

ANSVARSVAKTEN I EN SIKKERHETSPSYKIATRISK ENHET

EN BESKRIVELSE

THE LEADING NURSE IN A FORENIC PSYCHIATRIC WARD

Gerd Hilda Tanke

Høgskolen i Hedmark

Masteroppgave i psykisk helsearbeid

Avdeling for folkehelsefag

HØGSKOLEN I HEDMARK

2013

Innhold

INNHold	3
FORORD	5
NORSK SAMMENDRAG	6
ENGELSK SAMMENDRAG (ABSTRACT)	7
1. INNLEDNING	8
1.1 ANSVARSVAKT.....	9
1.2 LOKAL SIKKERHETSPSYKIATRISK ENHET	10
1.3 FORSKNINGSARENAEN	11
1.4 PROBLEMSTILLING.....	12
1.5 ORDDEFINISJONER	13
2. TEORI	15
2.1 LITTERATURSØK	15
2.2 ANSVARSVAKTEN, MILJØPERSONALET OG DEN SIKKERHETSPSYKIATRISKE ENHETEN	15
2.3 ROLLER OG SAMHANDLING	20
3. METODE	27
3.1 VALG AV METODE	27
3.2 KVALITATIV METODE.....	27
3.3 KVALITATIVT FORSKNINGSINTERVJU.....	28
3.4 SEMISTRUKTURERT INTERVJU	29
3.5 UTVALG OG REKRUTTERING	30
3.6 GJENNOMFØRING AV INTERVJUENE.....	31
3.7 FORSKNINGSTEORETISK RAMME	32
3.8 ANALYSE	33
3.9 ETISKE OVERVEIELSER	37
3.10 DRØFTING AV METODE	40
3.10.1 Troverdighet i kvalitativ forskning.....	41
4. PRESENTASJON AV RESULTATER	47
4.1 TEMA 1 – ANSVARSVAKTENS FUNKSJON OG OPPGAVER I HENHOLD TIL ANSVARSVAKTENES OPPLEVELSE	48
4.2 TEMA 1 – ANSVARSVAKTENS FUNKSJON I HENHOLD TIL MILJØTERAPEUTENES OPPLEVELSE	52
4.3 TEMA 2 – ANSVARSVAKTENS ROLLE I HENHOLD TIL ANSVARSVAKTENES OPPLEVELSE	54

4.4	TEMA 2 – ANSVARSVAKTENS ROLLE I HENHOLD TIL MILJØTERAPEUTENES OPPLEVELSE	57
4.5	TEMA 3 – ANSVARSVAKTENS ROLLEUTFØRELSE I HENHOLD TIL ANSVARSVAKTENES OPPLEVELSE	60
4.6	TEMA 3 - ANSVARSVAKTENS ROLLEUTFØRELSE I HENHOLD TIL MILJØTERAPEUTENES OPPLEVELSE	63
4.7	LIKETER OG ULIKHETER I OPPLEVELSEN ANSVARSVAKTENE OG MILJØTERAPEUTENE HAR AV ANSVARSVAKTENS OPPGAVER, ROLLE OG ROLLEUTFØRELSE	66
4.7.1	<i>Ansvarsvaktfunksjonen</i>	66
4.7.2	<i>Ansvarsvaktrollen</i>	67
4.7.3	<i>Ansvarsvaktens rolleutførelse</i>	68
5.	HELHETLIG TOLKNING OG KONKLUSJON	70
5.1	DEN SIKKERHETSPSYKIATRISKE SCENE	71
5.2	KONKLUSJON	76
	LITTERATUR	79

Forord

Å gjennomføre masterstudium i psykisk helsearbeid ved Avdeling for folkehelsefag, Høgskolen i Hedmark, har vært en spennende introduksjon til vitenskapelig tenkning. Det har vært oppfølging og fremlegg hele tiden, og de vitenskapelige ansatte har dyttet, skjøvet, støttet og dratt meg gjennom. Jeg har fått et nytt begrepsapparat og erfart at en sannhet har utallige definisjoner. Likeledes har jeg blitt kjent med kloke medstudenter fra fjern og nær som har vært med på samme reise. Spesielt har jeg lært å sette pris de jeg har kjørt til og fra samlingene med. Vi har løst mange utfordringer, kollokvert på ulike nivåer og støttet hverandre på varierte måter. En unik billast med mennesker. Det fyller meg med stor takknemlighet til alle som har muliggjort "reisen" min.

Først en særlig takk til deltakerne i studien. Uten deres positive velvilje ville jeg hatt den samme overfladiske forestillingen om hva ansvarsvaktens "egentlig" er. Nå har jeg lært at det er hardt arbeid på mange nivåer. Hjertelig takk skal dere ha, hver og en, dere er fantastiske. Takk også til de ansvarsvaktene som ville delta i studien. Det er ikke ofte at en studie blir overoppfylt av deltakere. Avdelingsleder, enhetsleder, og øvrige kolleger har vært støttende og positive, og det har vært morsomt å gi tilbakemeldinger om progresjon. Pasientene har også bidratt ved oftest smilende å godta og forstå at ting har tatt lenger tid enn "normalt" fordi jeg har vært mindre på jobb. Takk også til de.

Hovedveileder, høyskolelektor Inger Helen Solheim, Ph.D. har vært et spennende bekjentskap. Hun har oppmuntret meg når jeg har hatt "svarte" dager, og gitt nyttige innspill til løsninger og litteratur. Førsteamanuensis Arild Granerud, Ph.D., har også vært en som jeg har kunnet dele sorger og glede med. Inger og Arild skal derfor ha en særlig takk.

Hjemmepublikum har heiet! Mannen min har vært den første til å si at "du må gjøre det du skal med studiet", min datter og svigersønn har sagt de er stolte av meg, og barnebarna, "Knoll og Tott", som ikke kan skjønne at Mor, som er en "gammel dame", har gått på skolen. "Det er rart, det, Mor. Hvorfor det?" De har gitt meg verdifulle friminutt med lek og utfoldelse som bare fire-åringer kan. Nå blir det mer lek og moro. 1000 takk til alle.

Oslo, 16.08.2013

Gerd Hilda Tanke

Norsk sammendrag

Hensikten med undersøkelsen var å gjøre en eksplorativ, deskriptiv studie av ansvarsvakt i en lokal sikkerhetspsykiatrisk enhet med sikte på å få fordypet kunnskap om dens funksjon og rolle. Eksplorativ fordi det finnes lite litteratur om ansvarsvakt i sikkerhetspsykiatrien, deskriptiv fordi det kunne gi nyansert og fordypet kunnskap om ansvarsvakten.

Undersøkelsen er basert på en hermeneutisk-fenomenologisk tilnærming der verktøyet er ansvarsvakter og miljøterapeuters erfaring med og beskrivelse av fenomenet. 12 kvalitative forskningsintervjuer med semistrukturerte spørsmål (Kvale & Brinkmann, 2009) med seks ansvarsvakter og seks miljøterapeuter som alle arbeider i samme lokale sikkerhetspsykiatriske enhet er gjennomført. Disse har gitt grunnlag for datastyrt analyse (Malterud, 2003), og analysen er valgt utført basert på Graneheim og Lundmans (2004) modell for kvalitativ innholdsanalyse.

Funnene ble kategorisert i tre temaer, *ansvarsvaktens funksjon*, *ansvarsvaktens rolle og ansvarsvaktens rolleutførelse*. Temaene ble delt i to, ansvarsvaktens og miljøterapeutens beskrivelser. Ansvarsvaktfunksjonen ble av både ansvarsvaktene og miljøterapeutene beskrevet i vendinger med vekt på sikkerhet; det skal være oversikt og kontroll på enheten, og ansvarsvakten skal lede arbeidet gjennom rettferdig fordeling av arbeidsoppgaver og tilretteleggelse av vakten slik at alle får utført oppgavene sine. Ansvarsvaktrollen beskrives av miljøterapeutene som forventninger til hvordan ansvarsvakten skal fylle rollen; hun skal være tydelig, tilgjengelig og upartisk, og kunne intervenere når det er nødvendig. Anledning til faglig utvikling og vekst var elementer som lå i rollen slik ansvarsvaktene beskrev den. Men dette var ikke mulig uten et solid vaktlag ansvarsvakten kunne lene seg på i rolleutførelsen, og samarbeid syntes å være et kjernebegrep. Rolleutførelsen ble av miljøterapeutene beskrevet som avhengig av erfaring, stressnivå, personlig dagsform og sinnsstemninger hos ansvarsvakten og vaktlaget. Ulikhet i rolleutførelsen til ansvarsvaktene var imidlertid det som ble sterkest fremhevet, og ikke bare mellom de enkelte personene som er ansvarsvakter, men også at samme ansvarsvakt kan variere i rolleutførelsen fra vakt til vakt. Ansvarsvaktens beskrivelser av fenomenet ansvarsvakt var mer utdypende enn miljøterapeutenes. Dette kan ha sin bakgrunn i at de har erfart ansvarsvaktens funksjon og rolle selv og at de har arbeidet som miljøterapeut sammen med andre ansvarsvakter enn seg selv. Å kunne se ansvarsvaktens funksjon, rolle og rolleutførelse fra både ansvarsvaktens og miljøterapeutens synsvinkler, ga grunnlag for dypere refleksjon. Miljøterapeutenes tilnærming var mer pragmatisk. De var opptatt av at ansvarsvaktene skulle ha kontroll og ivareta den logistiske ledelsen av vaktlag og oppgaver. De beskrev hvordan individuelle trekk ved hver ansvarsvakt eller miljøterapeut gjensidig påvirker hverandre, og dermed hvordan vakten blir. Ansvarsvaktene så hvordan de samme tingene påvirker det å være ansvarsvakt. Men gjennomgangstonen i svarene til begge gruppene var at sikkerheten må ivaretas.

Nøkkelord: Funksjon, rolle, ansvarsvakt, miljøterapeut, sikkerhetspsykiatrisk enhet

Engelsk sammendrag (abstract)

The purpose of this thesis was to do an explorative, descriptive study to gain further insight into the role and function of the leading nurse in a local forensic psychiatric ward unit. Explorative because there is little scientific literature regarding leading nurses in forensic psychiatry, descriptive because it might provide nuanced and in-depth knowledge of the role and function of leading nurses.

The study is based on a hermeneutic-phenomenological approach, based on the experience with and description of the phenomenon of leading nurses from the perspectives of leading nurses and milieu therapists. Six leading nurses and six milieu therapists, all working in the same local forensic psychiatric ward unit, have participated in individual qualitative research interviews with semi-structured questions (Kvale&Brinkmann, 2009). This is the empiric basis for a data-based analysis (Malterud, 2003), and the analysis has been done according to Granheim and Lundman's (2004) model for qualitative content analysis.

The results were categorized in three themes; the function of the leading nurse, the role of the leading nurse, and the leading nurse's role performance. The themes were divided in two – the descriptions of the leading nurses and of the milieu therapists. Both groups described the function of the leading nurse in terms of safety; the ward should be under control and supervised, and the leading nurse should lead the work through fair task assignments and making sure everyone has room to perform their duties. The role of the leading nurse is described by the milieu therapists as expectations towards how the leading nurse should fill the role; she should be explicit, available and fair-minded, and be capable of intervening when necessary. The opportunity for professional development and growth were elements of the role as described by the leading nurses themselves. However, this was not possible without a solid team for the leading nurse to lean on in her role performance, and teamwork seems to be a key term. The milieu therapists described the role performance as dependent on experience, stress level, emotional state and what kind of day the leading nurse and the team were having. Variations in how the role of the leading nurses was performed was emphasized, not just between the different persons, but also between different days for the same leading nurse. The leading nurses described the phenomenon of leading nurse more extensively than the milieu therapists. This may be because they have experienced the role and function of the leading nurse for themselves, as well as being milieu therapists when another leading nurse is in charge. Seeing the function, role and role performance of the leading nurse from the perspective of both leading nurses and milieu therapists gave the opportunity for deeper reflection. The milieu therapists were more pragmatic. They were concerned with the leading nurse being in control and maintaining the logistical leadership of team and tasks. They described how individual traits of the leading nurse and the milieu therapist mutually influence each other, and thus, how the shift goes. The leading nurses described how this also influenced what it is like to be the leading nurse. The main, and common, theme of all the interviews was, however, that safety must be maintained.

Key words: Functioning, role, leading nurse, milieu-therapist, forensic psychiatric unit

1. Innledning

Som sosionom i en lokal sikkerhetspsykiatrisk enhet, arbeider man på en måte både i og utenfor enheten. Man gjør det meste av arbeidet på et kontor som er utenfor enheten og arbeidet rettes i hovedsak mot samarbeidspartnere utenfor sykehuset. Samtidig er man en del av enheten gjennom pasientsamtaler, deltakelse i primærgruppmøter, behandlingsmøter og andre møter, og har en tydelig funksjon innad i enheten. På denne måten får man en overfladisk innsikt i enhetens indre liv, og opplever ting som får en til å undres på hvordan det ”egentlig” er. En av disse tingene er ansvarsvaktens – hva er egentlig ansvarsvaktens? Det er alltid en ansvarsvakt som leder skiftet, og denne oppgaven løses tilsynelatende forskjellig av de ulike ansvarsvaktene. Denne observasjonen utløste så mye nysgjerrighet at det ble tema for denne mastergradsstudien i psykisk helsearbeid.

Er den tilsynelatende ulike oppgaveløsningen resultat av arbeidsbyrde, uro eller aktiviteter i enheten, vaktlagets sammensetning eller selve ansvarsvaktens oppgaver og rolle, eller er det andre årsaker? Eller er det bare innbilning at de forskjellige ansvarsvaktene gjør ansvarsvaktopp-gaven på ulike måter?

For å finne dette ut, besluttet jeg å undersøke og beskrive ansvarsvaktens funksjon og rolle.

1.1 Ansvarsvakt

På hver vakt er det en sykepleier eller vernepleier som i henhold til det aktuelle sykehusets prosedyre ”Instruks for ansvarsvakt” på ”*dagvakt har ansvar for fordeling av vaktlagets arbeidsoppgaver og på aften, natt, helger og helligdager har aleneansvar for samtlige aspekter av koordinasjon og ledelse av vaktlaget*”.

I tillegg til punktet ovenfor, er det et krav at ansvarsvakt har nødvendig kompetanse til å administrere medikamenter. Det er dermed kun sykepleiere og vernepleiere som kan være ansvarsvakt.

I Norges Sykepleierforbunds (heretter NSF) medlemsblad *Sykepleien* ble det i 2008 (Dolonen, 2008, Dolonen & Bloch Helmers, 2008, Bloch Helmers, 2008), 2010 (Hofstad, 2010) og 2011 (Østby, 2011) debattert hvilke yrkesgrupper som kan ha ansvarsvakt i psykiatriske avdelinger. Dette viser at rollen som ansvarsvakt kan gi grunnlag for å tenke at det er elementer av profesjonskamp innad i fagmiljøene. Drøfting av hvilke yrkesgrupper som kan, bør eller skal være ansvarsvakt, følges ikke videre idet det anses å ikke være vesentlig for oppgavens problemstilling.

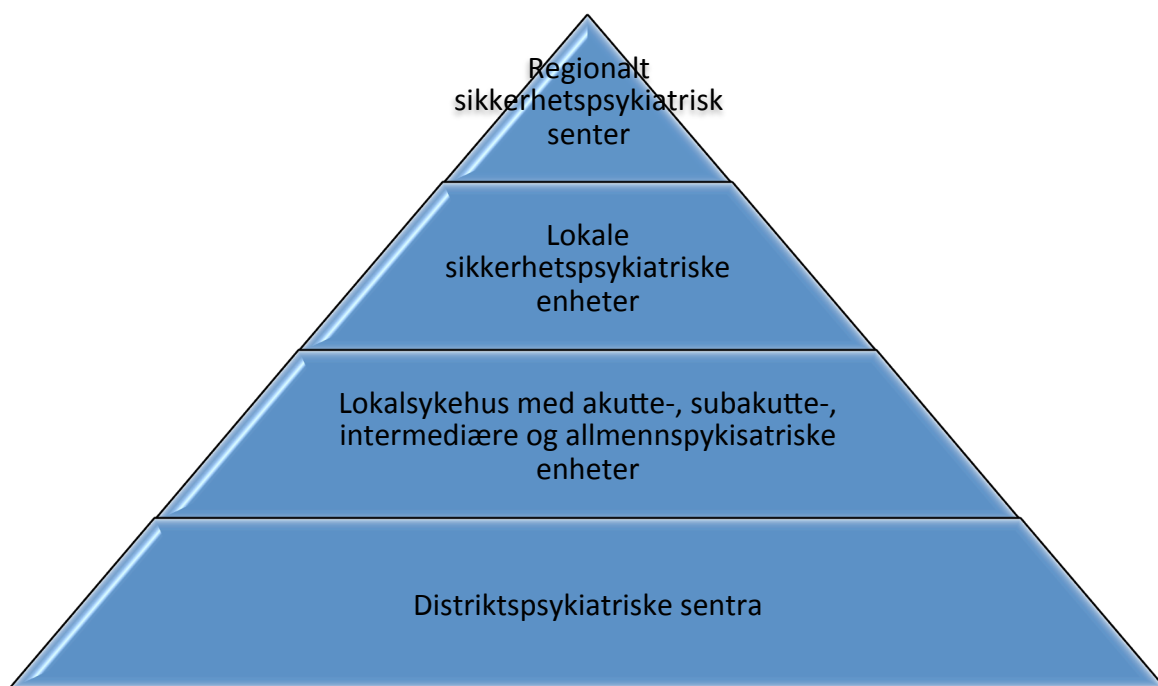
Ifølge tall fra NSF (2013), er det i NSF's faggruppe for sykepleiere innen psykisk helse og rus 243 mannlige og 1536 kvinnelige sykepleiere. Denne kvinneovervekten gjenspeiles ikke i enheten. Kjønnssammensetningen blant de ansatte som går ansvarsvakter, er cirka 50-50 kvinner og menn. Av alle fast ansatte i enheten, er i underkant av 40% kvinner og vel 60% menn. Alle som arbeider direkte med pasienter i miljøet er miljøterapeuter. Blant miljøterapeutene som er på vakt, er det en sykepleier eller vernepleier som er ansvarsvakt.

Når det i studien henvises til ansvarsvakten, benyttes pronomenene hun, henne, hennes i stedet for kjønnsnøytrale hun/han, henne/ham, hennes/hans. Når miljøterapeutene omtales, brukes han, ham og hans. Dette for å holde ansvarsvaktene og miljøterapeutene adskilt.

1.2 Lokal sikkerhetspsykiatrisk enhet

En lokal sikkerhetspsykiatrisk enhet behandler pasienter som har behov for utredning eller behandling av en alvorlig psykisk lidelse kombinert med alvorlig voldsadferd. Behandlingsforløpene er ofte langvarige.

BEHANDLINGSNIVÅENE FOR PSYKISK HELSEVERN I SPESIALISTHELSETJENESTEN

Ill. 1: behandlingsnivåene i psykisk helsevern (Egen illustrasjon)

Pasientene i lokale sikkerhetspsykiatriske enheter er i hovedsak innlagt under tvungent psykisk helsevern med døgnopphold etter kapittel 3 i Psykisk helsevernloven (1999) eller Straffeloven (1902) §§ 39 og 39b og Psykisk helsevernloven (1999) kapittel 5, under dom til tvungent psykisk helsevern (heretter referert som særreaksjonsdom). Få pasienter er frivillig innlagt. Pasienter i hovedsak frivillig innlagt kun i utskrivningsfaser.

Bakgrunnen for at pasienter legges inn i sikkerhetspsykiatriske enheter, er at de har en alvorlig psykisk lidelse og har gjort alvorlige voldshandlinger mot andre personer eller seg

selv, og at faren for ytterligere voldsadferd er så stor eller behandlingsbehovet så komplisert eller langvarig at behandling i allmennpsykiatrisk, intermediaær, korttids- eller akutenheter vurderes til ikke å være tilstrekkelig. På regionalt sikkerhetspsykiatrisk nivå er det intensiv, rettspsykiatrisk og sikkerhetspsykiatrisk døgnenhet. Ferdigbehandlede pasienter på regionalt nivå som trenger fortsatt langvarig sikkerhetspsykiatrisk behandling, overføres til lokale sikkerhetsenheter, øvrige pasienter til andre lokale nivåer eller fengsel. Ved særreaksjonsdommer vektlegges det særskilte hensyn til samfunnsvernet. Lokale sikkerhetspsykiatriske enheter anses egnede for tilfredsstillende ivaretagelse av samfunnsvernet kombinert med behandling som tar sikte på reduisering av risiko for ytterligere voldsadferd hos personer med særreaksjonsdommer. Pasientgrunlaget defineres som mennesker med alvorlig psykisk lidelse kombinert med alvorlig voldsadferd. Voldsadferd skjer også inne i sykehusenhetene. Personalet skal gjennom miljøterapi og igangsetting og oppfølging av tiltak i pasientenes behandlingsplaner, arbeide for å redusere eller endre voldsrisikoen i pasientenes adferd.

Pasientene er premissleverandører for hvordan miljøterapeutene og ansvarsvaktene opplever det enkelte skiftet og ansvarsvaktens ivaretagelse av funksjon og rolle som ansvarsvakt. Utover dette, vil pasientene ikke ha noen rolle i studien ut over at de kan refereres til som ”spesielt vanskelig pasient”, ”krevende pasienter”, ”utageringer”, ”vurdering av pasientens tilstand”, et cetera. Om eksempelvis behandling, endring av risiko-adferd eller ivaretagelse av pasienter er tilfredsstillende eller ikke, er ikke en del av studien. Men for at leser skal kunne forstå det særegne arbeidsmiljøet og utfordringene i en sikkerhetspsykiatrisk enhet, er det vesentlig alltid å huske at det er en uforutsigbar og voldelig pasientgruppe som behandles, og at deres rettigheter til behandling, egenmedvirkning og informasjon skal ivaretas av de som arbeider med dem på behandlingsinstitusjonen så langt rettighetene rekker.

1.3 Forskningsarenaen

Den lokale sikkerhetspsykiatriske enheten som er undersøkt, har ti pasientplasser og ca 30 faste stillinger. Jeg er ansatt i enheten som sosionom med oppgaver i hovedsak tilknyttet pasientenes nettverk, både det personlige og offentlige, utenfor sykehuset, og arbeider ikke i miljøet.

Pasientgrunnet består av pasienter med særreaksjonsdom eller de er innlagt under TPH m/d. De er enten ferdigbehandlet på regionalt sikkerhetsavdelingsnivå, vurdert til å ha for stort og langvarig behandlingsbehov til å være på akutt eller intermediaernivå, eller de er for utagerende eller uforutsigbare til å være i en ordinær allmennpsykiatrisk enhet.

Enheten er bemannet med miljøterapeuter som ivaretar enhetens rutiner, aktiviteter, behandlingstiltak, medisiner, og så videre, i henhold til pasientenes individuelle behandlingsplaner. Ansvarlig for pasientbehandling er psykiater eller psykologspesialist. Enhetsleder er administrativ og faglig leder av enheten, og det er i tillegg stillinger som lege i utdanningsstilling, fysioterapeut og sosionom tilknyttet enheten.

Miljøpersonalet består av sykepleiere, flere med spesialutdanning i psykisk helsearbeid, vernepleier, sosionom, spesialhjelpepleiere og psykiatriske hjelpepleiere. Svært mange av miljøterapeutene har videreutdanning i voldsriskovurdering. I den ”faste ekstravaktstaben” som dekker vakanser og andre ledige vakter, er det personer med tilsvarende utdanning, studenter, politi, fengselsbetjening, samfunnsvitenskapelige-, naturvitenskapelige- og utøvende kunstfag-utdannede, et cetera. Enheten har faste nattvakter, det øvrige personalet går i to-delt turnus (dag-kveld).

Hovedoppgaven til alle som arbeider i enheten er å utføre psykisk helsearbeid, og studiens ramme er psykisk helsearbeid gjennom undersøkelse og forståelse av fenomenet ansvarsvakt, dens funksjon og rolle i en sikkerhetspsykiatrisk enhet.

1.4 Problemstilling

Avhengig av pasientgrunnet i enheten, består vaktlagene på dag og kveld av seks til ti miljøterapeuter. På hvert vaktlag er det en vaktleder, *ansvarsvakt*. Selv om noen oppgaver er faste hver dag på hver vakt, varierer oppgavene til ansvarsvakten fra vakt til vakt. Denne variasjonen er avhengig av pasientsammensetning, hvem som er på vaktlaget, om det er kjent personale eller nye miljøterapeuter på jobb, aktiviteter i og utenfor enheten, møtevirksomhet, om det er utageringer, stabilitet, uro, rømninger, om det er pasienter som er skjermet, og lignende. Dette er alle elementer i den sikkerhetspsykiatriske hverdagen i enheten som kan påvirke ansvarsvaktfunksjonen, og det er ikke to vakter som er like. Mot

dette bakteppet var det ønskelig å undersøke hvordan ansvarsvaktens rolle og funksjon oppleves av miljøterapeutgruppen og ansvarsvaktene selv for å få tydeligere forståelse og beskrivelse av ansvarsvaktrollen.

Flere faktorer kan påvirke ansvarsvaktens funksjon og rolle, det være seg økonomiske rammer, organisasjon, administrasjon, eller endringer i disse, arbeidsmiljø, et cetera. Deltakerne ble derfor ikke spesifikt spurt om områder eller påvirkningsfaktorer, men i stedet var det ønskelig å la deres svar definere funksjonens og rollens meningsinnhold. Spørsmålet er ikke hvorfor ansvarsvaktfunksjonen og –rollen er som den er, men hvordan ansvarsvaktens rolle og funksjon oppleves av de som er ansvarsvakter og de som arbeider sammen med ansvarsvakten. Hensikten med undersøkelsen er dermed å få mest mulig fordypet kunnskap om funksjonen og rollen til ansvarsvakt i enheten.

Å finne ut hvordan ansvarsvaktens funksjon og rolle forstås i miljøterapeutgruppen og i ansvarsvaktgruppen i en lokal sikkerhetspsykiatrisk enhet gjennom beskrivelser av hvordan disse ivaretas i enheten som er undersøkt, ga dermed grunnlag for hovedspørsmålene i undersøkelsen:

1. *Hvordan beskrives /defineres ansvarsvaktens funksjon?*
2. *Hvordan beskrives/ defineres ansvarsvaktens rolle?*

1.5 Orddefinisjoner

I synonymordlisten i Word for Mac på min Apple computer MacBook Pro 2012, finner man for begrepet *funksjon* ord som drift, virksomhet, oppgave, plikt, virke, operasjon, mekanisme, aktivitet. I Berulfsen & Gundersen (1981) defineres *funksjon* som virksomhet, livsytring, anvendelse. Verbet *funksjonalisere* definerer de (ibid) som ”gjøre funksjonell, tildele bestemte funksjoner el. oppgaver”. Disse definisjonene stemmer overens med begrepene for manifeste (tilsiktete og erkjente) og latente (ikke tilsiktete og ofte ikke erkjente forhold) funksjoner (Garsjø, 2001:28).

Om rollene forklarer Garsjø (ibid:202)

”de ligger der, mer eller mindre ferdig utformet, og individene kommer og fyller dem slik det forventes. Idealtypisk blir det slik at individene kommer og går, mens rollene

består. Man vet hva man kan forvente eller hva andre forventer, og man kan så handle deretter”.

I studien er det valgt å se ansvarsvaktfunksjonen som lederoppgaven som skal fylles på det enkelte skiftet og ansvarsvaktrollen som måten ansvarsvakten fyller lederoppgaven.

2. Teori

I dette kapittelet vil jeg presentere tidligere forskning, teoretiske begreper og perspektiver som jeg anser som relevante for studiens problemstilling.

Opgaven har ansvarsvaktens funksjon og rolle i en lokal sikkerhetspsykiatrisk enhet som tema. Rammen er psykisk helsearbeid i betydningen miljøterapi i en sikkerhetspsykiatrisk enhet hvor opplevelsen av ansvarsvaktens funksjon og rolle forstås av både miljøterapeutgruppen og ansvarsvaktene selv. Det særegne ved sikkerhetspsykiatrien ser jeg som vesentlig for å kunne forstå arbeidslivsverdenen, eller virkeligheten slik den beskrives av studiens deltakere. For å sette den sikkerhetspsykiatriske arbeidslivsverdenen inn i en større sammenheng, har jeg valgt å benytte Goffmans (1992) sosiologiske dramaturgimodell for hvordan vi presenterer oss selv i hverdagslivet.

2.1 Litteratursøk

For å finne forskning gjort på temaet ansvarsvakt i sikkerhetspsykiatrisk sykehus, er det gjort litteratursøk i databasene Norart, Swemed+ og Medline. Søkeord har på norsk vært *ansvarsvakt, sikkerhetspsykiatri, miljøterapi, postmiljø*. På engelsk har søkeordene vært *forensic mental health, forensic mental health/psychiatric nursing, forensic nursing, forensic milieu therapy*.

2.2 Ansvarsvakt, miljøpersonalet og den sikkerhetspsykiatriske enheten

Dolonen (2008) definerer i tidsskriftet *Sykepleien* ansvarsvaktens arbeidsleder. Dette samsvarer med prosedyre for ansvarsvakt, bortsett fra at den er mer spesifikk, jvnfør 1.1 ovenfor.

Det er et begrenset tilfang av artikler om betydningen av sykepleie og miljøterapi i sikkerhetspsykiatrien, og hvilken effekt det har på sykepleiere og miljøterapeuter å arbeide

med sikkerhetspsykiatriske pasienter. Stort sett benevnes ikke andre profesjoner enn sykepleiere som miljøterapeuter, men i engelskspråklig litteratur henvises det i stor grad til *staff* som en fellesbetegnelse for miljøpersonalet, og det kan inkludere ulike profesjonsbakgrunner. I norsk faglitteratur benyttes også fellesbetegnelser som miljøpersonalet, miljøarbeiderne eller miljøterapeutene om personalet i psykiatriske avdelinger uten at profesjonsgrupper nevnes.

Miljøterapi kan defineres på flere måter. Stensrud og Nysveen (2011:12) støtter seg på Dams (2003) forståelse om at *"en funksjonell miljøterapi vil ta utgangspunkt i pasientenes ressurser, problemområder, det terapeutiske idégrunnlaget, personalets kompetanse og de fysiske rammene"*, og viser til ulike definisjoner. Jeg velger imidlertid en stipulativ definisjon og definerer miljøterapi i en sikkerhetspsykiatrisk enhet som *den systematiske tilrettelegging av tverrfaglig behandling, omsorg og utvikling for personer med alvorlig psykisk lidelse kombinert med alvorlig voldsadferd med sikte på bedring av psykisk helse, reduksjon eller fjerning av voldsadferd og økt evne til å nyttiggjøre seg egne og tilgjengelige ressurser med sikte på et mest mulig selvstendig liv.*

Hatling (2010:102) viser til Westrin (1997) i sin beskrivelse av psykiatrien, i dette tilfellet sikkerhetspsykiatrien: *"Psychiatry has, for a long time, accepted the responsibility for the duty of care (medical paternalism), and the duty of protecting other people from the risk of being harmed by a mentally ill person (sosial paternalism)"*. Gjennom helse-og sosialpolitiske endringer og lovendringer, er de generelle brukerrettighetene styrket, samtidig som kravet om beskyttelse av samfunnsvernet har økt (Hatling, 2010). Spenningsfeltet mellom behandling og samfunnsvern er kjernen i den sikkerhetspsykiatriske enheten, og behandlingen blir tilpasset dette. Rammene for sikkerhetsenheter er stramme og reaksjonene konsekvente. Dette gjør at pasientenes individuelle frihet under innleggelsen blir begrenset, men den er forutsigbar.

En meget viktig faktor ved sikkerhetsenheter er muligheten som gis til langvarige behandlingsopphold. Voldsrisikovurderinger av pasienter gjøres med jevne mellomrom, det lages tiltak for å redusere aggresjonsrisiko basert på den enkelte pasients voldshistorikk, treningsprogrammer for ulike hverdagslige aktiviteter tilpasses den enkeltes behov, og det er anledning til å bruke lang tid til å implementere ny kunnskap hos pasientene. Det kan nevnes at det i dette arbeidet benyttes ulike kartleggingsinstrumenter uten at de vil beskrives eller forklares her. Miljøterapien i sikkerhetsenheter er enkelt formulert tilrettelegging av den

tverrfaglige behandlingen basert på individuelle behandlingsplaner. Belfrage (1989) skrev om svenske forhold at pasienter med særreaksjonsdommer som ble innlagt i spesialsykehus hadde dobbelt så lang liggetid som de som ble innlagt i lokalsykehus. Han viste videre til at lokalsykehusene ikke ga behandling i det hele tatt. Denne undersøkelsen er så gammel at den ikke representerer dagens forhold, heller ikke for Norge. Men historisk sett ser det ut til at de lokale sikkerhetsenhetene i Norge vokste frem rundt 1990 da sikringsinstituttet ble avviklet (Rieber-Mohn, G.F. et al., 1990), og at det nettopp var tilrettelegging av det individuelle behandlingsaspektet kombinert med samfunnsvernet ved sikkerhetspsykiatriske pasienter som var fokus.

I en gjennomgang av litteratur fra England og Wales om *The forensic mental health nurse* fant Bowring-Lossock (2006) at hun må ha kompetanse på oppgaveløsning, fagkunnskap, evne til selvavgrensing/selvrefleksjon og kunne planlegge og gjennomføre terapeutiske aktiviteter (*skills*) samt ha verdier og holdninger referert til som personlige kvaliteter. I en australsk undersøkelse fant Happell, Martin og Pinikahana (2003) at sykepleiere i sikkerhetspsykiatrien viser mindre utbrenthet og større jobbtilfredshet enn sykepleiere i den ordinære psykiatriske helsetjenesten. Richter og Whittington (2010) viser til en nylig gjennomført studie av Richter og Berger (2006) som bekrefter at en minoritet av de miljøterapeutene som har vært utsatte for fysiske angrep, lider av posttraumatisk stresslidelse. Dette samsvarer med funn gjort av Lauvrud, Nonstad og Palmstierna (2009) som fant lav prevalens av posttraumatisk stress-syndrom blant psykiatriske sykepleiere i sikkerhetspsykiatrien ved RSA, St. Olavs hospital. Richter og Whittington (2010) henviser også til en undersøkelse fra tyske sykehus som fant at de som har blitt ofre for fysiske angrep, ikke ønsker emosjonell støtte fra sykehusledelsen, men aksepterer slik støtte fra kollegene. Brunt og Rask (2006 og 2007) finner at personalet i sikkerhetspsykiatriske enheter blir lenge i jobben sin. Gjennomsnittsalder til miljøterapeutene i deres materiale var 43 år, og gjennomsnittets ansettelsestid var 17 år og åtte måneder. Dette forstår jeg som at de som finner seg til rette med å arbeide i sikkerhetspsykiatrien, blir der, og at det er fordi de selv og kollegene har en felles forståelse av den sikkerhetspsykiatriske virkeligheten og de særegne utfordringer en slik arbeidsplass.

Kjernevirksomheten til miljøpersonalet i sikkerhetspsykiatriske enheter kan i korthet karakteriseres som grensesetting av pasientadferd på slike måter at aggresjon minimaliseres og sikkerhet opprettholdes mens det legges til rette for vekst og utvikling for pasienten (Robertson et al., 2012). Brunt og Rask (2006) sier at de viktigste egenskapene til

sykepleiere (her: miljøterapeuter) er å kommunisere effektivt og opprettholde sikkerhet, samt ha basiskunnskaper i sykepleie.

Det er gjort undersøkelser for vurderinger av klimaet (Schalast, Collins, Stacey & Howells, 2008; Howells et al., 2009) eller atmosfæren (Friis, 1981; Brunt & Rask, 2007; Brunt, 2008; Nettet, Rossberg, Almvik & Friis, 2008; Røssberg & Friis, 2004) i psykiatriske avdelinger, og ansvarsvaktens funksjon og rolle i en sikkerhetspsykiatrisk enhet kan også ses i lys av slik forskning. Rossberg og Friis (2004) viser at enhetens atmosfære synes å være viktigere for pasienttilfredshet enn for personaltilfredshet. Arbeidsmiljøet synes derimot å være sterkt relatert til personaltilfredshet, men har ikke sammenheng med pasienttilfredshet. Av det utleder jeg at personalet er avhengige av å fungere godt sammen for at de skal kunne stå i de utfordringer en sikkerhetspsykiatrisk enhet gir.

Brunt og Rask (2007) tar opp personalets uttrykte ønske om å oppleve seg trygg/sikker på jobb, samt at det er positivt med erfarent, kunnskapsrikt og kompetent personale. For få eller for uerfarent personale refereres til som negativt, likeledes at det er for få av personalet som er profesjonelle i sin tilnærming.

Den påvirkningen atmosfæren i enheten har på pasientens aggresjon og voldsutøvelse, kan bli sett som et samspill mellom tre ulike, men samtidig gjensidig relaterte områder; enhetens kultur, strukturelle omgivelser og voldsmønster. Duxbury et al. (2010) hevder at paralleller mellom studier av sikkerhetskultur viser at godt lederskap, fremvist gjennom positiv holdning til å ivareta sikkerhetsaspekter, ses som nøkkelkomponent for å sikre at det er en god sikkerhetskultur på plass i en organisasjon.

”Good leadership within a ward context, for example through the setting of clear rules, ensuring these rules are consistently interpreted by employees, and ensuring good communication methods are in place, is therefore likely to impact upon employee (and subsequently patient) behavior and a positive ward culture” (ibid:282).

Sikkerhetspsykiatriens dilemma er å sikre pasientens rett til behandling og også deltagelse og involvering i egen behandling, og hensynet til samfunnsvernet. Gjennom endring i lovgivning (Psykisk helsevernloven, 1999, Straffeloven, 1902, Pasientrettighetsloven, 1999, Folkehelseloven, 2011, Helse- og omsorgsloven, 2011) og helsepolitikk (*Åpenhet og helhet*, Helse- og omsorgsdepartementet, 1997), har sonen mellom tvang og egendeltakelse for pasientene blitt påvirket, og miljøpersonalet skal, ledet av ansvarsvakten, ivareta begge deler

på adekvat vis. Det blir dermed også et rolledilemma – sikkerhet eller behandling og omsorg, og hovedutfordringen til personalet blir å kombinere sikkerhet, behandling og omsorg til pasientenes beste (Rask & Brunt, 2006). Ansvarsvakten og miljøpersonalets holdninger får dermed sterk innflytelse på hvordan atmosfæren er i enheten (Rossberg & Friis, 2004)

Cowman (2010) viser til en studie av Mason (1993) gjort i en sikkerhetsenhet. Der ble det identifisert små grupper av positive og negative miljøterapeuter og en stor gruppe ”toggle staff” som jeg velger å oversette med ”følgere”. Følgerne ga sin støtte til den som tilfeldigvis var ansvarlig. Dersom en negativ person var ansvarlig, ville ”følgerne” være negative, og var en positiv person ansvarlig, ville de også være det.

Steinert (2010) hevder at det er allmenn psykiatrikunnskap at miljøpersonalets oppførsel, holdninger og personlige egenskaper spiller stor rolle for om det fremkalles eller avverges vold og konflikter, selv om det ikke er vitenskapelig bekreftet. Han påpeker videre at uerfarent personale er assosiert med høyere forekomst av pasientvold.

Richter (2010) beskriver at personalets generelle holdning til pasienter og deres voldsadferd skal være empati, omtanke, respekt, hederlighet og rettferdighet, og at denne holdningen skal følges av en omsorgsfull og terapeutisk hensikt. Hans hovedpoenger går ut på å beskrive hvordan man skal hindre at situasjoner eskalerer, og å fremme de-eskalerende teknikker. Blant hovedpunktene nevnes å ha realistiske forventninger, og å kunne kontrollere situasjonen, ikke pasienten. Han understreker at så langt det er mulig, skal avgjørelser om intervensjoner tas sammen kolleger. Videre forklarer han at både verbal og nonverbal kommunikasjon, både mellom pasient og personale, og personalet imellom, er viktig for hvordan konflikthåndtering ivaretas. *”The ”feeling” of emotions points to the fact that the spoken word alone is not enough to get the big picture of the scene. Therefore, the total personal appearance presented to the patient is highly important”* (ibid:135). En ting er hvordan avsenderen av beskjeder mener det, det er mottakerens observasjon av senderen og ordene som blir sagt, som utgjør hvordan budskapet tas imot.

Dette fører over til andre del av det teoretiske rammeverket for studien, den sosiologiske rollespillmodellen til Goffman (1992).

2.3 Roller og samhandling

Goffman (1992) bruker skuespillet som metafor for menneskelig samspill, hans rolleteori baserer seg på studier av dagliglivet, og teaterscenen er rammen for hverdagslivets samhandling. Interaksjonene hevder han styres av sosiale regler for hva enhver kan gjøre i den situasjonen som er, uten at situasjonen bryter sammen, og at menneskene på den måten hjelper hverandre til å fylle roller man oppfatter blir spilt. Menneskelig adferd styres ikke bare av sosiale regler, men enhver er aktivt med på å definere situasjoner, og søker å presentere seg selv på måter som stemmer overens med sine interesser. Opptreden defineres som *”all den virksomhet en bestemt deltaker utfolder ved en bestemt anledning og som på en eller annen måte får innvirkning på de andre deltakerne”*, og rollen eller rutinen som *”det på forhånd fastlagte handlingsmønster som utfolder seg under en opptreden, og som kan spilles eller presenteres også ved andre anledninger.”* (ibid:22).

Goffman (ibid) henviser til Park (Park:1950) som hevder *at vår oppfatning av vår rolle vil gå oss i blodet og bli uløselig knyttet til vår personlighet. Vi kommer til verden som individer, får karakteregenskaper og blir personer* (Goffman, 1992:26). Dette spillet, hvor personen opptrer på ”livets scene”, observeres av de han er sammen med, **publikum**. Når forestillingen er ferdig, trekker personen seg tilbake bak kulissene for å forberede neste scene. I dette menneskelige samspillet er alle på samme tid skuespiller og publikum.

”Når et manus kommer uøvede skuespillere i hende, kan også de gi det et liv, fordi livet selv fremføres som et drama. Verden er selvsagt ikke et teater, men det er ikke så lett å påpeke på nøyaktig hvilke måter det ikke er det.” (ibid:65)

For at mennesker skal kunne vite hva som forventes av seg selv og hverandre, trekkes tidligere erfaringer med lignende personer inn, eller det benyttes stereotyper. Innen fenomenologien kalles dette forforståelse (Aadland, 2004; Olsson & Sörensen, 2003). For at en persons aktivitet skal få betydning for andre, må han dramatisere, altså utfolde aktiviteten slik at den under interaksjonen uttrykker det han vil formidle (Goffman, 1992:34). Det er i menneskets egeninteresse å påvirke synet til andre mennesker ved å uttrykke seg slik at det han foretar seg, virker bestemmende på den oppfatningen andre får av situasjonen, altså at adferd styrer andres oppfatning. Den opptredende vil gjerne dekke over eller underspille aktiviteter som ikke lar seg forene med en idealisert versjon av seg selv og sine produkter. *”Han har like mange forskjellige sosiale ”jeg” som det er grupper av personer han vil gjøre inntrykk på”* (ibid:47).

Goffman (1992) hevder at alle kan ”improvisere” stort sett alle roller man kan få fordi man ved å leve, lærer seg tilstrekkelig mange uttrykk. Sosiale konvensjoner og normer viser menneskene hvordan de skal reagere i ulike situasjoner, og de fleste følelser og måter å forholde seg til hverandre på, er overførbare til lignende situasjoner. Men man tenker ikke at det er et spill, og derfor spiller alle bedre enn det man egentlig kan (ibid:67). Opptredener kan deles i et kontinuum mellom to ytterpunkter; den oppriktige opptredende og publikum er begge overbevist om at den virkelighet han fremfører, er den virkelige virkelighet, og den andre ytterligheten; når den opptredende er interessert i publikums oppfatning, ikke tror på egen opptreden eller vil nå andre mål (ibid: 24).

Å være en bestemt person forutsetter at man ikke bare har de nødvendige egenskapene, men at personen overholder normer for adferd og utseende som knyttes til disse egenskapene (ibid:68). Alle mennesker har **fasade**, eller **ytre** (ibid:29); kjønn, alder, etnisitet, utseende, bevegelsesmåte, kroppsholdning, og så videre. Dette gir en **fremtoning** (ibid:29) som er uttrykk for sosial status, samt for den formelle situasjonen; for eksempel sosial, arbeid, rekreasjon. I denne fremtoningen av fasade, gis det uttrykk for **manerer**. Manerer kan være arrogante og aggressive og gi uttrykk for ønske eller krav om å bestemme spillet, eller underdanige og unnskyldende og gi uttrykk av på ville, eller ville kunne akseptere, den andres definisjon (ibid:29).

Fordi fasader er abstrakte og generelle og av ulik viktighet, blir de opptredende forskjellige fra hverandre. Samtidig er de så like at ved å være fortrolig med et lite antall fasader og vite hvordan reagere på de, er det mulig å orientere seg i en lang rekke situasjoner (ibid:31). Noen fasader blir institusjonaliserte og får en kollektiv eksistens fordi de begrepsmessige, unyanserte forventningene man stiller dem får *en fasttømret betydning i seg selv, uten sammenheng med de spesielle oppgaver som utføres under dekke av denne fasaden til enhver tid. Fasaden blir ”kollektiv”, den får en selvstendig eksistens.*” (ibid:31). Når nye personer påtar seg oppgaver de er kjent med, men som ikke har et fast forløp, finnes mange fasader å velge blant. *Når en oppgave utføres med en ny fasade, forekommer det dermed sjelden at denne fasaden i seg selv er ny.*” (ibid:32). Alle opptredener foregår et sted, og det benevner Goffman (ibid:1992) som **kulisser**. Det er der opptredenen skjer, og den avsluttes når aktørene forlater stedet.

Om **lag** sier Goffman (ibid: 72) at det er *”personer som samarbeider om å fremføre en enkelt rutine”*. De har ulike roller og må fremføre sin del avhengig av hvem publikum er for

å få ønsket effekt (ibid:71). Det vesentlige i lagarbeid er å fremføre det særegne ved oppgaven, ikke den enkelte opptredendes særtrekk (Goffman, 1992:70).

Strukturelle eller sosiale skillelinjer dekkes over av gjensidig avhengighet og skaper samhold i organisasjonen. Når organisasjonen er rangordnet, vil lagopptredener sveise dem sammen på tvers (ibid: 74). Samarbeid om situasjonsdefinisjon forutsetter internt samarbeid i laget, men laget kan ikke opprettholde inntrykket av situasjonsdefinisjonen overfor hverandre. De vet noe annet, blir ”medskyldige” og må definere hverandre som ”innvidde”, altså personer fasaden ikke kan opprettholdes overfor (ibid: 74). Denne ”beslektetheten” oppstår automatisk når en person blir med på laget (ibid: 74). Hvis en person vil røpe eller snu spillet, vil han fremdeles være en del av laget; og det er fordi han er en del av laget, han kan forårsake slike vansker (ibid: 75). Samholdet innad i laget blir vesentlig for å opprettholde spillet. Feil begått i publikums nærvær, tas ikke opp i nærvær av publikum. Det vil forstyrre interaksjonen (ibid: 79). For å kunne opprettholde en bestemt linje, vil laget velge medlemmer de kan stole på. Rangordninger opprettholdes utad, men kan viskes ut internt i laget (ibid:80).

Når et lag opptrer som et lag, vil publikum, eller alle andre deltakere, utgjøre et annet lag, slik at det blir en reaksjon på det lag-skuespill som fremføres for dem (ibid:80-81). Når hvert lag på denne måten fremfører sine rutiner for hverandre, blir det en **dramatisk interaksjon** i form av en dialog mellom to lag, og ikke som en blanding av like mange stemmer som det er deltakere (ibid:81). Dersom det er publikum til lagenes opptreden, vil det også utgjøre et lag. I større sosiale organisasjoner med flere ulike status-grupper, ser man at så lenge en bestemt interaksjon varer, er det karakteristisk at mange forskjellige grupper slår seg sammen i to lag-grupperinger (ibid:81).

”Det bør også være helt klart at uansett hvor mange lag det dreier seg , vil det i en viss forstand være mulig å analysere interaksjonen som et forsøk på samarbeide mellom alle deltakerne, med sikte på å opprettholde samstemmighet” (ibid:81)

For at lagets opptreden skal bli vellykket, må hvert medlem utvise **dramaturgisk disiplin** i sin rolle. Kjernepunktet i dramaturgisk disiplin er kontroll med ansikt og stemme slik at det inntrykket som gis, blir helhetlig (ibid:179). **Dramaturgisk omtanke** er vesentlig for vellykkede lag-opptredener. Gjennom aktsomhet og omtanke i iscenesettelsen er lag-medlemmene parate for alle eventualiteter og kan dra nytte av muligheter som oppstår (ibid:181-182). Hvis det ikke er samsvar mellom rollens innhold og fremføringen, oppstår

det dissonans, og publikum vil kunne tvile på oppriktigheten i fremføringen. Forberedelser av lag-opptreden gjennom klar dagsorden og gjennomtenkte mulige uttrykk er viktig for enighet om hvem som skal gjøre hva når. Å øve inn rollene er en foranstaltning som gjør det lettere å ordne opp i uforutsette episoder og hendelser (Goffman, 1992:188-189).

Et lag som samhandler på en spesiell scene om en spesiell opptreden, forklarer Goffman (1992) kan ses som en gruppering i forhold til interaksjoner hvor en bestemt definisjon av situasjonen opprettholdes (ibid: 90). Slik han bruker ordet lag her, kan det sammenlignes med en type hemmelig samfunn ikke-medlemmer kjenner til, men dette samfunnet, som er åpent, er ikke det samfunnet de danner i og med at de handler som lag.

Fasade-området er det området, som kan være et hvilket som helst sted, hvor det foregår opptredener, og de fremføres vanligvis innen et skarpt avgrenset område og tidsrom (ibid:92). Fasade-området kan på et annet tidspunkt være arena for en helt annen opptreden. Opptreden i fasade-området gir inntrykk av å opprettholde normer; høflighet og sømmelighet. Manerer har betydning for høflighet, mens ytre (utseende, påkledning, et cetera) har betydning for sømmelighet. Krav om sømmelighet er mer utbredt enn krav om høflighet (ibid:93-94). Området som verken regnes som fasade eller bakside til en bestemt opptreden, er **utenfor**, eksempelvis har bygninger rom som regelmessig eller midlertidig brukes som fasade eller bakside, og bygningens yttervegger avskjærer begge typer rom fra verden utenfor. Utenforstående er personer som befinner seg utenfor etablissementet (ibid:114).

Når en opptreden er over, går aktørene ut av kulissene og inn i **bakside-området**. Dette er et sted hvor publikum ikke har adgang, og hvor de opptredende på laget åpent kan gi uttrykk for det motsatte av det de har søkt å gi med opptreden (ibid:98). Omgangstone kan være familiær, og de kan være fortrolige med hverandre. I fasadeområdet kan omgangstone karakteriseres av formalitet (ibid:108). Lag-kamerater i en sammenheng er også opptredende og publikum i et annet skuespill, og de som er opptredende eller publikum i en opptreden, kan være lagkamerater i en annen (ibid: 109).

Rollen den enkelte har i laget har betydning for hvordan han må opptre sammen med laget. Jo høyere status en har, desto færre personer har han å være familiær med, desto mindre tid kan han oppholde seg i kulissene og desto mer sannsynlig er det at han må være høflig og sømmelig i sin opptreden (ibid:112). Personer som har ulike roller, og som opptrer med disse

i særlig utarbeidede kulisser, får utfordringer når de møtes der hvor det ikke er slike kulisser. *Den opptredende må inndele sitt publikum slik at de som ser ham i én av hans roller, ikke får se ham i en annen* (Goffman, 1992:115-116).

Samholdet som kan oppstå blant **lagkamerater og kolleger**, forklarer Goffman (1992), gir spesielt nærhet, slik at de ord som beskriver kolleger og lagkamerater blir inn-gruppe-ord, mens de ord som beskriver publikum er de man benytter om ut-grupper (ibid:136). Kolleger som stadig fremfører sine rutiner for samme publikum, kan sosialt sett være fjernere fra dette publikum enn fra en kollega som for en kortere stund kommer i kontakt med laget (ibid:136). Lojalitet innad i laget er derfor viktig, slik at det ikke kommer ut informasjon som skader eller undergraver inntrykket man søker å gi gjennom opptredenen. Kolleger er:

”Personer som fremfører den samme rutine overfor samme slags publikum, men som ikke opptrer sammen slik lagkamerater ellers gjør, på samme tid og sted foran samme publikum. Uansett hvilket språk de snakker, vil de komme til å tale det samme sosiale språk. Kolleger som konkurrerer om publikum, kan nok ha en del strategiske hemmeligheter for hverandre, men det er visse ting de umulig kan skjule for hverandre, men som de skjuler for publikum. Den fasade de holder overfor andre, behøver de ikke å holde for hverandre.”(ibid: 134)

Publikum må ikke få tilgang til undergravende informasjon om situasjonen som blir definert for dem, laget må være i stand til å bevare **hemmelighetene** sine. Hemmeligheter kan være ”dunkle” – *forhold som laget har kjennskap til og dekker over, og som er uforenlige med selvbildet man vil opprettholde overfor publikum* (doble hemmeligheter) eller strategiske. De sistnevnte blir forsøkt holdt unna publikum for at ikke de skal kunne forberede seg på dem (ibid:119). Grupper har også interne hemmeligheter. Disse markerer hvem som tilhører en gruppe, og bidrar til at gruppen kan føle seg som en sluttet enhet, adskilt fra dem som ikke er ”innviet” (ibid:120). Betrodde hemmeligheter må man holde på, på grunn av det forhold man står i til laget hemmeligheten dreier seg om (ibid:121). Alle hemmeligheter i et lag, strategiske, dunkle eller ikke, er betrodde hemmeligheter for enhver i laget, fordi enhver vil fremstille seg som en som er lojal overfor laget (ibid:121). En fri hemmelighet er kunnskap man har om et annet lag og som kan avsløres uten at det ødelegger det bildet man vil gi av seg selv. Frie og betrodde hemmeligheter kan være dunkle eller strategiske i et annet lag, slik at når et lag sitter inne med hemmeligheter om andre, vil de bli utsatt for press fra de andres side om å behandle hemmelighetene som betrodde og ikke som frie (ibid:121).

Forestillinger trenger en **regissør**. Regissørens oppgave er å stå for dramaturgien. På grunn av ansvaret, vil regissøren stille dramaturgiske krav til opptredenen som han ikke ville stilt

til seg selv. Laget vil ha en annen holdning til regissøren enn til de andre på laget fordi han skal fordele roller, meningsbærende elementer og seremonielt utstyr. Vet publikum at forestillingen har en regissør, vil de gi ham større ansvar for utfallet av opptredenen (Goffman, 1992:86-87).

”Samfunnet er bygget opp på det prinsipp at en person som har visse sosiale kjennetegn, har en moralsk rett til å vente seg at de andre skal verdsette og behandle ham på en tilsvarende måte. Dette prinsipp har nær sammenheng med et annet, nemlig det at når en person implisitt eller eksplisitt tilkjenner at han har visse sosiale kjennetegn, bør han virkelig være det han hevder han er.” (ibid:20)

Statusen en sosial rolle gir når den er knyttet til rettigheter og plikter, er omfattet av en eller flere enkeltroller. Disse kan spilles ved mange anledninger overfor samme slags publikum, eller et publikum som består av de samme personene. Dette utvikler etter all sannsynlighet et sosialt forhold (ibid:22-23)

To lag som fremtrer for hverandre for å innlede en samhandling, har oftest som utgangspunkt at begge er de de utgir seg for å være, og holder fast på den rollen. De er også innstilt på å hjelpe hverandre, stilltiende og taktfullt, med å opprettholde det inntrykket begge søker å gi. I krisesituasjoner kan den fastlagte sosiale distanse mellom lagene bli øket eller forminsket, og når krisen er over, vil den tidligere forståelse igjen ta plass (ibid:141).

Publikum er hensynsfulle og unnlater å skape vansker der de ellers ville gjort det når aktøren er nybegynner. Laget som helhet må ha lojalitet, disiplin og omtanke for hverandre for at det skal kunne opptre trygt (ibid:191). Innrømmelser til publikum fra et av lagets medlemmer er en trussel mot opptredenen og en trussel mot kontrollen over situasjonen (ibid:167). I laget vil det vokse frem solidaritet og familiaritet, og hemmeligheter som kan avsløre spillet, deles og bevares (ibid:198).

Lag har et internt og ofte ubevisst innlært vokabular av fakter og blikk som kan formidle hemmelige sceneanvisninger (ibid:151). Det finnes ulike signaler i ulike lag og for ulike roller. Jo mer ubevisst disse signalene læres og benyttes, jo lettere blir det for medlemmene av laget å skjule endog for seg selv at de fungerer som et lag. Sceneanvisningssignaler er en viktig form for hemmelig forståelse innad i lag. (ibid:154). I enkelte situasjoner er det hensiktsmessig for to lag å fjerne skillelinjene, det gjøres ved at overordnet lag slår seg sammen med de lavere. Overganger fra fjernhet til fortrolighet kan forekomme i perioder med kronisk press (ibid:170) .

Når en aktør gjør noe som distraherer eller rokker ved inntrykket det er meningen publikum skal få, skaper det en "flytende" definisjon av situasjonen, og den blir annerledes enn den offisielle versjonen (Goffman, 1992:50). Egalitet i lagets fasade er viktig for at opptredenen skal bli vellykket: *"Man forventer en viss byråkratisering av humøret, slik at vi gir en helt igjennom homogen opptreden til enhver tid"* (ibid: 53) og *"Ved sosial disiplin kan altså en maske, den ytre fremferd, holdes på plass innenfra"* (ibid:54). Det er et kontinuum mellom løgn og sannhet. Det må ikke sies noe som er usant, men det er unødvendig å si alt som er sant, og fakta kan plasseres i hensiktsmessig rekkefølge (ibid:58)

Å utføre en arbeidsoppgave tar sikte på kommunikasjon. Den opptredende må oppvise nødvendig selvbeherskelse for å bevare allmenn samstemthet og gi et idealisert inntrykk ved fremheve visse forhold og dekke over andre. For å opprettholde indre sammenheng mellom uttrykksmidlene, vokter den opptredende seg for å skape mer disharmoni enn situasjonen skulle tilsi. Disse kjennetegnene virker inn på personen og forvandler hans virksomhet til opptreden.

Rammen for interaksjoner gjelder dynamiske situasjoner som skapes av viljen til å fastholde en definisjon av situasjonen slik den er fremlagt for andre, og når organisasjoner ses som lukkede systemer, fremkommer diverse analytiske perspektiver, teknisk, politisk, strukturelt, kulturelt og dramaturgisk (ibid:198). Disse krysser hverandre på ulike vis. Det viktige er imidlertid de dialektiske forhold i interaksjonene, den innbyrdes påvirkningen de har på hverandre (ibid:205). I samvær med andre, vil enhver opptredende søke fakta ved situasjonen. Er opplysningene kjent på forhånd, vil han kunne ta hensyn til det, og ut fra egeninteresse utlevere tilstrekkelig informasjon. Han vil også foregi å følge fastsatte normer, og på den måten måtte gi inntrykk av å opptre moralsk (ibid:207).

"Den rollen som fremføres i et teater er i en rekke henseender ikke reell, og den har heller ikke de samme reelle konsekvenser som når en helt gjennom oppdiktet rolle fremføres av en svindler. Men om disse to falske skikkelsene skal få en vellykket fremførelse, forutsetter det reelle teknikker – de samme teknikker som folk til daglig benytter for å fastholde sine reelle sosiale relasjoner. De som befinner seg i en interaksjon ansikt til ansikt med noen på en teaterscene, må oppfylle det viktigste krav som stilles til reelle situasjoner. De må uttrykke og fastholde en definisjon av situasjonen." (ibid: 210).

3. Metode

Jeg vil i dette kapittelet gjøre rede for metodevalg, utvalg, redskaper og gjennomføring av undersøkelsen. Det vil videre redegjøres for analyse og etiske aspekter ved studien. Malterud (2011) forklarer at en del av den interne og eksterne valideringen av en studie, er å gjøre analyseprosessen åpen og tilgjengelig. Dette vil gi leseren innsikt i og forståelse for hvordan funnene i oppgaven vokste frem.

3.1 Valg av metode

I samfunnsvitenskapen er det to hovedtilnærminger til forskning, kvantitativ og kvalitativ metode. Kvantitative studier baserer seg oftest på tidligere studier eller hypoteser som skal utforskes, og egner seg spesielt godt på større populasjoner (Olsson & Sørensen, 2003), og bygger på numeriske data, tallmaterialer (Malterud, 2003). Kvalitative metoder dreier seg om undersøkelsesmetoder som gir beskrivende fakta, skriftlig, muntlig eller gjennom observasjon (Olsson & Sørensen, 2003). Malterud (2003:40) forklarer at *”de kvalitative metodene sikter mot å forstå, ikke forklare, og målet er å beskrive, ikke predikere”*.

For å få en fordypet kunnskap om ansvarsvaktfunksjonen og –rollen, valgte jeg å benytte en kvalitativ tilnærming, da den egner seg til å beskrive og analysere egenskaper, trekk eller kvaliteter ved et fenomen, for å bidra til økt forståelse (Malterud, 2011).

3.2 Kvalitativ metode

Kvalitativ metode åpner for deltakernes beskrivelser av den erfaring og opplevelse de har enten som ansvarsvakt eller sammen med ansvarsvakt.

Gjennom systematisk innsamling, organisering og fortolkning av data innhentet gjennom samtale, skrifter eller observasjon, og systematisk refleksjon over datamaterialet, vil prosessen gi grunnlag for utvikling av ny kunnskap. *”Kvalitative metoder,, bygger på teorier om menneskelig erfaring (fenomenologi) og fortolkning (hermeneutikk)”* (Malterud, 2003:31). For å kunne forstå grupper eller individer og deres erfaringer, må man komme nær nok til å få deres egne beskrivelser.

Studien baserer seg på eksplorasjon¹ og beskrivelse² av empiriske data for å få fordypet innsikt i fenomenet ansvarsvakt i en sikkerhetspsykiatrisk enhet. Eksplorativ fordi undersøkelsens fenomen er lite beskrevet (Olsson & Sørensen, 2003), og deskriptiv fordi jeg gjennom semistrukturerte intervjuer kunne søke etter mest mulig åpne og nyanserte beskrivelser fra deltakerne (Kvale & Brinkmann, 2010).

Gjennom fenomenologisk tilnærming er det søkt å få en fordomsfri beskrivelse (Creswell 2009, Olsson & Sørensen 2003) av ansvarsvaktens funksjon og rolle. For å komme videre fra fenomenologiens beskrivelse av livsverdenen og over til forståelse, må veien gå om hermeneutikken, fortolkningen av meningsinnholdet i fenomenene (Kvale & Brinkmann, 2009, Malterud, 2003).

Alle har med seg en forståelse og en forforståelse av fenomener, og den påvirker den opplevelsen man har og får av fenomener. Malterud (2011) hevder at fenomenologi representerer en forståelsesform der menneskets subjektive erfaringer anses som gyldig kunnskap. Men fenomenologi klarer seg ikke uten hermeneutikk. Et fenomen må tolkes for å kunne settes inn i sin sammenheng. Hermeneutikken undersøker og tolker erfaringen for å få frem hvordan meningen utvikler seg (ibid).

3.3 Kvalitativt forskningsintervju

Intervjuer kan være strukturerte, semistrukturerte og åpne. Det strukturerte intervju gir lite rom for deltakerens personlige oppfatninger og variasjoner over den livsverdenen som studeres, og benyttes i hovedsak i kvantitative undersøkelser og studier.

Kvale og Brinkmann (2009) forklarer om det kvalitative forskningsintervjuet at det søker å se verden fra intervjupersonenes side. Gjennom en profesjonell samtale om et tema som opptar både den intervjuede og intervjueren, vil kunnskap som et vekselspill produseres mellom de som konstruerer kunnskap og kunnskapen som blir konstruert (ibid). Deltakerne gis gjennom semistrukturert intervju mulighet til å snakke friere enn ved bruk av strukturert

¹ Jeg benytter ordet eksplorasjon i betydningen av å utforske og undersøke for å finne informasjon om et tema, i dette tilfellet ansvarsvaktens funksjon og rolle.

² Jeg velger å benytte ordet beskrivelse i betydningen av å beskrive faktiske forhold på en ikke-forklarende måte, i dette tilfellet beskrive ansvarsvaktens funksjon og rolle.

intervju. De (Kvale & Brinkmann, 2009:47) hevder at målet med semistrukturert intervju er å *”hente inn beskrivelser av deltakernes egne perspektiver”*, og at *”intervjuet er spesielt velegnet for å undersøke menneskers forståelse av betydningene i sin egen livsverden, beskrive deres opplevelser og selvforståelse samt avklare og utdype deres perspektiv på livsverdenen”*. Videre forklarer de (ibid:48) at *”livsverdenen er verden slik vi møter den i dagliglivet, og slik den fremtrer i den umiddelbare og middelbare opplevelse, uavhengig av og forut for alle forklaringer”*. (ibid:132)

Malterud (2003:130) sier om det kvalitative intervjuet at målet er å *”utvikle en samtale der det kvalitative får stemme – der ordene formidler kunnskap om egenskaper og kjennetegn ved det vi snakker om”*. I kvalitativ forskning har dermed forskeren gjennom åpne eller semistrukturerte spørsmål anledning til å gå nærmere inn på deltakernes opplevelser, erfaringer og følelser rundt emnet som undersøkes (ibid). *”Deltaker og intervjuer agerer overfor hverandre og påvirker hverandre”* (Kvale & Brinkmann, 2009:51). På denne måten er forskeren, gjennom samspillet med deltakerne, også aktivt med i kunnskapsutviklingen. Den kunnskapen som produseres, er basert på samspillet som er mellom intervjuperson og intervjuer, og annen kunnskap ville kunne produseres med andre aktører (ibid).

3.4 Semistrukturert intervju

Det semistrukturerte intervjuet følger en på forhånd utarbeidet intervjuguide som tar opp temaer vi ønsker data om (Malterud, 2003). Med en åpen og fenomenologisk tilnærming er målet å få opplysninger om deltakernes egne erfaringer (ibid:130). Samtidig som forsker i intervjusituasjonen skal være åpen for deltakernes beskrivelser av erfaringer, er det vesentlig samtidig å holde fast på problemstillingen for å få den best mulig belyst (ibid:131).

Gjennom semistrukturerte intervjuer søkes det i denne undersøkelsen å forstå deltakernes egne perspektiver på *fenomenet ansvarsvakt*. Kvale og Brinkmann (2009:325) definerer semistrukturert livsverdenintervju som *”En planlagt og fleksibel samtale som har som formål å innhente beskrivelser av intervjupersonens livsverden med henblikk på fortolkning av meningen med de fenomener som blir beskrevet”*.

Fenomenet ansvarsvakt er en fast oppgave og en bestemt person på hver vakt. Ansvarsvaktens funksjon er dermed både abstrakt og konkret, og blir opplevd og sanset av

de som arbeider sammen med henne; og måten ansvarsvaktene fyller sin rolle som ansvarsvakt oppleves, sanses og vurderes av vaktlaget hun leder.

3.5 Utvalg og rekruttering

Utvalget av deltakere til studien ble rekruttert blant de fast ansatte miljøterapeutene i enheten. Det vil si at ingen ”faste ekstravakter” ble intervjuet, uavhengig av at noen av de over år har arbeidet i tilnærmet hele stillinger. Nattvaktene ble heller ikke intervjuet, selv om det også på nattvakt er ansvarsvakt. Begrunnelsen for å ikke intervju nattvaktene, er at innholdet i arbeidet er vesentlig annerledes enn på dag/kveld fordi det om natten ikke skal foregå pasientaktiviteter.

Seks miljøterapeuter som er ansvarsvakter i sin turnus og seks miljøterapeuter som ikke er ansvarsvakter ble intervjuet. Begrunnelsen for å intervju begge gruppene, var at det muligens ville kunne gi et bredere og mer nyansert bilde av hvilke oppfatninger og hvilken forståelse som finnes av ansvarsvaktens rolle og funksjon i en sikkerhetspsykiatrisk enhet, samt bidra til å avdekke ansvarsvaktens mulige innvirkning på vaktlagets arbeid.

For å rekruttere deltakere, ble enhetsleder anmodet om å informere personalet om studien og be de fast ansatte miljøterapeutene som ønsket å delta i undersøkelsen om å ta kontakt med meg for avtale om intervju. Enhetsleder ga muntlig orientering og delte ut skriftlig informasjon om studien. Deltakerne tok selv kontakt gjennom sms, e-post, skriftlig forespørsel i postkassen og muntlig henvendelse. Blant de som er ansvarsvakter i sin turnus var det flere enn seks som ønsket å delta. For å løse utvelgelsesproblematikken, ble de første seks som var tilgjengelige, intervjuet. Dette ga deltakere med varierende erfaring og kompetanse. Av de som ikke er ansvarsvakt i sin turnus, var det på intervjutidspunktet seks som gikk i dag/kveld turnus. Alle deltok i undersøkelsen. Ingen i miljøterapeutgruppen har fungert som ansvarsvakt de siste årene.

Gjennomsnittsalderen på ansvarsvaktene som ble intervjuet var 35,5 år, de hadde i snitt arbeidet som sykepleiere i 10 år, og i enheten gjennomsnittlig fem år. Tre menn og tre kvinner ble intervjuet. Flere har videreutdanning i psykisk helsearbeid og/eller voldsriskovurdering. Av miljøterapeutene som ikke arbeider som ansvarsvakt, ble en kvinne og fem menn intervjuet. Gjennomsnittsalderen er 50 år, de har arbeidet gjennomsnittlig 23 år i sine yrker, og gjennomsnittlig 12 år i enheten. Blant yrkesgruppene var sykepleier,

sosionom og hjelpepleier. Flere hadde videreutdanning i voldsrisikovurdering og/ eller psykisk helsearbeid. Gjennomsnittsalderen på deltakerne er i underkant av 43 år, og gjennomsnittlig varighet av arbeidsforholdet i enheten er 8,5 år. Fordi det vil være mulig å finne ut hvem som ble intervjuet dersom alder på yngste og eldste deltakere oppgis, holdes disse opplysningene utenfor.

Det er vesentlig å merke seg at de dagene ansvarsvaktene er på arbeid og ikke er ansvarsvakt, er de miljøterapeuter på lik linje med øvrige miljøterapeuter i enheten.

På forhånd fikk alle deltakerne skriftlig informasjon om studien (se vedlegg nummer 1), dens hensikt, frivillig deltakelse, samt anledning til uten begrunnelse å trekke seg fra studien. I forbindelse med gjennomføringen av intervjuer, fikk deltakerne før intervjustart muntlig informasjon om studiens innhold og hensikt, samt orientering om at de når som helst og uten begrunnelse kunne trekke sitt samtykke til deltakelse.

Deltakerne ga før intervjuene ble gjennomført skriftlig samtykke til deltakelse, og forsker bekreftet skriftlig at informasjon om studien var gitt (se vedlegg nummer 2). Vedleggene 1 og 2 var stiftet sammen. I samme anledning ble hver deltaker bedt om å oppgi navn, grunnutdanning og eventuell videreutdanning samt antall år i yrket og i enheten på eget ark (se vedlegg nummer 3). Dette for å ha mulighet til tilleggs-intervjuer samt deltakerinformasjon. Deltakeropplysningene ga snittalder, gjennomsnittlig ansettelsestid og tid i yrket.

3.6 Gjennomføring av intervjuene

Intensjonen var at alle intervjuene skulle gjennomføres i et stille møterom i bygningen hvor den sikkerhetspsykiatriske enheten er lokalisert. Ved testing av lokalet, ble det funnet at med kun to personer i rommet, ble det så mye gjenklang at det ikke ble tilfredsstillende kvalitet på lydfil. Intervjuene ble derfor gjort på sosionomkontoret.

For å utprøve intervju-guide, bruk av teknisk utstyr og egen rolle som intervjuer, ble det gjennomført et test-intervju hvor enhetsleder hadde deltakerrollen. Dette var nyttig med hensyn til bruk av teknisk utstyr. Debutant-nervene som fagintervjuer ble tydeliggjort ved at fokus på båndopptakeren tok bort konsentrasjonen om test-deltakerens svar. Gjennom test-

intervjuet lærte jeg å styre båndopptakeren og ble klar over hvordan fokus måtte være på deltakeren og dennes utsagn for å kunne oppfatte og få med meg det som ble sagt.

Alle intervjuene ble tatt opp som lydfiler på Sony IC recorder. I opptakene er deltakerne registrert med intervjunummer. For å sikre deltakernes anonymitet, ble nummeret kodet til opptaksfilens nummer, ikke til deltakerens navn. Intervjuene fulgte malen for det kvalitative forskningsintervju med vekt på begrepsintervjuets form (Kvale & Brinkmann, 2009) De beskriver det slik:

”Begrepsintervjuer kan bidra til å avdekke respondenters diskursmodeller, altså deres selvfølgelige antakelser om hva som er typisk, normalt eller passende (Gee, 2005), og kan med fordel utføres i forbindelse med spørsmål som ber om konkrete beskrivelser, noe som av og til kan gi interessante motsetninger.” (Kvale & Brinkmann, 2009:163).

Det anses hensiktsmessig å gjøre løpende tentative analyser av intervjuene, slik at synspunkter som kommer opp i intervjuene og som ikke er tenkt på under spørsmålsforberedelsene, kan belyses av neste deltaker. Derfor var den initiale hensikt å transkribere å gjøre tentative analyser etter hvert intervju.

Fordi det uventet ble en svært rolig periode i enheten og god anledning til å ta en og en person ut fra miljøterapeutisk arbeid i korte tidsrom, ble intensjonen forlatt, og samtlige 12 intervjuer ble gjennomført i løpet av fire dager og senere transkribert og analysert. Hvert intervju varte mellom 10 og 20 minutter. En deltaker opplevde bruken av opptaksutstyr som forstyrrende og ga uttrykk for dette. Ut over det var det ingen tilbakemeldinger ut over at en del sa *”Var dette det hele?”*. Intervjuene fulgte intervjuguide med semistrukturerte spørsmål som var utarbeidet på forhånd (se vedlegg nummer 4). Deltakerne fikk tilbud om å lese gjennom den transkriberte teksten. 10 intervjuer ble transkribert kort tid etter gjennomføringen, de to siste cirka to uker senere.

3.7 Forskningsteoretisk ramme

Det var ikke ønskelig å forhåndsbestemme hvilken forskningsteoretisk ramme analysen skulle settes inn i. I prosessen ble flere forskningsteoretiske rammeverk vurdert som mulige, til slutt ble Goffmanns (1992) dramaturgiske rammemodell valgt.

Forståelsen og opplevelsen av ansvarsvaktens funksjon og rolle søkes forstått gjennom en fenomenologisk-hermeneutisk fortolkning av de menneskelige erfaringer og situasjoner som blir beskrevet av deltakerne (Olsson & Sörensen, 2003). Fenomenologiens hensikt er å avdekke menneskers livsverden ved å få tak i de enkeltes perspektiver og beskrivelser av fenomener (Kvale & Brinkmann, 2009). For å klare dette, må egen forforståelse settes i parentes, ”*bracketing*” (Malterud, 2011). Ved hermeneutisk tilnærming i fortolkningen av datamaterialet, søkes det å oppnå en dypere forståelse gjennom tolkning av meninger i menneskelige uttrykk (ibid). Olsson og Sörensen (2003) kaller denne dynamiske prosessen den hermeneutiske spiral. Dette fordi det er en stadig bevegelse mellom del og helhet, og hver vending bidrar til økt forståelse av begge deler (ibid). Delene forstås og fortolkes ut fra helheten, og helheten forstås og tolkes ut fra delene (Kvale & Brinkmann, 2009). Bevegelsen går mellom helhet og del, og med forståelse og refleksjon over begge deler. Basert på teoriene i bunn, har jeg i denne prosessen forsøkt å forstå og legge mening til datamaterialet.

3.8 Analyse

Hensikten med studien er å få mest mulig fordypet kunnskap om funksjonen og rollen til ansvarsvakt i en sikkerhetspsykiatrisk enhet. Dette ble søkt gjort gjennom deltakernes beskrivelser av sine opplevelser med og oppfatning av ansvarsvakten for å få svar på spørsmålene :

1. *Hvordan beskrives /defineres ansvarsvaktens funksjon?*
2. *Hvordan beskrives/ defineres ansvarsvaktens rolle?*

Begrunnelsen for å intervjuer både de som er ansvarsvakter og de som ikke er det, er at ved å få flere vinklinger ville det kunne gi et bredere bilde av hvilken opplevelse og hvilken forståelse som finnes i personalgruppen av ansvarsvaktens funksjon og rolle i enheten, samt bidra til å avdekke mulig innvirkning på vaktlagets arbeid.

Fremgangsmåten for analyse av kvalitative data avhenger av hva slags kunnskap man søker og hva slags materiale man disponerer, og kan være teori- eller datastyrt. Teoristyrt analyse sorterer tekst i henhold til forhåndsbestemte teoribaserte kategorier, datastyrt analyse bruker tekst som utgangspunkt for identifisering av enheter som danner videre grunnlag for å utvikle kategorier (Malterud, 2003). Analysen i denne studien er datastyrt, det innsamlede materialet representerer forskningsdataene og har utgangspunkt i intervjuene.

Det sammenfattede og organiserte datamaterialet fortolkes gjennom kvalitativ analyse. Når deltakerne forteller om sine opplevelser og sin oppfatning av ansvarsvakten, vil det kunne føre til at ny faglig innsikt oppnås. Dette skjer gjennom kritisk refleksjon over spørsmål til datamaterialet (Malterud, 2003).

Analysen ble gjort i henhold til Graneheim og Lundmans (2004) kvalitative innholdsanalyse. Denne baserer seg på følgende stadier eller trinn:

- Gjentatt gjennomlesing av datamaterialet
- Etablere analyseenheter
- Dele inn i meningsbærende enheter
- Kondensere meningsbærende enheter
- Abstrahere og kode meningsbærende enheter
- Utvikle kategorier og underkategorier
- Revidere materialet
- Formulere tema

Teksten ble delt opp i innholdsområder for å finne likheter og ulikheter som kunne kodes og kategoriseres i de ulike analyseenhetene. Enhetsanalyse ble gjort av hvert intervju. I disse ble det søkt etter meningsenheter (*meaning units*). Dette definerer Graneheim og Lundman (2004:106) som "*words, sentences or paragraphs containing aspects related to each other through their content and context*". Fra meningsenhetene skal teksten kondenseres (*condensating*) gjennom å forkorte mens kjerneinnholdet bevares. Deretter vil den kondenserte teksten kodes, kategoriseres og tematiseres på ulike nivåer (*abstraction*). Graneheim og Lundmann (2003:107) forklarer om koding at "*A code can be assigned to, for example, discrete objects, events and other phenomena, and should be understood in relation to the context*". De forklarer videre at kategoriene besvarer spørsmålet "Hva?", og tema besvarer spørsmålet "Hvordan?".

Initialt skulle det etter hvert intervju gjøres fortløpende transkripsjon og foretas en tentativ analyse for å undersøke om det var kommet frem momenter som ikke var tenkt på og omfattet av intervju-guiden. Nye momenter og ny informasjon skulle da kunne tas med i videre intervjuer for ytterligere utdyping. Etter gjennomføring av alle intervjuer, ville en tentativ analyse kunne gi grunnlag for å sikre at datamaterialet er riktig forstått ved at forsker kan ta opp denne, eventuelt deler av den, med noen av deltakerne. Uklarheter og tvetydigheter ville også kunne belyses ytterligere ved behov (Kvale & Brinkmann, 2009).

Som beskrevet, ble alle intervjuene gjort i løpet av fire dager, og transkripsjon og analyse ble foretatt etter at alle intervjuene var gjennomført. Utfordringen med denne fremgangsmåten er at eventuelle nye ting ikke kunne komme med i videre intervjuer. Fordelen er at alle deltakerne i intervjuperioden hadde tilnærmet lik arbeidsbyrde på jobb, det var rolig og ingen ”større” sak hadde stor plass i deltakernes nærminne. De kunne derfor gi en generell beskrivelse av sin opplevelse av fordeler og ulemper ved ansvarsvaktordningen, og de hadde en tilnærmet lik referanseramme – en stille periode i enheten. Dette ga også deltakerne mulighet til refleksjon over spørsmålene vedrørende ansvarsvaktens funksjon og rolle på en mer uforstyrret måte, det var ikke noe akutt eller på annen måte krevende ved arbeidssituasjonen som forstyrret deres oppmerksomhet. Det kan innvendes at dybden i intervjuene dermed kan ha blitt begrenset, og at det ekstreme ved sikkerhetspsykiatrisk arbeid ikke har kommet godt nok frem. Men det er ansvarsvaktens funksjon og rolle i en sikkerhetspsykiatrisk enhet som skal utforskes og beskrives, og det ses som en fordel at deltakernes fokus kunne være på refleksjonen over dette.

Gjennom semistrukturerte intervjuer med seks som er ansvarsvakter i sin turnus og seks som ikke er det, ble det samlet informasjon om ansvarsvaktens funksjon og rolle i enheten. Alle intervjuene ble transkribert av forsker. 10 ble transkribert kort tid etter at intervjuene ble ferdigstilt, de to siste omlag to uker senere. For å komme i gang med analysearbeidet, ble ulike innfallsvinkler vurdert, og til dels forsøkt, men tanken på de to ikke-transkriberte intervjuene forstyrret refleksjonen så mye at de måtte transkriberes før videre analysearbeid kunne fortsette.

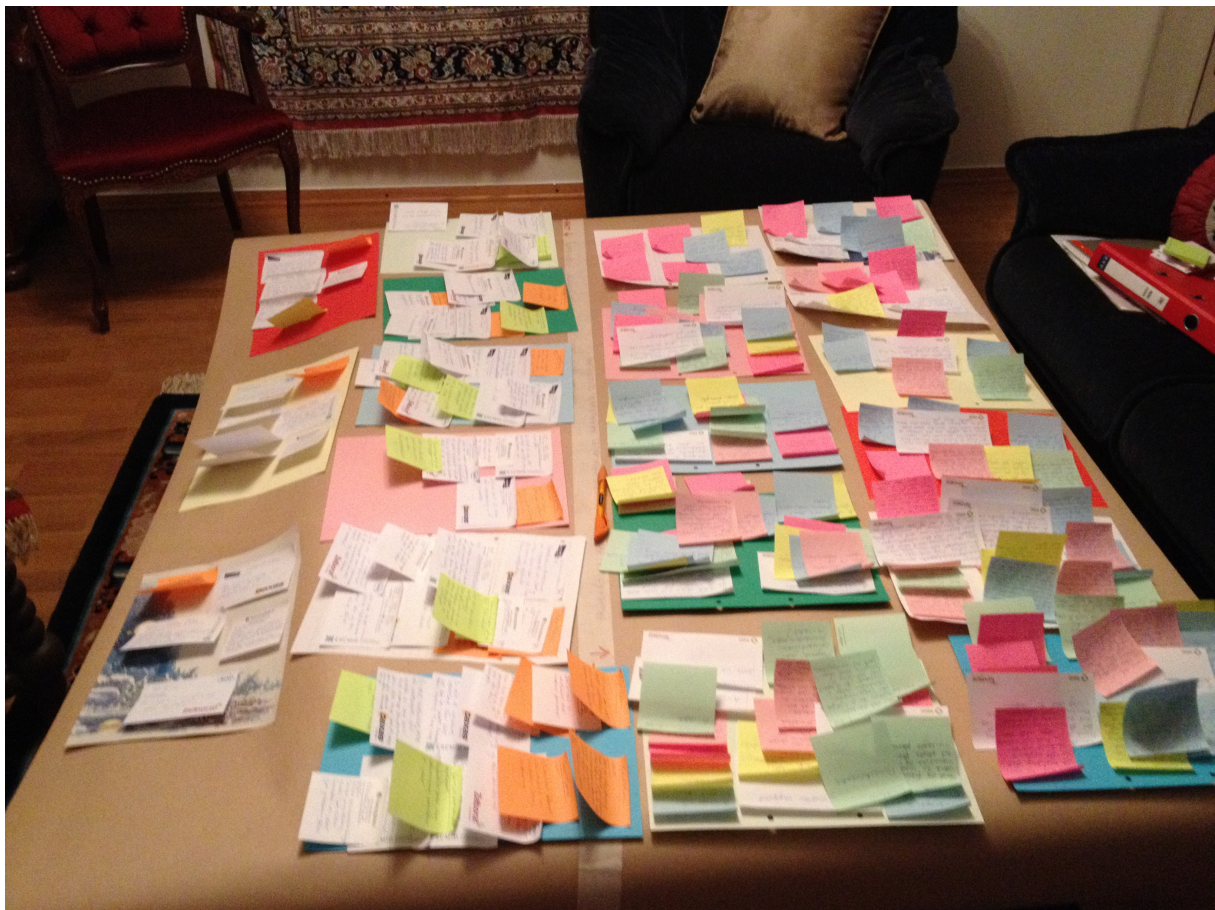
For å holde intervjuene og deltakerne fra hverandre, og samtidig etablere avstand til hver enkelt deltaker som jeg også kjenner som arbeidskollega, fikk hver deltaker et kongelig navn. Det videre arbeidet med intervjuene og tekstene fulgte disse navnene, og de ble en integrert del av arbeidet og tankesettet rundt transkriberte tekster og analyse.

Etter at alle intervjuenes hovedinnhold var skrevet på egne ”refleksjonsark”, ble de meningsbærende enhetene fra hvert intervju skrevet på post-it-lapper med ulik farge/form, slik at hver av deltakerne hadde egen lapp-kode.

For å holde svarene fra hverandre, ble lappene ble fordelt i to grupper, *ansvarsvakt* og *miljøterapeut*. De meningsbærende enhetene på lappene ble så søkt kategorisert slik at de med likt eller nokså likt meningsinnhold ble gruppert sammen for å få frem større, eller mer

felles, meningsbærende enheter. Dette var analyse nummer 1. Hukommelsen virket inn på dette arbeidet på den måten at jeg hadde minnebilder av at flere hadde sagt noe om et emne uten at det var kommet med på ”refleksjonsarket”. Derfor ble det mye frem og tilbake og leting i de transkriberte tekstene etter utsagn, og jeg ble usikker på om sitater var enkeltstående eller gikk igjen i flere intervjuer.

Analyse nummer 2 ble derfor påbegynt. Fortsatt ble svarene fra miljøterapeuter og ansvarsvakter holdt separert. Ved å komprimere svarene til alle deltakerne på hvert av intervju spørsmålene, ble deltakergruppene svar sortert slik at alle svarene på samme spørsmål var samlet. De meningsbærende enhetene ble deretter skrevet på nye lapper, og alle svar på samme spørsmål ble samlet på ark med unik farge (se ill. nummer 2).

III. 2: Ulikt utformede post-it-lapper med meningsbærende enheter fordelt på ulikt fargede ark (Foto: Privat)

For å kunne gi en troverdig og etterrettelig tolkning av empirien, er det i analysen benyttet flere hjelpemidler.

Gjennom første del av analysen, kom det frem sju ulike områder av ansvarsvaktens funksjon og rolle som stadig gikk igjen i både miljøterapeutene og ansvarsvaktens svar:

- 1) Fordele/koordinere
- 2) Sikkerhet
- 3) Logistikk
- 4) Drift/administrasjon
- 5) Medisiner
- 6) Annet (ulike forslag, ting vedr pasienter)
- 7) Opplevelsen av ansvarsvakt/ opplevelsen av å være ansvarsvakt

Noen av områdene går inn i hverandre, som for eksempel at fordeling har med både logistikk, drift/administrasjon og sikkerhet å gjøre, og logistikken består av ulike administrative og/ eller sikkerhetsmessige tiltak. Alle de sju områdene ble likevel beholdt en stund i det videre analysearbeidet fordi jeg opplevde at de konkretiserte datamaterialet på en for meg enkel måte.

De sju hovedområdene ble så fargekodet med ulikt farget tusj, og innhold med samme fargekoder skrevet på eget ark. Innholdsområdene ble så sett opp mot de transkriberte intervjuene, og også opp mot de komprimerte svarene på hvert spørsmål. Jeg fant ikke tydelige diskrepanser, og svar med tilnærmet likt meningsinnhold ble derfor samlet i grupper, og hver gruppe ble igjen sjekket opp mot de transkriberte intervjuene. På denne måten ble jeg svært godt kjent med datamaterialet.

To tabeller, en for miljøterapeutene og en for ansvarsvaktene ble laget for å få oversikt over innholdet i analysen. Tabellene ble laget i henhold til Graneheim og Lundmans (2003) kvalitative innholdsanalyse med meningsenheter, underkategorier, kategorier og tema for lettere å kunne presentere resultatene av analysen. Ettersom hvert tema har flere meningsenheter, underkategorier og kategorier, har hvert tema fått sin tabell, slik at det til sammen er seks tabeller. Disse vises kapittel 4, Presentasjon av resultater.

3.9 Etiske overveielser

Et forskningsetisk hovedprinsipp er at forskeren skal ha respekt for menneskeverdet. Dette skal gjenspeiles i den holdning forsker har til personer og institusjoner som er del av arbeidet. Av de mange prinsipper i World Medical Associations Helsinki-deklarasjon (2004)

er det valgt å sette søkelyset spesielt på prinsippet om ikke å skade. Helsinki-deklarasjonen (ibid) er i særdeleshet innrettet på beskyttelse av pasienter, helsepersonell gis ikke samme beskyttelse (Malterud, 2003). Prinsippet om ikke å skade var likevel maktpåliggende i studien, ikke minst fordi jeg skal kunne arbeide sammen med kollegene og se de inn i øynene også etter at studien er ferdig.

Fordi det er få sikkerhetspsykiatriske enheter på Østlandet, og mange ansatte kjenner hverandre på tvers av avdelinger, institusjoner og helseforetak, anses det vesentlig å holde deltakernes identitet skjult. Derfor presenteres verken enheten, avdelingen, sykehuset, helseforetaket eller vedleggene med avdelingsleders og Personvernombudets godkjenninger.

Deltakerne har ulik dialekt eller språkbakgrunn. Alle intervjuene er av den grunn ”oversatt” til bokmål. Utsagn som kan være gjenkjennbare eller på annen måte bidra til identifisering av person, er tatt bort for å sikre deltakernes anonymitet. Av samme grunn er også en grundigere presentasjon av selve enheten og dens historie utelatt.

På grunn av studiens ikke-sensitive karakter, var det ikke nødvendig med godkjenning fra Regional Etisk Komite (Salbu, A.K., 2012), og etter muntlig forespørsel heller ikke fra Den nasjonale forskningsetiske komité for humaniora og samfunnsfag (NESH). Avdelingsleder ga skriftlig tillatelse til gjennomføring av studien 25.03.2013, og 22.03.2013 ble *Skjema for internregistrering* sammen med kopi av avdelingsleders godkjenning, prosjektbeskrivelse, forespørsel og samtykkeerklæring til deltakerne, sendt Personvernombudet ved sykehuset.

For å skjønne hvilken forforståelse og hvilke oppfatninger og holdninger jeg selv brakte inn til både temavalg, valg av datainnsamlingsmetode, i intervjuene og tolkningen av dem, søkte jeg på forhånd å klargjøre mine standpunkter og holdninger for å kunne sette de i parentes (epoché, bracketing). Om dette forklarer Aadland (2004:181) at det gjelder

”å stille seg så ”naken” og fordomsfri som mulig framfor det andre mennesket; skjønne så lite som mulig på forhånd, slik at man får tak i det andre menneskets særegenheter og egenart så ubesmittet som mulig av egne forhåndstolkninger.”

Studier på egen arbeidsplass kan anses som risikosport. Hummelvoll (2003:41) beskriver det å bevege seg inn i en klinisk virkelighet som

”et vågestykke. Når man har lagt frem prosjektbeskrivelsen for sykehusets ledelse og fått tilslutning til arbeidet, og personalet på den aktuelle forskningsarenaen har gitt sitt informerte samtykke til å delta, så er man ”fanget”. Man kan ikke trekke seg ut

selv om opplegget viser seg å bli mer komplisert enn mann hadde regnet med, eller når hverdagens problemer melder seg for alvor”.

Jeg er kjent med lokal sjargong, jeg kjenner hver enkelt miljøterapeut, pasient og pasientgrunnet, og har mitt daglige arbeid i enheten. Samtidig er tilknytningen perifer idet jeg ikke har direkte behandlingsansvar for pasienter, oppgavene er i hovedsak knyttet til pasientens liv og rettigheter utenfor sykehuset. Jeg arbeider ikke i miljøet, min arbeidsstasjon er i en annen etasje og jeg omgås ingen av de ansatte på fritiden. Disse forholdene innvirker alle på hvordan jeg opplever og oppfatter det miljøterapeutiske arbeidet som utføres i enheten. Jeg er en som regnes med blant enhetens ansatte, men er samtidig utenfor. I alt direkte pasientarbeid jeg gjør, er pasientens dagskontakt, primærkontakt eller primærgruppeleder med. Mitt arbeid med pasientene er derfor åpent og transparent for miljøterapeutene. Fordi mine oppdrag i enheten i hovedsak er begrenset til pasientsamtaler og møtevirksomhet, er ikke miljøterapeutenes og ansvarsvaktens oppgaver tilsvarende tydelige for meg fordi jeg ikke er med i deres oppgavegjennomføring.

Ettersom jeg ikke arbeider som miljøterapeut, er tilknytningen dermed i ytterkant av enhetens miljøterapeutiske behandling, men samtidig er den nær nok til at den varierte utøvelsen av funksjonen og rollen som ansvarsvakt har trigget nysgjerrigheten så mye at jeg ønsket å gjøre studien. Gleden har vært stor over å samarbeide med et kollegium som er så positive og trygge på egen rolle og funksjon i enheten at de deltar i studien, og at det var flere som ville delta. Jeg er dermed klar over at det i de tilfellene hvor funn kan tolkes negativt eller positivt, vil dette kunne påvirke min tolkning og analyse til å velge positiv vinkling.

Malterud (2003:205) forklarer om forskning på kolleger at *”det krever betydelig tillit å åpne sin konsultasjon for innsyn fra andre”*. Videre hevder hun at

”Når forskeren møter materiale som stiller den utforskete i et lite flatterende lys, kan det være fristende å hevde forskningens frihet og formidle sine funn ufortrødent. I så fall handler vi neppe i samsvar med det informerte samtykke som skal være grunnlaget for enhver deltakelse i forskning. Informanten hadde neppe stilt seg selv til disposisjon hvis han ante at han skulle bli eksponert på en negativ måte i etterkant. Dette kan av og til innebære at materiale som kunne gitt problemstillingen et ekstra løft, må legges til side. Vi har ingen rett til å krenke dem som har vist oss tillit i forskningens navn.” (ibid:205-206)

Å sikre deltakernes anonymitet og overholde taushetsplikten er maktpåliggende for å kunne samarbeide med deltakerne når studien er ferdig. Det er et ønske at studien skal kunne gi

fornyhet eller økt innsikt i ansvarsvaktens funksjon og rolle, og derfor viktig at også mulige negative sider eller forbedringspotensiale blir eksponert og dokumentert med tanke på at det kan bidra til faglig fremgang og utvikling i enheten. Dette må imidlertid gjøres slik at ikke den enkelte miljøterapeut eller ansvarsvakt opplever seg krenket, samtidig som studiens transparens ivaretas. Transparensen er søkt sikret gjennom den generelle informasjonen om studiens bakgrunn og formål, åpenhet om forskning på egen arbeidsplass, informerte samtykker fra deltakerne og egenrefleksjon over de fallgruvene som ligger i slik forskning. I tillegg ligger det en rotfestet grunnholdning til at studiens hensikt vil kunne bidra positivt til enheten, pasientene og personalet ved å beskrive hvordan ansvarsvaktens funksjon og rolle var på denne spesielle enheten på det tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført.

Forskningsdagbok ble ført med uregelmessige mellomrom. Uregelmessigheten var i hovedsak fordi studien i perioder lå urørt. Det ga imidlertid trygghet å kunne bli tilbake for å se hva som var gjort eller tenkt i noen situasjoner, spesielt var begynnelsen på analyseprosessen en utfordrende tid hvor bestemmelser og ombestemmelser ble gjort fortløpende. Et eksempel på forskningsdagbokens betydning er den aha-opplevelsen jeg fikk ved gjennomlesning av de transkriberte intervjuene og min egen forforståelse av ansvarsvakten: Det var et ”innsiktsgjennombrudd” å realisere at miljøpersonalet har full tilgang til mine pasientsamtaler og -relasjoner, mens miljøpersonalets samhandling med pasientene er skjult for meg fordi jeg ikke er deltaker. Dette ga en erkjennelsesbakgrunn for min nysgjerrighet på ansvarsvaktens funksjon og rolle i enheten – jeg hadde forstått at det var noe jeg ikke skjønnte, men hadde ikke tidligere begrep om hva dette noe var.

En annen utfordring viste seg å være av teknologisk art – hvordan få plass på sidene til illustrasjoner av hvordan meningsbærende enheter ble kategorisert og tematisert? Da en elementær løsning plutselig åpenbarte seg (se tabellene i kapittel 4), var det som om hele det videre arbeidet løsnet.

3.10 Drøfting av metode

Ved valg av metode, er alltid første spørsmål om den er anvendelig for å belyse problemstillingen. Kvale og Brinkmann (2009) hevder at temaets karakter har forrang og bør avgjøre hvilken metode som anvendes. De viser til Karpatschhof (2006) som hevder at på grunn av den ontologiske forskjellen mellom fenomener som eksisterer kontekstuellet i sosiale grupper med et komplekst sosialt samspill og fenomener som eksisterer som del av

individuell adferd i serier blant mennesker som handler parallelt, men uavhengig av hverandre, bør det velges ulike forskningsmetoder avhengig av kontekst. Seriefenomener egner seg til utforskning av gjennom kvantitative metoder, mens kvalitative metoder er velegnet for utforskning av kontekstualiserte fenomener der mennesker ses som deler av sosiale grupper.

For å få fordypet kunnskap om hvordan fenomenene ansvarsvaktfunksjonen og –rollen er i en sikkerhetspsykiatrisk enhet ses kvalitativ metode og kvalitativt forskningsintervju med ansvarsvaktene og miljøterapeutene som en etterrettelig måte å fremskaffe empiri. Kvaliteten i kvalitativ forskning er ikke knyttet til fastlagte normer og kriterier, og er dermed ikke målbare på samme måte som i kvantitative studier. Dette gjør kvalitative studier avhengig av andre grunnlag for å vurdere forskningens kvalitet eller validitet. Graneheim og Lundman (2004) hevder at pålitelighet, troverdighet og overførbarhet er basis for vurdering av den kvalitative forskningens kvalitet. Den baserer seg på forståelse og samarbeid mellom forsker og deltakere, involverer alltid flere meninger og det er alltid grader av fortolkning når dataene bearbeides (ibid).

Slik jeg har oppfattet Malterud (2003 og 2011) og Kvale og Brinkmann (2009) er forskerens plass i kvalitative studier både personlig og instrumentell på grunn evnen til å parentes-sette egen forforståelse samtidig som empirien møtes på en mest mulig fordomsfri måte.

Graneheim og Lundman (2004) forklarer at i henhold til Krippendorff (1980) er det teksten sier, og som presenteres i kategorier, det manifeste tekstinnholdet. Kategorier besvarer spørsmålet ”Hva?”. Videre forklarer de at et tema besvarer spørsmålet ”Hvordan?” fordi det kan ses som et uttrykk for det latente meningsinnholdet i teksten, altså hva teksten handler om.

3.10.1 Troverdighet i kvalitativ forskning

For å drøfte hvordan Graneheim og Lundmans (2004) metode for kvalitativ innholdsanalyse er anvendt på empirien, velger jeg å gå trinnvis gjennom deres punkter for troverdighet i kvalitativ forskning med kommentarer til hvordan det enkelte punktet metodisk er behandlet i studien.

1) Studiens fokus, valg av kontekst, deltakere og datainnsamlingsmetode:

Med nysgjerrighet på ansvarsvaktens funksjon og rolle som bakgrunn for studien, og begrenset litteratur om både det spesifikke med ansvarsvakt og generelt om sikkerhetspsykiatriske enheter, ble tema for undersøkelsen valgt. Semistrukturerte intervjuer med miljøterapeuter og ansvarsvakter som er ulike i alder, kjønn og erfaring, kunne bidra til varierte synspunkter, observasjoner og opplevelser av fenomenet ansvarsvakt. Utvalget ble rekruttert på egen arbeidsplass og alle deltakerne kjenner meg, og vice versa. Det er imidlertid ingen vennskapsbånd involvert, og ingen omgang på privat basis. På den måten er deltakere og forsker nøytrale og profesjonelle i sitt forhold til hverandre.

2) Valg av metode for datainnsamling og datamengde:

Ved å foreta 12 intervjuer, hvorav seks med ansvarsvakter og seks med miljøterapeuter, fremkom et romslig datamateriale. Datamengden ble ikke opplevd som for stor eller u håndterbar, men kompleks og variert nok til å få et tilstrekkelig materiale å arbeide med. Ved gjenhør av lydopptak, gjentatte gjennomlesninger av transkriberte intervjuer og arbeid med de enkelte tekstene, kunne etter hvert sitater og deltakere gjenkjennes, og det ble nærhet til helheten.

3) Valg av meningsbærende enheter:

Risikoen for å miste meninger underveis fordi de meningsbærende enhetene er for store eller små er til stede. Gjennom å vise hvordan temaer fremkommer ved kondensering og abstrahering av meningsbærende enheter, økes troverdigheten til funnene. I arbeidet med de transkriberte tekstene kom det frem mange og ulike synspunkter på ansvarsvaktens funksjon og rolle. Det ble vesentlig i arbeidet med teksten å velge tilstrekkelig varierte og beskrivende sitater som gjennom kondensering og abstraksjon kunne kodes til temaer. Dette ble opplevd som utfordrende fordi noen representere flere meninger, og det ble vesentlige å ta med flere sitater. Samtidig kjenner jeg alle deltakerne fra daglig arbeid, og denne kjennskapen kan ha preget min utvelgelse av meningsbærende enheter. Ved å ha dette bevisst, har jeg i prosessen forsøkt å spørre meg selv i hvilken grad jeg har latt min forforståelse og mitt kjennskap til forskningsarenaen påvirke valgene.

4) Hvor godt dekker kategorier og temaer dataene?

Gjennom samvittighetsfullt å arbeide med de transkriberte intervjuene, har jeg søkt å få med det som ble opplevd som relevant og vesentlig for deltakerne i hvert av intervjuene.

Deltakernes beskrivelser av fenomenene er søkt viderefremmet gjennom kategorisering og tematisering, og det jeg har oppfattet som irrelevant for studien er utelatt. Det siste var utfordrende, idet noe vesentlig på den måten kan ha bli oversett og utelukket fra videre formidling. For å få frem deltakernes oppfatning og opplevelse av fenomenet, har jeg hele tiden sett datamaterialet opp mot studiens formål, og søkt å være trofast mot det.

5) Hvordan bedømme likheter og forskjeller mellom kategorier ?

Betydninger av utsagn kan være overlappende, og noen ganger vanskelig å kategorisere. Merking og sortering preges av den eller de som utfører dette arbeidet. Så også i denne studien. Gjennom å innsnevre kategoriene og underkategoriene i prosessen frem mot studiens resultat, ble derfor den jevnlig tilbakevendingen til tekstene viktige for å klare og holde fokus. Drøfting av likheter og forskjeller i kategorisering og tematisering i forskerkollegia, blant eksperter eller deltakere hevder Graneheim og Lundman (2004) kan være en måte å få bekreftelse på at kategorier og temaer er dekkende for datamaterialet. De advarer samtidig mot å søke slik enighet fordi det alltid vil være subjektive fortolkninger utfra den enkeltes forutsetninger og forforståelse. I denne studien har jeg valgt å legge stor vekt på gjennom tekstbearbeidelse å velge dekkende sitater for å få frem hvordan kategorier, underkategorier og temaer har fremkommet. Som Graneheim og Lundman (2004:110) anfører, *"it is not a question of verification but rather a question of confirmability"*.

6) Trofasthet mot det innsamlede materialet.

Graneheim og Lundmann (2004) benytter ordet *"dependability"* om i hvilken grad data over tid endres og av endringer gjort av forskeren gjennom analyseprosessen. Jeg velger å oversette *"dependability"* til i hvilken grad forskeren er tro eller trofast mot det innsamlede datamaterialet. I studien har jevnlig tilbakevending til transkriberte tekster, kondenseringer og tematiseringer vært hovedmåte for å sikre at innholdet i tekstene skulle bli minst mulig forandret og beholde sin opprinnelige mening. Intervjuene ble gjort i løpet av et kort tidsrom, og de fleste transkribert svært raskt etterpå. Analysearbeidet ble gjort i løpet av en måned etter at alle intervjuene var transkriberte. Dette kan medføre at tekstene ikke rekke å synke godt nok inn hos forsker, og at resultatet kan bli overfladisk. Dette ble antasert, så for å motvirke grunnhet i analysen, har de transkriberte tekstene jevnlig vært brukt som klangbakgrunn i søken etter meningsbærende enheter, kategorier og temaer. Gjentatt lytting til lydfilene har på samme måte vært brukt for å sikre etterrettelighet i analysen.

7) Inkonsistens i datainnsamlingen på grunn av stor datamengde og datainnsamling over tid:

Datainnsamlingen skjedde i løpet av fire dager. Tid til refleksjon mellom intervjuene og anledning til ny innsikt for eventuelle oppfølgingsspørsmål eller innsnevring av studiens fokus ble dermed begrenset. Fordelen med den raske prosessen for fremskaffing av empirien, er at deltakerne hadde tilnærmet lik arbeidsbelastning på tidspunktet for datainnsamlingen, og deres opplevelse av fenomenene var ikke preget av ekstreme hendelser i arbeidsmiljøet. Dette ga hver enkelt mulighet til dypere refleksjon over spørsmålene. Fordi sikkerhetspsykiatrien er en uforutsigbar arbeidsarena hva gjelder innholdet i hver dags oppgaver, anses konsistensen som ble oppnådd ved gjennomføringen av intervjuene i løpet av en kort periode som en fordel i studien.

8) Overførbarhet – kan funnene overføres til andre settinger eller grupper?

Graden av overføringsverdi må vurderes av den som leser studien. For best mulig å gjøre den tilgjengelig for andre, er det søkt å gi en tydelig beskrivelse av kultur og kontekst, utvalg og karakteristika ved deltakerne, datainnsamling og analyseprosess, slik det beskrives av Graneheim og Lundman (2004). Ved tydelighet på det særegne ved ansvarsvakten i sikkerhetspsykiatrien, og den sikkerhetspsykiatriske enheten som arbeidsplass, gis det en tydelig ramme for fokusets kultur og kontekst. Videre har det, så langt det har vært mulig innenfor de forskningsetiske rammene om å ikke skade, blitt gitt beskrivelser av deltakerne og deres arbeidslivsverden. For fremgangsmåte ved datainnsamling og analyseprosess, vises det til tidligere punkter.

9) Rik og variert presentasjon av funn sammen med adekvate sitater øker overførbarheten

Gjennom utstrakt bruk av deltakernes egne utsagn i analysen, gis leseren anledning til selv å vurdere om de kategorier og temaer forsker har kommet frem til, er sannsynlig korrekte. De viser også det særegne ved å ha en sikkerhetspsykiatrisk enhet som arbeidsplass. Sikkerhetspsykiatri er et lite område innen området psykisk helsearbeid i Norge. Ansatte i dette begrensede arbeidsfeltet vil kunne ha interesse av å undersøke om noe i studien kan sammenlignes eller overføres til deres arbeidsheter.

10) Ingen entydig riktig mening eller universalbetydning av forskningsfunn, men den mest sannsynlig meningen fra et spesielt perspektiv.

Det er vanskelig å konkludere med at noe er sånn eller slik vedrørende ansvarsvaktens funksjon eller rolle. Studien ble gjort i en rolig periode med de første personene som var tilgjengelige i tidsrommet intervjuene ble gjennomført. I en ekstrem situasjon ville svarene kunnet være helt annerledes. Det er derfor ikke mulig å fastslå hvordan ansvarsvaktens funksjon og rolle til enhver tid er. For det aktuelle tidspunktet og med de deltakerne som ble intervjuet, kan imidlertid fenomenene beskrives slik det er gjort her med de begrensningene som er redegjort for. For å tolke funnene er det valgt et forskningsteoretisk rammeverk som gir en spesiell fortolkning av hvordan mennesker står frem for hverandre og iscenesetter hverdagen, i dette tilfellet arbeidshverdagen. Gjennom andre forskningsteoretiske modeller ville andre områder vektlegges, og funn forstås kontekstuellet annerledes.

I tillegg til Graneheim og Lundmans (2004) 10 punkter for å oppnå troverdighet i kvalitativ forskning, er det av betydning å reflektere ytterligere over sammenhengen dataene er samlet inn i. Intervjusituasjonen representerer et asymmetrisk maktforhold (Kvale & Brinkmann, 2009) hvor jeg som intervjuer (og forsker) bestemmer temaer, oppfølgingsspørsmål og også tolker deltakernes utsagn. Refleksjon over hva dette kan bety for empirien som samles inn, er vesentlig. Min utdanning, all tidligere erfaring, mine opplevelser på arbeidsplassen og med kollegene, bidrar til hvordan jeg opplever ting. Jeg har et godt forhold til arbeidsplassen, pasienter og kolleger, og jeg opplever i hverdagen at de har tillit til at jeg gjør en tilfredsstillende profesjonell jobb. Å søke og legge dette til side for åpent og fordomsfritt å kunne ta imot deltakernes opplevelser, vektla jeg sterkt i intervjusituasjonen.

I intervjusituasjonen forsøkte jeg å ha en aktivt lyttende og åpen holdning til deltakerne. Jeg kan likevel, uten å ha villet det, ha påvirket. Intervjuerens erfaring som intervjuer er også av betydning for kvaliteten på intervjuene som videre er avgjørende for analyse- og fortolkningsprosessen (Malterud, 2003). Jeg har en variert og lang profesjonell karriere samt videreutdanninger og studier hvor ulike former for intervju har vært vesentlige bestanddeler i arbeidet. Gjennomføring av testintervju viste seg å være viktig for teknisk gjennomføring av intervjuene. Erfaring og testintervju var vesentlige elementer for hvordan jeg kunne fremstå i intervjusituasjonen. Det var betydningsfullt å tilrettelegge for at deltakernes beretninger og opplevelser kunne komme tydelig frem.

Fordi jeg kjenner deltakerne som arbeidskolleger, kan de, fordi de kan ha hatt en forventning om at jeg ville forstå hva de mente, ha uttalt seg mindre provoserende eller mer overfladisk enn de ville gjort til en utenforstående intervjuer. På den andre siden kan kollegialiteten ha gitt deltakerne trygghet for at det de sa ikke ville bli misbrukt eller anvendt til deres ulempe, og derfor vært ærligere i sine svar. Et tredje punkt som er verd å nevne, er at deltakerne og intervjuer/ forsker har et felles språk på en felles arbeidsplass og har en felles historisk kronologi over viktige elementer som har vært gjenstand for oppmerksomhet fra hele kollegiet. Denne felles bakgrunnen ga lite rom for å endre på hendelser og historier. Ingen av deltakerne har i etterkant kommet med klager eller spørsmål, men flere har gitt uttrykk for at de ser frem til å få presentert den ferdige studien. Boolsen (2006:38) sier:

".... når jeg undersøger og fortolker noget, som jeg selv er en del af (en gruppe, en arbejdsplads osv), kan min viden og rolle på den ene side betragtes som en kilde til indsigt og på den anden side som en kilde til fejltolkninger. Begrebet den hermenutiske cirkel beskriver dette forholdet mellem helhed og del".

Som avslutning på metodekapittelet, benytter jeg Graneheim og Lundman (2004:109) for tydeliggjøring av målsettingen for analysearbeidet for å få frem presentasjon av funn: *"To reveal meaning units that rejected interpretations of the observational text the reflective dialogues were analysed and nothing that contradicted the themes could be found"*.

4. Presentasjon av resultater

Som det er redegjort for i metodekapittelet, er det benyttet flere hjelpemidler i tolkningen av empirien. Prosessen fra intervjusituasjonen til presentasjon av funn er preget av stadig gjennomlesning av transkriberte intervjuer, og forsøk på å forstå og reflektere over deltakernes svar i ulike lys.

Alle deltakerne valgte selv å stille seg til disposisjon for undersøkelsen, og tok selv, på ulike vis, kontakt for å være med.

Aldersmessig er det variasjon på gruppene ansvarsvakter og miljøterapeuter, gjennomsnittsalderen er 50 år for miljøterapeutene og 35,5 for ansvarsvakterne, og snittet på alle deltakerne er i underkant av 43 år. Mange av deltakerne har videreutdanning i psykisk helsearbeid og/eller voldsrisikovurdering. Ansvarsvaktene som er intervjuet er alle sykepleiere, miljøterapeutene dekker yrkene sykepleier, sosionom og hjelpepleier. Alle, både sykepleiere og miljøterapeuter, har arbeidet over tid i enheten, i snitt 8,5 år. De kjenner hverandre godt, har felles historie på arbeidsplassen og er erfarne i sikkerhetspsykiatrisk miljøterapi. Kjønnfordelingen på ansvarsvaktene var tre kvinner og tre menn, og blant miljøterapeutene var det en kvinne og fem menn. Kjønnfordelingen blant deltakerne synes ikke å ha noen betydning for svarene, utover at det fremheves behov for kjønnfordeling på alle vakter.

For å fange opp ulikheter og likheter i ansvarsvaktens og miljøterapeutens opplevelse av ansvarsvaktens funksjon og rolle, ble analyse av utsagnene til gruppene gjort hver for seg. Sju områder av ansvarsvaktens funksjon manifesterte seg tidlig som sentrale.

- 1) Fordele/koordinere
- 2) Sikkerhet
- 3) Logistikk
- 4) Drift/administrasjon
- 5) Medisiner
- 6) Annet (ulike forslag, ting vedr pasienter)
- 7) Opplevelsen av ansvarsvakt/ opplevelsen av å være ansvarsvakt

Områdene overlapper og går på ulike vis over i hverandre, men ble beholdt et stykke ut i analysen fordi de samtidig representerte ulike fenomener ved ansvarsvaktens.

Det har kommet frem tre temaer som synes å presentere og representere problemstillingen. Temaene ble identifisert gjennom lesing av de transkriberte intervjuene, gjentatt lytting til lydfiler, bearbeiding og refleksjon.

Medikamenthåndtering vil beskrives lite. Dette området er spesifikt for ansvarsvaktens funksjon – har ikke miljøterapeuten offentlig godkjenning til å håndtere medikamenter, kan han ikke være ansvarsvakt. Men stort sett alle, både ansvarsvaktene og miljøterapeutene, nevnte medikamenthåndtering som en viktig ansvarsvaktoppgave. Det gikk frem at det var en av disse tingene som ”bare er sånn”, og det tas ikke med i presentasjonen utover som en av oppgavene som tilligger ansvarsvaktens.

De tre temaene som kom frem i gruppene ser påfallende like ut; det handler i første tema om hva ansvarsvaktfunksjonen rommer av ansvarsområde og oppgaver, *funksjon*, i andre tema om hvordan ansvarsvaktene løser oppgavene og ivaretar ansvaret, *rolle*, og i det siste temaet om hvordan ulike menneskelige egenskaper, hos både ansvarsvaktene og miljøterapeutene, påvirker hvordan samarbeidet og oppgavene på den enkelte vakt løses, *rolleutførelse*. Oversikt over hovedfunnene skisseres i tabeller.

For best oversiktighet, presenteres funnene fra ansvarsvaktene og miljøterapeutene i tabeller, tematisk og hver for seg. Meningsenheter som underkategorier og kategorier baserer seg på, presenteres ikke i tabell, men i tekst. Likheter og ulikheter i opplevelsene og beskrivelsene til ansvarsvaktene og miljøterapeutene oppsummeres på slutten av hvert tema.

4.1 Tema 1 – ansvarsvaktens funksjon i henhold til ansvarsvaktens opplevelse

Ansvarsvaktens er som tidligere redegjort for ”den som på dagvakt har ansvar for fordeling av vaktlagets arbeidsoppgaver og på aften, natt, helger og helligdager har aleneansvar for samtlige aspekter av koordinasjon og ledelse av vaktlaget”. Dette innebærer et stort ansvar tatt i betraktning type pasienter og behandling som gis i en sikkerhetspsykiatrisk enhet. For å kunne ivareta alle aspekter ved koordinasjon og ledelse av vaktlaget, må ansvarsvaktens basere seg på at miljøpersonalet til enhver tid gjør sitt oppfølgingsarbeid av pasientene de

skal følge på sin vakt, og dette forutsetter at hun har fordelt oppgavene på en slik måte at det lar seg gjennomføre.

”*Safety in numbers*” er en av naturens strategier for at flokkdyr skal overleve. De dyrene som ikke følger flokkens bevegelser, eller regler, er utsatt for å bli bytter, og flokklederens strategiske lederegenskaper får betydelig verdi. Uten at flokkmetaforen må tas bokstavelig, kan forholdene på en sikkerhetspsykiatrisk enhet ses som sammenlignbar. Vaktlaget skal være i stand til å takle det som kan skje på skiftet uavhengig av om vaktlaget er erfarent eller ikke, og for å klare det må enhver gjøre sin del av oppgavene. Derfor gir det sikkerhetspsykiatriske aspektet særegne faglige utfordringer til lojalitet, bemanning, arbeidsfordeling og ledelse.

Tabell 1 – Tema ansvarsvaktens funksjon basert på ansvarsvaktens opplevelser

Underkategorier	Kategorier	Tema
Ansvarsvakt skal lede og koordinere vaktlaget slik at arbeidsoppgavene blir utført	Sikkerhetsaspektet forutsetter oversikt over logistikken i enheten	Ansvarsvaktens funksjon
Ansvarsvakt skal ta faglige avgjørelser og ivareta sikkerhet for pasienter og personale		
Ansvarsvakt må ta valg, skjære gjennom, prioritere og ta upopulære avgjørelser	Ansvarsvakt skal fordele oppgaver, ivareta rutiner, sikkerhet og ta fortløpende avgjørelser	
Pasientenes behov for struktur og forutsigbarhet skal ivaretas gjennom ansvarsvaktens tydelige ledelse av enheten		
Rettferdighet i arbeidsfordeling og ivaretagelse av kollegaenes arbeidshverdag		
Turnus påvirker informasjonsflyt og –sikkerhet	Samarbeid mellom ansvarsvaktene og mellom ansvarsvakt og miljøpersonale om oppgaver og informasjon er nødvendig for å sikre kontinuitet og koordinering	
Sikkerhetsaspektet forutsetter at alle informerer ansvarsvakt		
Ansvarsvaktens oppfølging av miljøpersonalets arbeid er en balansegang mellom kvalitetssikring og krav til profesjonalitet i vaktlaget		

Følgende sitat kan tjene som en illustrasjon av hva ansvarsvakten selv ser som sin oppgave:

”Ansvarsvakt skal være koordinator for vaktlaget, fordele oppgaver, ta faglige avgjørelser i løpet av vakta, holde oversikt over logistikken i avdelingen: hvem er inne, hvem er ute, ting som skal foregå, informere om ting som er bestemt, ha medisinsansvar, pasientenes behandlingsplaner, holde kontakt med andre faggrupper, ha et overblikk over hvordan vakten flyter, og vite hvor folk er hvis noe skjer”.

Ansvarsvaktens egen definisjon av oppgavene hun har i enheten er at hun som overordnet på skiftet har forventninger på seg om å ha oversikt over alt og alle til enhver tid. I dagligtale kan det kalles ”å ha et øye på hver finger”, og med inntil 10 pasienter og 9 personale i tillegg til enhetsleder, spesialister, leger, sosionom, fysioterapeut, ulik møtevirksomhet og medisintildeling til faste tidspunkter i løpet av en dagvakt, holder det knapt med et øye på hver tå også. Dette er en ideell beskrivelse av forventningen til hva ansvarsvakten skal klare å koordinere og ivareta i løpet av vekten. Hovedoppgaven kommer imidlertid i siste del av utsagnet, ”*ha et overblikk over hvordan vekten flyter, vite hvor folk er hvis noe skjer*”. –Og for å vite det, må alle de andre tingene være på plass.

I en sikkerhetsenhet er det naturlig at sikkerheten vies størst plass. Den skal ivaretas på alle plan – pasientene skal være trygge, personalet skal være trygge, utageringer skal ikke komme overraskende på miljøpersonalet, og de skal i størst mulig grad forebygges. Kombinert med kontinuerlig monitorering av enhetsmiljøet, skal faste og sporadiske oppgaver ivaretas. Ansvarsvakten har også særskilt ansvar for vurdering av pasienter som miljøpersonalet ikke føler seg trygge på. Dette betyr at ansvarsvakten må utøve klinisk skjønn.

”Man skal ha den fulle oversikt over det som skjer i posten på vakta. Man skal vite hvem som er ute og inne til enhver tid. Det er medisinsansvar, fordeling av oppgaver, samt nøkkelen til kontanter. Det er også å ta vurderinger av pasientenes tilstand hvis det er snakk om utgang eller noe annet.”

Samhandlingen med vaktlaget er en viktig del av ansvarsvaktens funksjon. Forutsetningen for vakt-struktur ligger i samarbeidet og evnen til å styre oppgavene på en forutsigbar måte.

”Ansvarsvakt skal raskt fange opp hvordan stemningen i avdelingen er, være tydelig i kommunikasjonen med pasienter og personale, ta avgjørelser som kanskje er upopulære, ivareta sikkerheten og sørge for at rutiner opprettholdes. Jeg tenker at det er en nødvendighet at noen har et overordnet ansvar på en vakt fordi det er veldig mange ting som skjer. Jeg kan lett se at hvis ikke ansvarsvakt går inn og styrer med tydelig formidling, blir det fort surr og usikkerhet også for pasientene som krever struktur og forutsigbarhet. (...) Så avdelingen koker lett hvis ikke ansvarsvakt styrer godt. Noen må ta avgjørelser dersom spesielle ting skjer eller oppstår, hvis pasienter blir dårlige eller trenger spesiell oppfølging eller sanne ting.”

Å være forberedt på at ting kan oppstå er forankret i den sikkerhetspsykiatriske tenkningen. Ved å legge en plan for vaktens oppgaver for både den enkelte pasient og miljøterapeut, gis det struktur og forutsigbarhet, og dermed mindre grunnlag for tilfeldigheter eller uønsket adferd. Tydelighet på hvilke oppgaver som skal gjøres, og av hvem, kan gi motstand, og

ansvarsvakt må stå i skjæringspunktet mellom den enkelte miljøterapeuts ønske, den enkelte pasient ønske og kravet til opprettholdelse av sikkerhetsstrukturer. Likeledes er det betydningsfullt at ansvarsvakten klarer å ta avgjørelser når det er behov for det. Dette gir ansvarsvakten særlig kommunikasjonsutfordringer.

Det er vanskelig å ha oversikt over hva kollegene gjorde på forrige skift. Ansvarsvakt har makt til å fordele arbeidslisten, og i perioder har det blitt hardt trykk på visse personale på å gå inn til for eksempel krevende pasient over lengre perioder, men slikt kan ansvarsvakt regulere hvis man er bevisst på det.

Forholdet til vaktlaget er viktig på hver vakt. I perioder med utageringer og voldsadferd, kan fordelingen av pasienter og oppgaver til hver miljøterapeut være avgjørende. Det er utmattende fysisk og psykisk for en miljøterapeut å være over tid i en uforutsigbar situasjon. For ansvarsvakt er det viktig også å ta vare på kollegene gjennom å fordele slik belastning på mange i stedet for på få. I trussels-situasjoner som går over tid (dager, uker), eller stadig tilbakevendende situasjoner hvor ”muskler” er viktig, er dette spesielt belastende på mannlig personale da de gjerne må inn i utagerings- eller mulige utageringssituasjoner daglig.

Institusjonshelsetjeneste på sikkerhetspsykiatrisk nivå er døgnaktivitet, det må være tilstrekkelig antall personale til stede i enheten hele tiden. De samme menneskene kan ikke være på jobb hele tiden, derfor arbeider de i turnus. Nøyaktighet i dokumentasjon, rapportering mellom vaktlag, planlegging av ekstramurale aktiviteter, møter og andre oppgaver som er av betydning for planlegging av behandlingstiltak, må derfor sikres overført til neste vaktlag og tas med i aktivitetsplanlegging fremover.

”Det kan kanskje være en svakhet at folk jobber i turnus, så det vil ikke være den samme ansvarsvakten hele tiden. Noe av kontinuiteten kan forsvinne, at beskjeder ikke blir videreformidlet, informasjon stopper opp, og sånne ting.”

”Når alle er nødt til å informere ansvarsvakt om hva som blir planlagt eller gjort, og det glemmes eller unnlates, eller at noen forlater avdelingen uten å si ifra, går det på sikkerheten løs.”

Sikkerhet er en rød tråd i ansvarsvaktoppgaven. En del av koordineringen av miljøarbeidet går ut på å planlegge hvem kan gå ut når og hvor lenge. Dersom det blir tidsforskyvninger for avtaler eller informasjonssvikt mellom miljøpersonale og ansvarsvakt uten at ansvarsvakten er informert om dette, vil dette være en sikkerhetsrisiko dersom noe uventet oppstår. Ansvarsvakt forventer at alle er der de har sagt de skal være, og at de gir beskjed dersom det oppstår endringer. Den enkelte miljøterapeuts forpliktelse overfor ansvarsvakten,

og dermed kollegene, er å informere ansvarsvakt slik at hun kan være kommunikasjonsentral.

”Ansvarsvakt har overordnet ansvar for at rapporter blir skrevet og dokumentert opp mot behandlingsplanene. Det blir lett å fraskrive seg ansvar spesielt på dokumentasjon og oppfølging dersom ikke ansvarsvakt er ”på” hele tiden. Dette tenker jeg er helt unødvendig, de som jobber her burde vært så proffe at de fulgte opp slike ting automatisk. Men det er også en kvalitetssikring at ansvarsvakt påser at ting blir gjort, selv om man kunne hatt mer effektiv bruk av ansvarsvakt.”

Forholdet mellom miljøterapeuter og ansvarsvakter utfordres i dokumentasjonsarbeidet. Det forutsettes at alle miljøterapeuter er oppdatert på behandlingsplanene til de pasientene de følger opp og at de dokumenterer det de skal. Et mulig konfliktområde mellom ansvarsvakter og miljøterapeuter finnes i dette landskapet. Det er ansvarsvaktens ansvar å sikre at alle miljøterapeutene gjør det de skal med hensyn til rapporter og dokumentasjonsarbeid, og det er miljøterapeutenes ansvar å gjøre det. En ansvarsvaktoppgave er derfor også å være pådriver for dokumentering.

Samlet kan det sies om ansvarsvaktens funksjon i en sikkerhetsenhet at ansvarsvaktene selv opplever at det er å lede arbeidet i enheten slik at oversikt, oppgavegjennomføring og sikkerhet ivaretas.

4.2 Tema 1 – ansvarsvaktens funksjon i henhold til miljøterapeutenes opplevelse

Tabell 2 – Tema ansvarsvaktens funksjon basert på miljøterapeutenes opplevelser

Underkategorier	Kategorier	Tema
Ansvarsvakt skal ha kontroll og oversikt over det som skjer i enheten	At ansvarsvakt har kontroll og oversikt gir forutsigbarhet for pasienter og personale	Ansvarsvaktens funksjon
Ansvarsvakt skal ha oversikt over hvor pasienter og personale befinner seg		
Ansvarsvakt har medisin-, penge-, dokumentasjons- og fordelingsansvar		

Miljøterapeutene var kortere i sine beskrivelser, men tydelige på at ansvarsvaktens funksjon er å ha oversikt og hele tiden vite hva som skjer. Tilgjengelighet, at ansvarsvakt skal være en å henvende seg til, er også betydningsfullt i den miljøterapeutiske hverdagen.

”Ansvarsvakt skal ha den overordnede oversikten over hva som skjer i avdelingen – vite hvor folk er, være en man kan henvende seg til, kunne svar på spørsmål og ha ansvaret, alt går gjennom ansvarsvakt.”

For at det skal være flyt i enhetens arbeid og oppgaver, har fordelingen av arbeidsoppgavene på skiftet en fremtredende plass i det logistiske planarbeidet.

”Ansvarsvakt skal ha den helhetlige oversikten over pasienter og personale, over planlagte aktiviteter, og følge opp kommunikasjonsboka. Ansvarsvakten skal sørge for at den praktiske gjennomføringen av daglige gjøremål med og for pasientene kan gjennomføres på en smidig måte.”

”Ansvarsvakt har hovedansvar for medisiner, kontanter, dokumentasjon og fordeling av oppgaver som skal gjøres og oppfølging av disse.”

Noen oppgaver i enheten tilligger kun ansvarsvakten; utdeling av medisiner, ansvar for kontantbeholdning og nøkkel til pasientpenger. I hverdagen er dette ting som påvirker miljøterapeutenes arbeid, og gir seg praktiske utslag dersom de ikke fungerer. Hvis ansvarsvakten ikke har gitt medisiner til pasienten til riktig tidspunkt, kan ikke miljøterapeuten ta pasienten med ut på tur. - Og på noen turer trenger man penger, og de må ansvarsvakten låse ut. Dersom pasienter må vente på å få gjennomført det som står på deres dagsplaner, kan det i seg selv være en sikkerhetsrisiko. Logistikkplanlegging innbefatter ikke bare menneskelige ressurser.

Oppsummert er hovedoppgaven til ansvarsvakten slik miljøterapeutene beskriver det, å lede den miljøterapeutiske behandlingen og vaktlagets arbeid innfor sikkerhetspsykiatriske rammer.

4.3 Tema 2 – ansvarsvaktens rolle i henhold til ansvarsvaktens opplevelse

Tabell 3 – Tema ansvarsvaktens rolle basert på ansvarsvaktens opplevelser

Underkategorier	Kategorier	Tema
Å være ansvarsvakt gir mulighet til faglig vekst og utvikling	Yrkesstolthet, kollegialitet og ydmykhet overfor arbeidsoppgavene	Ansvarsvaktens rolle
Yrkesstolthet		
Kollegastøtte er viktig for ansvarsvakt		
Regelmessig rullering av ansvarsvakt oppgaven sikrer faglig oppdatering og gjør enheten mindre sårbar for fravær	Vaktlaget skal være i stand til å takle det som kan skje på skiftet uavhengig av om vaktlaget er erfarent eller ikke	
Viktig taus kunnskap og nonverbal kommunikasjon utvikles gjennom felles erfaring		
Uerfarent vaktlag utfordrer ansvarsvaktens evne til oppfølging og koordinering, og kan gjøre at ansvarsvakt i utageringssituasjoner opplever å mangle nødvendig støtte til situasjonshåndtering		
Kjønn, erfaring og kompetanse i vaktlaget påvirker ansvarsvaktens funksjon og rolleutøvelse		

Det sikkerhetspsykiatriske aspektet gjør ansvarsvaktrollen utsatt når det gjelder det som ligger utenfor hennes påvirkningsfelt. Pasientgrunnlag og miljøpersonalets erfaring og kompetanse har begge stor innvirkning på hvordan hun kan utøve sin lederrolle for vaktlaget.

For å gjøre oppgavene som tilligger ansvarsvakten, må den som skal være ansvarsvakt, **være** ansvarsvakt. Dette utfordrer den enkelte ansvarsvakten på flere plan, personlig og faglig.

”Som ansvarsvakt har man ansvaret, og må gå inn i situasjoner selv om man ikke har klare svar eller løsninger. Man får utfordret seg selv på problemløsning underveis og håndtere situasjoner fortløpende. Er det uoversiktlig, utageringer, eller det brygger opp til noe, guider man personalet. Det er egentlig spennende og lærerikt å være ansvarsvakt fordi man tar ansvar i vanskelige situasjoner. Jeg er kjappere blitt en mer erfaren sykepleier ved å gå ansvarsvakter. (...) Jeg blir utfordret, faglig og personlig, og må ta upopulære avgjørelser.”

Det ligger store muligheter til personlig vekst og faglig læring i det å være ansvarsvakt. Ansvarsvaktens arbeidsdag er å være på vei fra en oppgave til en annen, og å være i stand til å fange opp situasjoner og ta raske avgjørelser. Slik ser ansvarsvakten egne oppgaver i

sammenheng med det som det øvrige vaktlaget skal ivareta, og hun forholder seg til oppgavene fra lederens perspektiv.

”Jeg har veldig sterk samvittighet for å få gjort det riktige, i hvert fall på mitt skift. Tanken er at man ikke skal overlate så mye til neste skift, man sørger for å få gjort ferdig det som skal gjøres ferdig, at ting er bestilt, avtaler gjort, biler booka og telefoner ringt hit og dit på eget skift, sånn at når man overleverer rapporten, er det ryddig, og nestemann kan ta over uten for mange løse tråder.”

Tanken på at neste vaktlag skal slippe å rydde opp etter eget, er viktig i ansvarsvaktens prioritering – oppgaver som kan ferdigstilles, skal ferdigstilles før rapporten overleveres. Dette gir personlig og profesjonell tilfredshet med at oppgaven er gjort, og grunnlag for yrkesstolthet over egen funksjon som ansvarsvakt.

”Det har vel hendt at jeg ikke har hatt full oversikt over hvordan det er til enhver tid, men det tror jeg gjelder alle (...), men man må støtte seg på kollegaer og følge med, det funker stort sett. Det er dyktige folk du kan støtte deg på.”

Når situasjonen i enheten er uoversiktlig, er det viktig at ansvarsvakten blir informert og oppdatert for å kunne lede vaktlaget. Som vaktleder kan ansvarsvakten delegerer oppgaver til andre på vaktlaget når det er nødvendig. Tillit til kollegenes kompetanse gir trygghet når det er uforutsigbare tilstander.

”Som ansvarsvakt må man oppdatere seg på medisiner og behandlingsplaner fordi man har ansvaret. At ansvarsvaktene blir fordelt av enhetsleder, er en trygghet, og det gir mulighet til faglig oppdatering. Det føles godt å være i ansvarsvaktrollen en gang i uken, og det er gøy å ha den rollen. Det er bra at det er ulike folk som er ansvarsvakt, at alle kan være det, ingen blir uunnværlig.”

Oppgaven til sikkerhetsenheten er å behandle pasienter med alvorlig psykiske lidelser kombinert med aggresjons-og/eller voldsproblematikk. Fordi ansvarsvakt må ha oversikt over pasientenes behandlingsplaner og medikasjon, får hun et bredere perspektiv på hva enhetens oppgave for hver pasient, samtidig som hun er med på å tilrettelegge oppgaveløsningen for hver enkelt. Som en deltaker sa det; *”I tiden med krevende pasient falt jeg på en måte ut av det med å være ansvarsvakt i en måned, jeg var faglig utenfor det som skjedde i avdelingen.”* Når behovet for muskler gjør at mannlige miljøterapeuter med ansvarsvaktkompetanse ikke kan være ansvarsvakter, faller noe av den faglige tilfredsstillelsen ved å være i jobben bort. Blant annet av denne grunn er det av vital betydning at oppgaven som ansvarsvakt fordeles på de med ansvarsvaktkompetanse slik at nødvendig faglig oppdatering kan opprettholdes hos alle. Dette sikres ved at enhetsleder ruller oppgaven på de kvalifiserte miljøterapeutene. Det gir faglig soliditet som medfører

sikkerhetsmessig trygghet. Arbeidet i enheten forutsetter ikke bare at ansvarsvakten er kompetent, men også at resten av miljøterapeutene er det. Med det faste personalets lange fartstid sammen, blir det en trygghet i arbeidssituasjonen som gjør den profesjonelle hverdagen forutsigbar og håndterlig.

”Folk man har jobbet mye sammen med, kan man nesten kommunisere med uten ord, med blick eller korte, enkle beskjeder som man vet man har felles forståelse av hva innebærer, så det kan utgjøre en kjempestor forskjell.”

”Det kan være ganske utrygt i helger hvis man vet at det er stor fare for utageringer og du har masse ekstravakter som aldri har vært i en situasjon. Da vet du ikke hvordan det går. Du kan ikke fordele utfra intet, man må sette folk som passer inn og som kan takle situasjoner med vanskelige pasienter, for eksempel. Helger er en sårbar tid.”

Nytt og uerfarent miljøpersonale gir særlige organisatoriske, oversiktsmessige og kollegiale utfordringer for ansvarsvakten. Å kjenne enheten, rutinene, pasientene og kollegene er vitalt for sikkerheten til pasienter og personale. Når ansvarsvakten er nødt til å etterprøve eller ”slukke branner” som uerfarent miljøpersonale uforvarende har startet fordi de ikke kjenner alle detaljer i den sikkerhetspsykiatriske hverdagen tilstrekkelig, får ansvarsvakten en belastende barnepikerolle. Richter & Whittington (2010) påpeker at dersom personalet er utrent eller dårlig trent, er det alvorlig fare for ineffektiv eller uetisk oppførsel. Ineffektiv fordi det forsøkes med de-eskaleringsteknikker når situasjonen ikke lenger er kontrollerbar uten tvangsmiddelbruk, og uetisk dersom det benyttes tvangsmidler når det ikke er uomgjengelig nødvendig.

Når helger nevnes som en spesielt sårbar tid, er det fordi ryggraden i personalgruppen, de erfarne miljøterapeutene (som også inkluderer ansvarsvaktene når de er på jobb og ikke er ansvarsvakter), arbeider hver tredje helg, og helger må oppbemannes med ekstravakter. Dette gir spesielle vanskeligheter med arbeidsfordelingen, eller som en sa: *”du kan ikke fordele ut ifra intet”*.

”På dager med nye og ukjente folk, flyter ting på en annen måte, eller da flyter det ikke som det skal. Man må gi mange beskjeder og følge personalet tett i tillegg til pasientene, man må etterprøve at jobben er gjort, kanskje steppe inn selv i forhold til pasienter, gå inn i situasjoner, ta samtaler selv, så det utgjør en veldig stor forskjell. I perioder med krevende pasienter, har vaktlagets sammensetning mye å si for trygghetsfølelsen i miljøet. Skal man som ansvarsvakt grensesette eller ta avgjørelser om beltelegging, må man føle at vaktlaget er med, at ting skjer kjapt og på instruks når man går inn, og at vi gjennomfører på en ryddig måte, ofte mer enn når det er uerfarne mennesker på. Da får man følelsen av at man på en måte står alene.”

Det er viktig at miljøpersonalet aksepterer ansvarsvaktens autoritet som leder, og følger opp de retningslinjer og instruksjoner hun gir. Å kjenne at man ikke står alene tydeliggjøres av de to perspektivene som beskrives av deltakende ansvarsvakter (se sitatene ovenfor og nedenfor). I utageringssituasjoner er det nødvendig å stå sammen og handle når den som leder igangsettingen av tvangsmiddelbruken gir tegn. Tilstrekkelig fysisk makt til å iverksette tvangsmiddelbruken på en slik måte at fysisk skade på pasient eller personale unngås er vesentlig for trygghet i situasjonen.

”Nok menn på jobb i forhold til å ta i et tak hvis det skulle skje noe gir trygghet som styrker deg når du går ut som ansvarsvakt. Det at man alltid skal gå minst to sykepleiere på hver vakt er en trygghet (...) fordi man kan diskutere etiske dilemmaer og vanskeligheter, og for eksempel i utageringssituasjoner rådføre seg med en kollega. Å ikke stå helt alene i alle vanskelige avgjørelser, er en styrke.”

Den særegne uforutsigbarheten i en sikkerhetspsykiatrisk enhet forebygges ved at ansvarsvakten sikres mot å bli helt alene om alle avgjørelser. Dette gjøres ved på hver vakt å bemanne miljøterapeutgruppen med fysisk styrke og sykepleiefaglig kompetanse som skal kunne bistå ansvarsvakten til å ta de oppgaver, utfordringer og dilemmaer som måtte oppstå, og det gir trygghet.

4.4 Tema 2 – ansvarsvaktens rolle i henhold til miljøterapeutenes opplevelse

Tabell 4 – Tema ansvarsvaktens rolle basert på miljøterapeutenes opplevelser

Underkategorier	Kategorier	Tema
Ansvarsvakt skal forvente å bli informert og at tildelte oppgaver utføres	Ansvarsvakt skal være tydelig, tilgjengelig og upartisk og ha et gjensidig samarbeid med vaktlaget for at det skal bli en godt gjennomført vakt	Ansvarsvaktens rolle
Ansvarsvakt skal veiede, støtte, korrigere og løse konflikter		
Oppgavefordeling må gjøres med omhu		
Det er rom for uenighet		
Ansvarsvakt må være tilgjengelig og kunne ta beslutninger		
Erfaring er viktig for både ansvarsvakt og miljøpersonale		
Turnus gjør at dokumentasjons- og informasjonsflyt blir vanskeliggjort		

Miljøterapeutene som deltok i studien har lite eller ingen erfaring som ansvarsvakt fra de siste årene. Deres beskrivelser av ansvarsvaktens rolle baserer seg derfor i hovedsak på et ”utenfra-syn”, og de viser tydelig hvordan egne bidrag kan bidra til å fylle ansvarsvaktens rolle. De er lojale til instruksene og villige til å ta sin del av ansvaret for at alle funksjonene på skiftet skal bli løst. Videre viser de kritisk holdning til kolleger som ikke fyller sine forpliktelser overfor arbeidsoppgaver og ansvarsvakt.

”Det er dårlig når man har laget et system hvor ansvarsvakten skal ha oversikten og kollegaene ikke gir beskjed til ansvarsvakten, da blir det trøbbel. Det er de ansatte sin plikt å passe på at ting går gjennom ansvarsvakt. Ansvarsvakt bør kunne forvente at den som er tildelt en oppgave, gjør den.”

Ansvarsvaktrollen kan tillegges en mors- eller meglerrolle, en som rydder opp når barna er uenige og selv ikke klarer det. Samtidig ligger det en forventning om at ansvarsvakt får med seg alt som skjer og stanser feil som blir, eller er i ferd med å bli, begått, noe sitatet nedenfor illustrerer.

”Ansvarsvakt er en man kan henvende seg til i tilfelle krise, det er en tredjeperson som kommer inn ved kontakt mellom to pasienter, eller pasient og personale, en upartisk autoritet som ofte fungerer. Ansvarsvakt skal ha en alt-mulig-rolle, veilede, støtte, ivareta alt og gripe inn ved avvik.”

For praktiske gjennomføring vaktens oppgaver, er ansvarsvaktens sentrale rolle både en sikkerhet og en bremsekloss. Hun skal ha oversikt og kontroll, og alle må avvente klarsignal fra henne, eller vente på at hun har gjort sin del av oppgaven først. Dette gir en treghet i systemet som forutsetter at planleggingen av dagen er gjort så grundig og detaljert at det likevel blir ”flyt”.

”Det er en svakhet at alle er avhengige av ansvarsvakt for å få gjort ting (låst ting inn/ut, et cetera). At alt skal gå gjennom ansvarsvakt er dermed også en svakhet.”

Fordeling av oppgaver er noe som aldri kan bli helt rettferdig i en sikkerhetsenhet. Det kan imidlertid bli gjort så tilfredsstillende for alle parter at det er greit å gå på jobb selv om det venter uforutsigbare utfordringer. Ansvarsvakten har anledning til å påvirke pasient- og oppgavefordeling, og det forventes at hun gjør det. Muligheten til åpen og ærlig kommunikasjon med ansvarsvakten om rettferdighet og fordeling er derfor essensiell. At den kommunikasjonen ikke skal skje i alles påhør, er også vesentlig.

”Det er en svakhet at ikke ansvarsvakt vet hvem som har vært på skjermet på tidligere vakter, det kan føre til urettferdig fordeling av oppgaver. Rettferdig fordeling av oppgaver er viktig. Men alle kan si ifra dersom de opplever ting

urettferdig. Hvis ansvarsvakten sier noe jeg ikke synes henger på greip, så er det fullt mulig å ta den praten på vaktrommet og bli enige, det har aldri vært noe problem.”

Arbeid i et miljø hvor uforutsigbarhet er det forutsigbare, gir spesiell forventning til kompetent og tilgjengelig arbeidsledelse.

”Det er viktig at ansvarsvakt er synlig og ikke glemmer seg bort, at du kan få tak i ansvarsvakt til enhver tid. Når utageringer er forventet, at det smelles med dører, man kjenner at det er noe på gang, vil jeg ha ansvarsvakt til stede i situasjonen, for det er ansvarsvakt som skal ta beslutning om beltelegging, et cetera, og som skal stå til ansvar i ettertid.”

Det gis klart uttrykk for at det ligger forventning til at ansvarsvakten skal ta lederrollen og være til stede dersom det er en eskalerende situasjonen i enheten. Det er jobben hennes å være der og lede håndteringen av hendelsen.

For miljøterapeutene er også vaktlagets sammensetning vesentlig. Erfaring og rutine gir selvstendighet i arbeidssituasjonen, og bidrar til kompetanse og trygghet. Når vaktlaget vet hva som kreves, nesten uansett hvilken situasjon som måtte oppstå, blir ansvarsvaktens oppgave begrenset til det spesifikke som bare ansvarsvaktkompetente kan gjøre, dosere og dele ut medikamenter, ta beslutninger som er påkrevde og ivareta ansvaret for vakten. Det ligger mye yrkesstolthet i å kunne si at med et erfarent vaktlag, har det i mange tilfeller ikke noe å si hvordan ansvarsvakten er. Det gis samtidig også uttrykk for tillit til at nye ansvarsvakter fungerer greit når de får erfaring.

”Når det er et erfarent vaktlag, vil det jo i mange tilfeller ikke ha noe å si hvordan ansvarsvakten er. Er det rutinerte folk på vaktlaget, går vakten stort sett av seg selv. Med mange uerfarne, blir det mye på ansvarsvakt som blir spurt om den minste ting. Det er viktig med nok menn, og at det er kvinner. Kjønnfordeling og kompetanse er viktig. Når ansvarsvaktene får erfaring, fungerer de greit.”

”Vi har ikke måter å sikre at all kommunikasjon mellom skift kommer videre. Men på grunn av turnus må det være nye folk på hvert skift. Jeg skulle ønske meg en sjekkliste mellom hver ansvarsvakt, at ting er gjort, telefoner ringt, rapporter skrevet. Selv om det ikke er noe med pasienten i løpet av vakten, må man dokumentere det. Det er viktig å tilrettelegge slik at alle får skrevet rapport. Ansvarsvakt kan bli bedre på å sikre dokumentasjon, og sørge for at informasjon blir bearbeidet og videreformidlet.”

Dokumentasjonsarbeid er vesentlig for alt pasientrettet arbeid og samarbeid med interne og eksterne aktører. De ulike dokumentasjonsinstrumentene som benyttes i behandlingen er individuelt tilrettelagt for hver pasient, og muligheten til å måle effekten av disse avhenger av troskap mot rapporteringsoppgavene som tilligger miljøterapeutene. Ansvarsvaktens plikt

til å påse at blir gjort og videreformidlet er sentral for alle rapporteringssystemer. Men beskjeder og informasjon blir borte mellom vaktlag, det er en del av hverdagsvirkeligheten.

Utfordringene står i kø for at ansvarsvakten skal fylle sin vaktlederrolle. Hun er avhengig av å kunne stole på vaktlaget sitt, og vaktlaget er avhengig av å stole på at ansvarsvakten oppfatter og leser situasjoner så godt at det blir en trygg vakt selv om den er uforutsigbar. Samlet kompetanse og erfaring hos ansvarsvakt og miljøpersonale avgjør hvordan vaktens oppgaver blir løst.

4.5 Tema 3 – ansvarsvaktens rolleutførelse i henhold til ansvarsvaktens opplevelse

Tabell 5 – Tema ansvarsvaktens rolleutførelse basert på ansvarsvaktens opplevelser

Underkategorier	Kategorier	Tema
Pasientgrunnet påvirker ansvarsvaktens vurdering av trivsel med eget arbeid	Pasient-sammensetningen i enheten gir ulike utfordringer for ansvarsvakt	Ansvarsvaktens rolleutførelse
Pasientene er grunnen til at man er på jobb		
Ansvarsvakter er forskjellige og stiller ulike krav til miljøpersonalet og pasientene	Ansvarsvaktene løser ansvarsvaktoppagene på ulike vis	
Miljøet på vekten kan variere på grunnlag av ansvarsvaktens væremåte		
Likere oppgaveløsning gir økt forutsigbarhet også for ansvarsvaktene selv		
Ulikt miljøpersonale gir utfordringer som ansvarsvakt kan vokse på	Det er ulik evne til samarbeid og kommunikasjon blant ansvarsvakter og miljøterapeuter	
Ansvarsvakt skal påse at det er levelige arbeidsvilkår for alle		

For ansvarsvakten er avveiningen av upopulære avgjørelser, og ivaretagelse av miljøpersonalets arbeidshverdag sett opp mot det positive ved å være ansvarsvakt noe som gir grunnlag for refleksjon over rolleutøvelsen. I perioder med spesielt utfordrende pasientgrunnlag, blir dette en tilbakevendende problemstilling for ansvarsvakt.

”Jeg synes det er positivt å ha ansvarsvakt, selv om det kan være ubehagelig hvis det er veldig mye å gjøre, at man må ta vurderinger, og folk blir misfornøyde og slitne, å ta upopulære avgjørelser er ikke noe bra. Er det spesielt krevende pasienter, blir det veldig mye upopulære avgjørelser, særlig med mye skjerming, og de samme blir sittende på skjerming dag ut og dag inn.”

Når det er lengre perioder med spesielt uforutsigbare pasienter, øker motstanden i miljøterapeutgruppen mot å bli tildelt de oppfølgingsoppgavene. For ansvarsvakten blir pasient- og-personal-kabalen mer og mer komplisert jo lengre varigheten av uforutsigbarheten er, og opplevelsen av å ”bruke opp” miljøterapeutene dukker opp.

Fordi ansvarsvakten administrerer og leder vaktlaget og pasientarbeidet, blir det lite pasientkontakt for henne. Fordypning i behandling og oppfølging av enkeltpasienter gjøres av miljøterapeutene, og selv om ansvarsvakten blir oppdatert på behandlingsplaner og individuelle tiltak, får hun ikke den samme en-til-en-kontakten med pasienten. I hverdagen blir hun den som deler ut medisiner, ordner med kontanter og tar logistiske bestemmelser. Når det er urolig og uoversiktlig i enheten, er det i hovedsak hun som trår inn for enten å forsøke og de-eskalere situasjonen eller fatte avgjørelsen om bruk av tvangsmidler. De hverdagslige opplevelsene med pasientene tar ikke ansvarsvakten del i.

”Jeg trives egentlig godt med å være ansvarsvakt, vekten går gjerne fort da, men jeg får ikke så mye pasientkontakt da. Pasientkontakten er en veldig viktig del av jobben. Det ville ikke vært noen vits i å være her hvis jeg ikke syntes det var moro.”

Ny ansvarsvakt på hver skift gir utfordringer ikke bare for vaktlaget, men også for pasientene. De ulike ansvarsvaktene tar fatt på oppgaven og rollen på ulike vis, og det er ikke nødvendigvis likedan som det ansvarsvakten på forrige skift gjorde det. Mennesker er forskjellige, har ulike forutsetninger og ulike erfaringer som gjør at deres oppfatning av både oppgaver, klima i enheten og situasjoner blir forskjellige. –Og fordi tilstanden i enheten er forskjellig fra dag til dag og fra vakt til vakt, vil også den enkelte ansvarsvakt gjøre sine oppgaver ulikt hver gang hun er ansvarsvakt. Dette gjør at hvert skift får unikt preg avhengig av hvem som er på vakt og hvem som leder vaktlaget.

”Det må være frustrerende for pasientene at det er forskjellige fra vakt til vakt hele tiden, og at man har ulike rutiner på det ene og det andre, og hvis ansvarsvaktrollen ikke er samkjørt, er det rom for misnøye. Men vi er forskjellige mennesker, så selv om man er ansvarsvakt ganske ofte, så gjør man ting annerledes, og det synes jeg er en svakhet ved at man bytter såpass mye som man gjør. At den ene dagen kan det være en ”snill” ansvarsvakt, mens andre dager er det en ”strengere” ansvarsvakt.”

En sikkerhetsenhet har regler og rutiner for hva som kan gjøres og på hvilken måte de kan gjøres, og tolkningen av disse kan være uensartet, og medføre ujevnheter i håndhevingen av sikkerhetsrutiner. Slik variasjon og ulikhet i autoritetsutøvelse kan være mellom de enkelte ansvarsvaktene, og avhengig av ro eller uro i enheten, vil også samme ansvarsvakt kunne gjøre forskjellige vurderinger fra skift til skift.

”Noen ansvarsvakter har kroppsspråk som tyder på at de er stresset uten at de er det. Dette ser jeg kan gjøre ting med pasientene, og også med personalet. Akkurat hva, vet jeg ikke, men du merker at miljøet er litt annerledes. Så er det andre som krever mer, da er det mer flyt i avdelingen, både for pasienter og personale. Det har egentlig skremmende mye å si hvem som er ansvarsvakt.”

Ansvarsvakten er mer enn bare ”Per og Kari” – de er mennesker med variert bakgrunn, erfaring og personlighet, og dette gir seg, sammen med kroppsspråk og utseende, utslag i hvordan de fremstår. Dette influerer hvordan de oppfattes av de som er til stede. Både pasient- og personalmiljøet påvirkes av hvordan ansvarsvakten leder enheten, og kvaliteten på gjennomføringen av arbeidsoppgavene kan av denne grunn veksle.

”Jeg kunne tenkt meg mer kommunikasjon mellom ansvarsvaktene for at vi skal gjøre mer likt. Ikke helt likt, for det går ikke, vi er forskjellige individer. Man sier det er viktig at enheten er samlet, og at vi sier og gjør det samme, men hvis ansvarsvaktene kunne ha veiledning eller diskusjonsgrupper hvor man kan snakke friere om hva man synes, vil man kanskje skjønne bedre hvorfor noen gjør ting slik du selv ikke gjør, det synes jeg hadde vært fint.”

Hovedregelen om forutsigbarhet i enheten gjør at det etterstrebes likhet i hverdagens begrunnelser og avgjørelser. Med de individuelle variasjonene hver ansvarsvakt bringer inn i ansvarsvaktrollen, er det vanskelig å få ensartethet i praksis. Forutsetningene for andres avgjørelser er ikke alltid åpenbare, og behovet for å forstå hvorfor ting gjøres annerledes, melder seg.

”Det er mange interesser i en avdeling, og spesielt her, hvor vi går ut og gjør ting sammen med pasientene, kan det jo være at jo mindre faglært man er, jo sterkere argumenterer man for å for eksempel å trene med pasienten fordi man selv vil trene. Da må ansvarsvakten prioritere og si nei og ta runden med å forklare hvorfor det er som det er. Så man får trent seg, men jeg tenker at egentlig, selv om det er vanskelig der og da, så er det lærerikt og viktig.”

Som arbeidsleder har ansvarsvakten oppgaven med å avveie de enkelte pasienter og de enkelte miljøterapeutenes interesser opp mot det hun anser som best for å sikre gjennomføring av alt som skal gjøres på vekten. Noen oppgaver kan anses som morsommere

enn andre. Interessekonflikter mellom miljøpersonalets privatsfære og profesjonelle virkelighet utfordrer ansvarsvaktens profesjonelle integritet og evne til faglige begrunnelser .

”I en periode med spesielt krevende pasient, var det ingen som ville på skjermet, og å bestemme at noen skulle dit, var ofte ingen hyggelig oppgave. Du fikk mye motstand og kommentarer, og det var ikke hyggelig, nei. Da var det noen ekstravakter som var veldig motvillige til å gå inn der, og de ga uttrykk for det og skapte mye dårlig stemning. Men noen måtte være på skjermet, og det var litt kjipt å skulle bestemme det, altså (...). Det var en forståelig grunn til at de ikke ville inn dit. Det er ikke noe gøy å ta upopulære avgjørelser, og vil nok ikke bli det heller, men det er en del av ansvarsvakt oppgavene.”

Motstand mot oppgaver og avgjørelser herder ansvarsvaktens. Krevende pasienter og skjerming gir spesielle utfordringer for miljøpersonalet, og motviljen mot oppgaver kan bli verbalisert og tydeliggjort. Ansvarsvaktens må bruke sin autoritet som vaktleder til å kreve at personalet tar oppgavene som følger med behandling av ustabile og uforutsigbare pasienter.

Ansvarsvaktens leder et kollegium som påvirkes av egen personlighet og lederevner, pasientgrunnlag og miljøterapeutenes personlighet og evne til samarbeid og innsats for vaktlaget.

4.6 Tema 3 - Ansvarsvaktens rolleutførelse i henhold til miljøterapeutenes opplevelse

Tabell 6 – Ansvarsvaktens rolleutførelse basert på miljøterapeutenes opplevelser

Underkategorier	Kategorier	Tema
Det er forskjell på erfarne og uerfarne ansvarsvakter	Ulikheter i evner og reaksjoner påvirker ansvarsvakt og vaktlagets samhandling	Ansvarsvaktens rolleutførelse
Ansvarsvaktene løser sine oppgaver ulikt, og har ulik evne til å delegere		
Menneskelige reaksjoner virker inn på det profesjonelle samspillet		
Mellommenneskelige faktorer og ulike sinnstemninger påvirker både pasienter og personale		
Evaluerings av vaktens er vesentlig for å løse frustrasjoner og unngå konflikter		

Miljøterapeutene opplever ansvarsvaktens oppgaveløsning utenfra, de ser hva hun gjør, blir informert om hvordan hun vil ha det, men har ikke grunnlag for å vite hvordan hun tenker og kommer frem til beslutninger om hvordan hun vil vaktlaget skal løse oppgavene. Ulikheten mellom ansvarsvaktens oppgaveløsning blir dermed tydelig, og miljøterapeutenes lojalitet til og samarbeidsevne med vaktlederen utfordres. Erfarne ansvarsvakter vet hva de kan forvente av miljøpersonalet, hvordan de kan delegere oppgaver, og hvem de kan delegere hvilke oppgaver til.

”Nye ansvarsvakter er veldig ”på”, men blir mer ”laid back” med erfaring og trygghet. Det er mange måter å gi et avslag på. Erfaring er betydningsfullt.”

”Ansvarsvaktens evne til å lede, ta beslutninger og initiativ varierer. Du kan ha det overordnede ansvaret uten å gjøre alt selv.”

”Nå er ansvarsvaktene ganske flinke til å delegere, jeg har i hvert fall ikke inntrykk av at det er mange ansvarsvakter som tar hele ansvaret på seg selv, det tror jeg hører til sjeldenhetene. (...) Samarbeidet er godt på den måten, slik jeg vi se det.”

Å lede vaktlaget er å sørge for at alle oppgaver blir gjort, ikke at en selv gjør alle oppgavene. Kompetente og lojale kolleger kan ivareta de forskjelligste oppgaver når de vet at det er det de skal. Miljøterapeutene godtar ansvarsvaktens ”menneskelige sider”, og hjelper til der de ser det er nødvendig.

”Det er OK at det går rundt for ansvarsvakt når det er tumulter, flere på skjermene, et cetera. Det er bra med en assisterende ansvarsvakt i slike situasjoner.”

Humørsvingninger er menneskelig, og påvirker omgivelsene. Pasienten har i kraft av sin pasientrolle en rettmessig adgang til å vise sin sinnsstemning, og hensikten med innleggelsen er at pasienten skal få hjelp til selv å kontrollere emosjoner og affekter. Men også ansvarsvakt og miljøpersonale er individer, og deres dagsform er ikke upåvirket av hendelser i hverdagen. Derfor influerer ikke bare dagsformen til ansvarsvakten pasienter og vaktlag, men humøret til hver enkelt person kan virke inn på hvor enhetlig og stabilt hele vaktlaget fremstår.

”Man kjenner på den andres stress, og blir stresset av at de er stresset, det smitter på en måte, -også over på ansvarsvakt. Likeledes er det om noen er fornøyd, eller sur eller sint, det smitter også, og det påvirker hvordan ansvarsvakt klarer å gjøre jobben sin.”

”Det er heldigvis ikke så veldig mye negative folk, men det er klart at hvis det skulle være en negativ stemning, eller flere er negative, så vil det påvirke ansvarsvakten.”

Godt humør medfører gode vakter, dårlig humør, stress eller irritasjon gir dårlige vakter. Samspeillet mellom ansvarsvakt og vaktlag påvirkes gjensidig av hverandres humør.

”Det påvirker stemning og miljø om ansvarsvakt er regelrytter og grensesettende, akkurat som stress i miljøet. Det smitter også over på pasientene, det er ikke mange steder de kan trekke seg tilbake, unntatt på eget rom. Men der får de jo tilsyn.”

”Det er opplagt at har du det man kan kalle en dårlig dag på jobben, så blir det kanskje til at du oftere sier nei, og da vil du kunne påvirke stemningen i avdelingen.”

Ansvar og ledelse kan være tyngende og vanskelig å håndtere innenfor rammene av sikkerhetspsykiatri. Samfunnsvern, unngåelse av utageringer og bruk av tvangsmidler er alle krav ansvarsvakten skal forholde seg til og ivareta til beste for pasienter, vaktlag, samfunn og sikkerhet. Rigiditet i autoritetsutøvelsen kan i seg selv skape unødvendig friksjon blant pasienter og miljøpersonale. Pasientenes manglende mulighet til å skjerme seg fra dårlig humør i vaktlaget setter ekstra krav til jevnt og forutsigbart stemningsleie hos personalet.

Miljøpersonalet har forpliktelse på seg til å akseptere at ansvarsvakten leder vaktlaget og fordeler oppgaver. Det er det som er jobbinstruksen. Noen ganger oppleves det ikke som greit å få enkelte oppgaver, men det kan søkes løst gjennom samtale. Som en deltaker sa det, *”Hvis ansvarsvakten sier noe jeg ikke synes henger på greip, så er det fullt mulig å ta den praten på vaktrommet og bli enige, det har aldri vært noe problem”* (se 4.4). Dersom praten ikke tas på vaktrommet og det blir åpen uenighet i fellesområdet, påvirker det ivaretakelsen av ansvarsvaktrollen, vaktlaget og pasientene med de konsekvenser det kan få. Mellommenneskelige faktorer påvirker alle. Ansvarsvaktens evner til megling og diplomati settes under press, og hennes trygghet og autoritet som leder utfordres når miljøterapeutene åpent opponerer.

”Når personalet ikke klarer å si at ansvarsvakt skal ha kontrollen og kunne delegere oppgaver, men kiver og protesterer, blir det veldig dårlig klima på vekten.”

Når vekten er over, og hver enkelt fritt kan ”si sitt” på vaktrommet, har alle miljøterapeutene og ansvarsvakten anledning til å ta opp og drøfte det som har fungert godt og det som har vært mindre bra på skiftet. Denne muligheten til utlufting er som en sikkerhetsventil. Mindre uenigheter tas opp og vurderes fra ulike vinkler og gir alle mulighet til neste gang å handle mer enhetlig. Større uenigheter kan på denne måten unngås ved at de aldri får lov til å bli store. Åpenhet og ærlighet er nødvendig for å kunne stole på kollegiet.

”Å kunne gå gjennom vekten på evalueringen er vesentlig, småsituasjoner som har vært kompliserte kan drøftes og småfrustrasjoner unngås ved at man forstår hvordan ting blir gjort og hvorfor.”

Individuelle evner, egenskaper, sinnsstemning og reaksjoner hos ansvarsvakt og miljøterapeuter påvirker hvordan vekten blir, og ulikhetene påvirker vaktlagets samhandling.

4.7 Likheter og ulikheter i opplevelsen ansvarsvaktene og miljøterapeutene har av ansvarsvaktens oppgaver, rolle og rolleutførelse

Mange hoved- og deloppgaver ved ansvarsvaktfunksjonen ble beskrevet av ansvarsvakter og miljøterapeuter. For tydeliggjøring, vil jeg trekke ut noen av de tydeligste samsvar og ulikheter mellom ansvarsvaktene og miljøterapeutenes opplevelser av ansvarsvaktens funksjon, rolle og rolleutførelse.

4.7.1 Ansvarsvaktfunksjonen

Ansvarsvaktene la stor vekt på at sikkerhetsaspektet legger forutsetninger for den øvrige virksomheten i enheten. For at ansvarsvaktfunksjonen skal kunne ivaretas, beskrev ansvarsvaktene at hennes oppgaver vedrørende ledelse, fordeling, rutiner, logistisk tilrettelegging og behov for fortløpende avgjørelser var sentrale. Samarbeid med miljøterapeutene om oppgaver og informasjon for å sikre kontinuitet og koordinering er nødvendig. Oppfølging av miljøpersonalets arbeid ble beskrevet som en balansegang mellom kvalitetssikring og krav til profesjonalitet i vaktlaget.

Å lede arbeidet i enheten slik at oversikt, oppgavegjennomføring og sikkerhet ivaretas er kjernebegreper i ansvarsvaktens opplevelse av ansvarsvaktrollen, og det kan ikke gjøres uten samarbeid med miljøterapeutene.

Miljøterapeutene beskrev ansvarsvaktfunksjonen som ansvarlig for kontroll og oversikt over enheten, ledelse av miljøterapeutisk behandling og vaktlagets arbeid.

Miljøterapeutene ga i funksjonsbeskrivelsen få eksempler på interaksjonen mellom dem selv og ansvarsvakten, men at hennes planlegging av vekten hadde betydning for om daglige

gjøremål med og for pasientene kunne gjennomføres på en smidig måte. Implisitt ligger at den som har ansvar for å gjennomføre daglige gjøremål med og for pasienten, er han selv.

Ulikhet i ordbruken til ansvarsvaktene og miljøterapeutene er tydelig i at ansvarsvaktene snakker om å lede arbeidet i enheten og at det er viktig å få rettferdig arbeidsfordeling, mens miljøterapeutene sier hun skal ha kontroll, overordnet oversikt og tilrettelegge for at de skal få utført sine oppgaver på skiftet.

For øvrig er det stor samstemthet i hva innholdet i ansvarsvaktens arbeid er.

4.7.2 Ansvarsvaktrollen

Beskrivelse av ansvarsvaktrollen gir differensierte beskrivelser av hva ansvarsvakten foretar seg. Hvordan rollekravet kan tilfredsstilles gir den som skal fylle den forventninger til seg selv, og vaktlaget har forventninger til hvordan hver enkelt ansvarsvakt skal ivareta rollen.

Miljøterapeutene ga ansvarsvaktrollen flere kvaliteter å fylle; tydelig, tilgjengelig og upartisk. Hun skal også være rettferdig i oppgavefordeling og oppmerksom på hvordan stemningen er blant pasientene for å kunne intervensere ved behov.

At ansvarsvakter er uerfarne, er det bare miljøterapeutene som tar opp; men tilliten til at det går seg til, er tydelig: *"Når ansvarsvaktene får erfaring, fungerer de greit"*.

Ansvarsvaktene beskrev ansvarsvaktrollen som kilde til faglig utvikling og vekst, samtidig som hun er avhengig av et vaktlag hun kan stole på for at alle rolleaspektene hennes skal kunne fylles. Dette gir utfordringer som går ut over det hun styrer alene.

Å lede eller være på et solid vaktlag ble beskrevet som en forutsetning for å kunne gjøre en tilfredsstillende jobb. Rutine, erfaring, tilstrekkelig fysisk styrke og felles forståelse var ord som ble benyttet for å beskrive hva som skal til for en forutsigbar sikkerhetspsykiatrisk hverdag. At virkeligheten ikke alltid tilfredsstillende alle disse behovene, gjør ikke at man unnlater å få så mye forutsigbarhet som mulig, men kravene til ansvarsvaktens evner og fleksibilitet blir annerledes. Nye og uerfarne personer på vaktlaget stiller andre krav til alle og spesielt får ansvarsvakten en omfattende veilederrolle, og noen ganger brannslukker-rolle. *"Man kan ikke fordele ut ifra intet"* er en utfordring for både miljøterapeuter og ansvarsvakt.

Samarbeid mellom ansvarsvakt og miljøpersonale er essensen i den miljøterapeutiske behandlingen. Det innebærer at den enkelte miljøterapeut må ivaretas av ansvarsvakten (fordeling), og at den enkelte miljøterapeuten må respektere og følge opp de avgjørelser som ansvarsvakten tar (for eksempel ivareta krevende pasient).

Forventningene om at vaktlaget gjør det de skal i krevende situasjoner og er med når ansvarsvakten tar avgjørelser om for eksempel bruk av tvangsmidler, ligger som en grunnsten i den sikkerhetspsykiatriske tankegangen. Dersom det ikke skjer, eller at ansvarsvakten ikke fanger opp miljøpersonalets behov for ledelse i potensielle og reelle utageringssituasjoner, gir utrygghet, og den gjensidige tilliten kan slå sprekker.

4.7.3 Ansvarsvaktens rolleutførelse

Nødvendigheten av at ansvarsvakten og vaktlaget samarbeider kan beskrives som at hver enkelt person på vaktlaget er en del av vaktlagets motor, og ansvarsvakten er drivstoffet som gjør at den går.

Ansvarsvaktene beskrivelser rolleutførelsen kan sammenfattes til at hun leder et kollegium som påvirkes av egen personlighet og lederegenskaper, pasientgrunnlag og miljøterapeutenes personlighet og evne til samarbeid og innsats for vaktlaget.

Ved at det er ny ansvarsvakt på hver vakt, er det stadig ny vaktleder med ulik holdning til og forståelse for arbeidskravene. De er forskjellige og stiller varierende krav til miljøpersonale og pasienter. Trivselen med å være ansvarsvakt forandrer seg også med situasjonen i enheten: Er det spesielt krevende pasienter, er vaktlaget slitne og misfornøyde fordi det har vært skjerming over tid og det er behov for å ta mange upopulære avgjørelser, beskrives det som ubehagelig.

Ved at ansvarsvaktene løser oppgaver og fyller rollen ulikt, kan det gjøre at de vurderes ulikt av vaktlag og pasienter – det er ”snille” og ”strenge” ansvarsvakter. Dette kan være uttrykk for at den enhetlige oppgaveløsningen som etterstrebes for å gi et strukturert og forutsigbart behandlingsmiljø, blir satt på prøve. Men akkurat som ansvarsvaktene er forskjellige, er selve vaktlagene det. De har ulike ønsker og fordringer, og kan gi ansvarsvakten ubehagelige jobbutfordringer.

Ansvarsvaktopp-gaven tar bort tid fra samhandling med pasientene. Pasientkontakt beskrives som noe positivt og verdifullt.

Miljøterapeutene er i sine beskrivelser tydelige på at ansvarsvaktene er forskjellige, og at de blir mer *laid back* med erfaring. Stress, strenge og grensesettende ansvarsvakter påvirker miljøet, inkludert pasientene. Men også miljøpersonalets dagsform virker inn på pasienter, vaktlag og ansvarsvakt. Miljøterapeutene er i stor grad avhengig av å få gjort sine oppgaver innenfor fastsatte tidsrom, og forskyves en ting, kan det påvirke muligheten til gjennomføring av alle de andre oppgavene i løpet av vakt. Delegering av oppgaver er vesentlig for at alle skal få tatt sitt ansvar, og at *"daglige gjøremål med og for pasientene kan gjennomføres på en smidig måte"*. For miljøpersonalet blir dermed ansvarsvaktens evne til å ivareta logistikken en bærebjelke for å kunne effektivere sin del av dagsplanen.

At det finnes uenighet og frustrasjoner er en del arbeidsdagen, og for å forebygge at lett bris blir til orkanbyger, brukes evalueringen ved arbeidsdagens slutt som forum for å luften ut, forklare og begrunne hvorfor og hvordan ting er blitt tenkt og gjort.

Enigheten og uenigheten i ansvarsvaktene og miljøterapeutene beskrivelser av opplevelsen med ansvarsvaktens rolleutførelse kan sammenfattes i at miljøterapeutene beskriver at individuelle egenskaper, sinnsstemninger og dagsform hos den enkelte ansvarsvakt eller medlem av vaktlaget påvirker hele miljøet, mens ansvarsvaktene beskriver hvordan de samme tingene påvirker det å være ansvarsvakt. Det er ståstedet som avgjør opplevelsen.

5. Helhetlig tolkning og konklusjon

I dette kapittelet vil jeg kort sammenfatte de viktigste empiriske funnene og reflektere over metodeanvendelsen. Kapittelet avsluttes med konklusjon og forslag til hvordan erfaringene kan benyttes i fagutvikling.

Bakgrunnen for studien var at det tilsynelatende så ut til at ansvarsvaktene i den sikkerhetspsykiatriske enheten jeg arbeider løser ansvarsvaktoppgraden ulikt. Jeg har derfor valgt å gjøre en studie hvis hensikt var å få fordypet kunnskap om ansvarsvaktens funksjon og rolle i en sikkerhetspsykiatrisk enhet. Nødvendige tillatelser ble innhentet, og deltakere rekruttert på egen arbeidsplass. Spørsmålet om å forske på egen arbeidsplass ble gjenstand for mye refleksjon og etiske overveielser, og etter nøye selvgransking, valgte jeg til slutt å ”kaste meg ut i det”. Gjennom kvalitativt forskningsintervju og semistrukturerte spørsmål (Kvale & Brinkman, 2009) med ansvarsvakter og miljøterapeuter i en sikkerhetspsykiatrisk enhet er det søkt å få frem deres opplevelser av fenomenet ansvarsvakt for å kunne belyse dens funksjon og rolle (se kapittel 3). De beskrevne opplevelsene ble deretter analysert gjennom kvalitativ innholdsanalyse i henhold til Graneheim og Lundmans (2004) modell (se kapittel 4). Metode og analysemodell ga ved gjennomarbeidelsen nærhet og stadig dypere innsikt i empirien ved at kategorier og temaer hele tiden ble sammenholdt med de transkriberte tekstene og meningsbærende enheter. For å få en teoretisk ramme som jeg opplevde dekket både det særegent sikkerhetspsykiatriske og samtidig ga mulighet for å se ansvarsvakten i et annet perspektiv, ble faglitteratur vedrørende ulike sider ved sikkerhetspsykiatrien benyttet sammen med Goffmans (1992) dramaturgiske rollespillmodell (se kapittel 2). Studiens empiri er fortolket gjennom å se den sikkerhetspsykiatriske ansvarsvaktens funksjon og rolle gjennom ”teaterkikkert”, og samtidig ta hensyn til det spesifikt sikkerhetspsykiatriske.

Hvordan har så ansvarsvakter og miljøterapeuter beskrevet ansvarsvaktfunksjonen? Hvordan har de beskrevet rollen? Hvordan er ansvarsvakten som ansvarsvakt? Som det fremgår av tabellene i kapittel 4, var ansvarsvaktens beskrivelser av fenomenet ansvarsvakt mer utdypende enn miljøterapeutenes. Dette kan ha sin bakgrunn i at de har erfart ansvarsvaktens funksjon og rolle selv og at de har arbeidet som miljøterapeut sammen med andre ansvarsvakter enn seg selv. Å kunne se ansvarsvaktens funksjon, rolle og rolleutførelse fra både ansvarsvaktens og miljøterapeutens synsvinkler, ga grunnlag for dypere refleksjon.

Miljøterapeutenes tilnærming var mer pragmatisk. De var opptatt av at ansvarsvaktene skulle ha kontroll og ivareta den logistiske ledelsen av vaktlag og oppgaver. De beskrev hvordan individuelle trekk ved hver ansvarsvakt eller miljøterapeut gjensidig påvirker hverandre, og dermed hvordan vekten blir. Ansvarsvaktene så hvordan de samme tingene påvirker det å være ansvarsvakt. Men gjennomgangstonen i svarene til begge gruppene var at sikkerheten må ivaretas.

Ansvarsvaktfunksjonen ble av både ansvarsvaktene og miljøterapeutene beskrevet i vendinger med vekt på sikkerhet; det skal være oversikt og kontroll på enheten, og ansvarsvakten skal lede arbeidet gjennom rettferdig fordeling av arbeidsoppgaver og tilretteleggelse av vekten slik at alle får utført oppgavene sine.

Ansvarsvaktrollen beskrives av miljøterapeutene som forventninger til hvordan ansvarsvakten skal fylle rollen; hun skal være tydelig, tilgjengelig og upartisk, og kunne intervensere når det er nødvendig. Anledning til faglig utvikling og vekst var elementer som lå i rollen slik ansvarsvaktene beskrev den. Men dette var ikke mulig uten et solid vaktlag ansvarsvakten kunne lene seg på i rolleutførelsen, og samarbeid syntes å være et kjernebegrep.

Rolleutførelsen til ansvarsvakten ble beskrevet som avhengig av erfaring, stressnivå, personlig dagsform og sinnsstemninger hos henne selv og enkeltindividene på vaktlaget. Ulikhet i rolleutførelsen til ansvarsvaktene var imidlertid det som ble sterkest fremhevet, og ikke bare mellom de enkelte personene som er ansvarsvakter, men også at samme ansvarsvakt kan variere i rolleutførelsen fra vakt til vakt.

5.1 Den sikkerhetspsykiatriske scene

Sikkerhetspsykiatriske enheter har en særegen pasientgruppe med alvorlig sinnslidelse kombinert med alvorlig voldsadferd, og de betegnes som uforutsigbare. Behandling er individuelt tilrettelagt og tar sikte på behandling av sinnslidelsen og fjerning eller reduksjon av voldsrisiko. Dette fastlegger scene-området for studien. Bygningens yttervegger avskjærer verden utenfor, og innenfor er det mange rom hvor ulike forestillinger og iscenesettelser av livet (Goffman, 1992) i sikkerhetspsykiatrien foregår. Rommene hvor forestillingene foregår, er fasade-områder, og forestillingene varierer med hvem som til enhver tid er der. Kulissene er det eller de som er i fasade-området under forestillingen, og

kan være tilfeldig eller planlagt. Hvert individ bidrar gjennom opptredener aktivt til å definere situasjoner, og interaksjoner, styrt av sosiale regler, påvirker hvem som opptrer og hvem som er publikum (Goffman, 1992). Aktiviteten har betydning for andre når den opptredende iscenesetter seg selv, og de andre agerer på spillet. Ansvarsvakten, miljøterapeutene, vaktlaget og pasientene er eksempler på det Goffman (ibid) kaller kollektive fasader. De har selvstendig eksistens og finnes uavhengig av hvem som fyller rollene. Både ansvarsvakt og miljøpersonale har et usynlig publikum, sykehusorganisasjonen, som forventer at alle ivaretar de nødvendige opptredener for at individuelle behandlingsplaner og prosedyre for ansvarsvakt følges.

Laget er de *”som samarbeider om å fremføre en enkelt rutine”* (ibid:72), og medlemmene varierer med elementene forestillingen inneholder. Sikkerhetsenheten er rangordnet, og rollene er fordelt gjennom strukturelle tiltak. Hierarkiske skillelinjer blir borte gjennom lagopptredener når det kreves av forestillingen.

Lagsamarbeid om situasjonsdefinisjon forutsetter internt samarbeid slik at publikum, eller ”det andre laget”, holdes utenfor. Med dette bakteppet, tolket jeg samarbeid i vaktlaget; miljøterapeuter og ansvarsvakt. Under rapporten ved vaktstart fikk vaktlaget en definisjon av hvordan situasjonen i enheten var, og på det grunnlaget ble skiftet planlagt. Slik Goffman (ibid) forklarer regissørrollen, er den det ansvaret ansvarsvakten hadde for dramaturgien i forestillingen(e): Hun skulle sette dagsorden for vaktlagets oppgaver; fordele roller, oppgaver, ta avgjørelser, koordinere, dele ut medisiner og så videre. Laguttaket ble på den måten ansvarsvaktens opptreden, og miljøpersonalet ble hennes publikum.

Når miljøterapeutene beskrev elementer ved ansvarsvaktens spill, ga de uttrykk for hvordan de definerte situasjoner som de satte ansvarsvaktens og eget spill inn i. De forventet at ansvarsvakten skulle være tydelig, tilgjengelig, upartisk og samarbeide med dem. Samtidig mente de at eget lag, altså miljøterapeutene, pliktet å informere ansvarsvakt og utføre de oppgavene de var blitt pålagt. De hadde også scene-anvisningen klart for seg i situasjonsdefinisjonene: Rolleutførelsen til ansvarsvakten og miljøterapeutene skjer på en scene hvor voldsomme ting kan skje, og av den grunn var det viktig å holde oversikt og kontroll over fasade og kulisser. Miljøterapeutene beskrev videre at for dem selv var det viktig med rettferdig oppgavefordeling. I dette lå blant annet ansvarsvaktens ansvar for å følge med på om miljøterapeutene hadde hatt mye med krevende pasienter å gjøre på tidligere vakter. Samtidig så miljøterapeutene mulighet til omdefinering av uønskede situasjoner; de kunne

selv endre spillet ved å drøfte saken med ansvarsvakten. Denne muligheten til å påvirke den andres spill ser jeg som utslag av at de var trygge på at begge lagene (ansvarsvakter og miljøterapeuter) var det de ga seg ut for å være, de holdt fast ved rollene, og hjalp med å opprettholde dette inntrykket for både det andre og eget lag. I dette spillet, var kulisse-skift vesentlig, samtalen ble tatt uten annet publikum og under en annen fasade hvor opprettholdelse av egne fasader var mindre vesentlig, nemlig på vaktrommet. Vaktrommet fungerte som et bakside-område (Goffman,1992) hvor vaktlagets aktører gikk ut av kulissene, og hvor fasaden ikke trengte å være så formell. Vaktrommet hadde en helt spesiell funksjon som bakside-område fordi pasientene ikke hadde adgang der. Stemningen kunne derfor ha et fortrolig preg, og situasjoner som det var viktig å holde utenfor publikum, kunne tas opp der.

Ansvarsvaktene beskrev noen av de samme spill-elementene, men deres synsvinkel var regissørens: Noen må lede opptredenen, noen må definere og omdefinere situasjoner, og noen må opprettholde de dramaturgiske effektene gjennom å ta avgjørelser, og denne noen er ansvarsvakten. En interessant observasjon i dette er at ansvarsvaktene beskrev denne ledelsen av situasjonsdefineringen som et område for egen vekst og faglig utvikling; *”Jeg er kjappere blitt en mer erfaren sykepleier ved å gå ansvarsvakter. (...) Jeg blir utfordret, faglig og personlig, og må ta upopulære avgjørelser.”* Ansvarsvaktene var samtidig tydelige på at rolleutførelsen ikke var noe hun kunne gjøre alene, hun måtte stole på at vaktlaget lojalt støttet henne. Dersom hun opplevde at vaktlaget ikke hadde nødvendig dramaturgisk disiplin og omtanke til å være med når alvorlige situasjoner skulle omdefineres gjennom intervensjoner, ble det utrygt, og det er uforenlig med de krav til stabilitet og struktur som forutsettes for pasienter og personale i en sikkerhetspsykiatrisk enhet.

Ansvarsvakter og miljøterapeuter som har arbeidet lenge sammen, kan rollene sine, og vet hvem som er gode til hva og når. De har innarbeidet et sett av signaler, fakter og blikk som gjør at de forstår hverandre uten ord. Uerfarne miljøterapeuter som ikke kunne disse stikkordene eller kodene, og ga utrygghet i vaktlaget. Forestillingen måtte likevel fortsette som om vaktlagets styrke var intakt og solid. For besetningen ble rolleinstruksen å opptre med selvsikkerhet og trygghet overfor publikum, – pasientene. Dunkle og strategiske hemmeligheter er viktige for den profesjonelle rollebesetningen på vakter med uerfarne miljøterapeuter eller uerfaren ansvarsvakt – pasientene må ikke få innsyn i vaktlagets sårbarhet. Det samme gjelder strategiske hemmeligheter, det er vesentlig at pasienter ikke får anledning til å innstille seg på ting som kan gjøre at sikkerheten settes i fare. Fordi den

uerfarne miljøterapeutens rolle i lagopptreden er å drive direkte pasientrettet arbeid, er kravet til hans skuespillerprestasjon i form av dramatisk disiplin av stor betydning for lagets fasade. Ansvarsvaktens opptreden i slike forestillinger stilte ekstra krav til hennes evne til å sikre situasjonsdefinisjoner i kraft av autoriteten som regissør.

Var ansvarsvakten en ny aktør, ga publikum (miljøterapeutene) henne rom til å vokse seg inn i leder-rollen; ”*Når ansvarsvaktene får erfaring, fungerer de greit*”, og miljøterapeutene holdt på en strengere formalitet i sin opptreden blant publikum for å trygge situasjonsdefinisjonen. En uerfaren ansvarsvakt fikk dermed teknisk assistanse i form av lagkamerater som var trygge kulisser for at hun skulle kunne ivareta sin dramatisk fremtredende plass som ansvarsvakt. Slik valgte lagene å opprettholde rangordningen utad, mens den internt ble visket ut frem til den uerfarne ansvarsvakten hadde fått nok sceneerfaring til selv å kunne gi rollen nødvendig pondus. Ansvarsvaktlag og miljøterapeutlag slo seg dermed sammen til et lag for å møte publikumslaget; pasientene. De hadde med andre ord evnen til å fremføre oppgaven og ikke sine egne personlige særtrekk for å få en helhetlig forestilling.

Den sikkerhetspsykiatriske scenen har en overordnet rolleinstruks, en offisiell versjon av enhver situasjon, og den gjelder for alle de profesjonelle rollebesetningene: For at et lag til enhver tid skal kunne gi en homogen opptreden, forventes det en byråkratisering av humøret, og det gjøres ved at den profesjonelle masken gjennom sosial disiplin holdes på plass innenfra (Goffman, 1992). Ny ansvarsvakt og nytt miljøpersonale på hver vakt ga varierte opptredener og nye situasjonsdefinisjoner for de ulike publikummene. Snille og strenge regissører i de ulike opptredenene kunne gi dissonans slik at publikum kunne ha grunn til å tvile på oppriktigheten i forestillingene. Slik dissonans kunne også oppstå dersom regissøren selv eller noen på miljøterapeut-laget ikke ga en gjennomført forestilling. Grunnen til at nødvendig selvbeherskelse ikke alltid var gjennomførbar, kunne ligge dels i den enkelte aktørs individuelle egenskaper, dels i hvordan vaktens mange og varierte opptredener forløp med hensyn til regien av dagsorden og struktur. Slik dramatisk interaksjon mellom lagene påvirket alle, og det kunne oppstå dårlig stemning – forestillingene ble ikke troverdige. Miljøterapeutlaget så dette som at de individuelle egenskapene hver aktør brakte inn i vaktlagets opptreden påvirket alle, mens ansvarsvaktene så at de samme spillene påvirket regissørens oppgave. Hvilket perspektiv forestillingene ses fra, har altså betydning. For at lagets samlede opptreden skal bli vellykket, må hvert lagmedlem i sin rolleutførelse utvise dramaturgisk disiplin gjennom kontroll av ansikt og stemme. Fordi ansvarsvaktene bare er

ansvarsvakter når de ikke er miljøterapeuter, har de to ulike roller under huden, både regissøren og den som tar sin tildelte rolle og spiller den. De har dermed fått god erfaringsbakgrunn for vurdering av hvilke roller som passer til hvem for at rollebesetningen skal bli så komplett som mulig på hvert skift de leder. Men de spiller også to ulike roller for de samme publikum. Goffman (1992) hevder at jo høyere rang en rolle har, jo større betydning får det for hvordan han må opptre sammen med laget. Dette ble beskrevet av deltakerne i undersøkelsen som at ansvarsvaktens status i kraft av sin institusjonaliserte fasade kunne ta upopulære avgjørelser vedrørende hvordan både personalets og pasientenes roller skulle spilles, og forvente at de ble respektert og gjennomført slik hun hadde bestemt. I forholdet til definisjonen av pasientenes situasjoner, støttet miljøterapeutene hennes avgjørelser dersom det var de som hadde bedt henne definere den aktuelle situasjonen. For miljøterapeutenes aksept av tildelte upopulære roller, kunne saken stille seg annerledes; *”I en periode med spesielt krevende pasient, var det ingen som ville på skjermet, og å bestemme at noen skulle dit, var ofte ingen hyggelig oppgave. Du fikk mye motstand og kommentarer, og det var ikke hyggelig, nei”*.

Men ansvarsvaktene var ikke mer ensartet som regissører av den sikkerhetspsykiatriske scenen selv om de har hatt anledning til å følge rollen både ved egen rolleutførelse og som publikum. Dette ble tatt opp som en svakhet ved ansvarsvaktordningen av både ansvarsvaktene og miljøterapeutene. De individuelle egenskapene og evnene til oppgaveløsning og samarbeid ble sett på som en grunn til dette, en annen at situasjonen i enheten varierer med pasientgrunnet, og at ansvarsvakten derfor kan ta skifte regi fra skift til skift. Det kom imidlertid opp forslag til hvordan det kan forbedres gjennom veiledning (rolleinstruksjon) og gjennomgang av beveggrunner for de enkelte ansvarsvaktenes valg av ansvarsvaktoppgaveløsning (rolleinstudering).

For å opprettholde definisjonen av den sikkerhetspsykiatriske scenen, er det behov for stram dramaturgisk regi hvor regissøren er i stand til å vurdere hvor sterk disiplin og lojalitet de profesjonelle opptredende har til forestillingen. En dramaturgisk interaksjon som både ansvarsvaktene og miljøterapeutene var inne på som utfordrende, var opptredener hvor det var nødvendig å benytte tvangsmidler overfor pasienter. Tvang er utilslørt maktbruk, om enn i god hensikt, og det gir en overbevisende oppvisning for publikum. Goffman (ibid) omtaler tvangsbruk som en måte å kommunisere på, snarere enn en måte å handle på. For aktørene i slike drama er dramaturgisk omtanke også vesentlig for vellykkede lag-opptredener. Dette gjøres gjennom refleksjon og omtanke i iscenesettelsen slik at rolleinnhaverne på lagene er

forberedt til å ivareta alle eventualiteter som måtte oppstå i den dramatiske interaksjonen. Disse egenskapene er avgjørende for at opptredenen skal lykkes hos alle publikum de spiller for - alle pasienter skal ivaretas og trygges - og følgelig for hvilken grad de kan gi oppsetningene alvor, tyngde, verdighet og trygghet. Utrygghet oppstår når opptredende på laget ikke følger regien. Blant ulike sikkerhetsmessige risikoelementer som kom opp, var at personale, altså skuespillere på regissørens lag, ikke var der de skulle være når de skulle være der. Spesielt var det utfordrende når det var uavklarte og utrygge situasjoner i enheten. Også her ble den dramatiske interaksjonens forutsetninger for dramatisk omtanke og disiplin vektlagt.

En generell betraktning om både ansvarsvakter og miljøterapeuter som personer sett i lys av den sikkerhetspsykiatriske scenen er at de, som det Goffman (1992) kaller omtensomme opptredende, velger det publikum som vil gi minst ubehag for det skuespill de ønsker å fremføre, og det de ikke ønsker å fremføre (ibid). De har blitt i stillingene sine i sikkerhetsenheten over tid fordi de fremføringene som blir satt opp der, gir anledning til å opptre i roller som de mestrer på en god måte, og de slipper å fremføre det de ikke har lyst til. Ved langvarig omgang med de samme rollebesetningsmedlemmene, oppstår det gjensidige relasjoner, og opptredenene blir enklere å regissere fordi innholdet i rollene som blir definert av de ulike situasjonene er kjente eller sammenlignbare med tidligere erfaringer.

Lagene blir sammensveiset, de strukturelle eller sosiale skillelinjene skjult, og det oppstår samarbeid om å definere situasjonene. Det gir trygghet for regien, og sikkerhet i rolleutførelsen. Samtidig er situasjonsdefinisjonene av en så generell karakter at de består bare så lenge de opptredende aksepterer at den fremlagte definisjonen av virkeligheten, er virkeligheten. De sosiale rollene til ansvarsvakt og miljøterapeuter spilles stadig for samme slags publikum, og de samme publikummerne. Men den sosiale og strukturelle distansen de har til sitt pasientpublikum, er mye større enn til en tilfeldig saksbehandler som deltar som statist i et møte om en pasient.

5.2 Konklusjon

Ansvarsvaktens rolle er nøkkelen til godt gjennomførte vakter i sikkerhetspsykiatriske enheter. Hennes evne til iverksettelse av egen autoritet i gjennomføring av vaktens oppgaver kombinert med ydmykhet for at resten av vaktlaget skal ha verdige arbeidsforhold gir grunnlag for at pasientenes rettigheter til individuelt tilrettelagt behandling og oppfølging

sikres gjennom faglig oppfølging og klinisk skjønn. Når ansvarsvakt er nøkkelen i dette bildet, blir dermed vaktlaget, miljøterapeutene låsen. I denne studien hvor deltakerne i gjennomsnitt har arbeidet 8,5 år i enheten, kjenner de hverandre godt, og den samlede erfaring og kompetanse på sikkerhetspsykiatrisk behandling og omsorg er stor. Dette gir rom for aksept av individuelle særegenheter så lenge alle på vaktlaget ivaretar sine oppgaver på en sikkerhetsmessig tilfredsstillende måte. Det er når sikkerheten og tryggheten blir truet at divergenser kan oppstå, og nøkkelen ikke passer helt til låsen. Det er stor enighet om ansvarsvaktens oppgaver: Miljøterapeutene opplevde at ansvarsvaktopp-gaven er å ivareta den miljøterapeutiske behandlingen og vaktlagets arbeid innenfor sikkerhetspsykiatriske rammer. Dette er i overensstemmelse med ansvarsvaktens opplevelse av oppgaven; å lede arbeidet i enheten slik at oversikt, oppgavegjennomføring og sikkerhet ivaretas.

Om opplevelsen av ansvarsvaktens rolle, altså hvordan ansvarsvakt fyller ansvarsvaktopp-gaven, sa miljøterapeutene at det avhang av samlet kompetanse og erfaring hos ansvarsvakt og miljøpersonale. En god ansvarsvakt kan ikke lede det miljøterapeutiske arbeidet tilfredsstillende uten et vaktlag med tilstrekkelig kompetanse og erfaring, mens ansvarsvakt ikke hadde så stor betydning dersom vaktlaget var solid, da gikk vakt av seg selv. Tilgjengelighet, tydelighet og upartiskhet sammen med gjensidig samarbeid med vaktlaget ga grunnlag for en godt gjennomført vakt. Også ansvarsvaktens opplevelse av ansvarsvaktrollen var i samsvar med miljøterapeutenes, de beskrev at det sikkerhetspsykiatriske aspektet gir særegne faglige utfordringer til bemanning, arbeidsfordeling og ansvarsvaktens ledelse. Ansvarsvaktene var imidlertid tydelige på ansvarsvaktens lederrolle for å sikre oppgavegjennomføring – vaktlaget skal være i stand til å takle det som kan skje på skiftet uavhengig av om vaktlaget er erfarent eller ikke, og at dette ga dem grunn til yrkesstolthet, kollegialitet og ydmykhet for arbeidsoppgavene.

Hvordan ansvarsvaktene spiller sin rolle var avhengig av hvordan individuelle egenskaper og sinnsstemninger hos ansvarsvakt og vaktlag gjensidig påvirket hverandre, opplevde miljøterapeutene. Fordi ansvarsvaktene løser oppgaver ulikt, har ulik evne til å delegere, og har ulik erfaring, gir ulikhetene grunnlag for påvirkning av samhandlingen mellom ansvarsvakt og miljøpersonale. Denne beskrivelsen er også i tråd med ansvarsvaktens egen opplevelse av ansvarsvaktens rolleutførelse. De beskriver at ansvarsvakt leder et kollegium som påvirkes av egen personlighet og lederevner, pasientgrunnlag og miljøterapeutenes personlighet og evne til samarbeid og innsats for vaktlaget. Både egen og de enkelte personlighetene på vaktlaget betyr noe for hvordan ansvarsvakt kan utøve

rollen sin. Men også hennes evne til å lede og vaktlagets evne til samarbeid og innsats for vaktlaget betyr noe for hvordan vakten blir. Sist, men ikke minst, har pasientgrunnlaget betydning for hvordan ansvarsvakten kan spille ansvarsvakt. Er pasientene stabile, er det enkelt å definere situasjonen, er det uro og utageringer, blir det vanskelig på grunn av det faglige og administrative ansvaret for ivaretagelse av sikkerheten til øvrige pasienter og personalet samt å påse at alle miljøterapeutene får en tilfredsstillende arbeidshverdag. Så ansvarsvakten skal være trygg og stabil i seg selv for å kunne lede den forutsigbare uforutsigbarheten en lokal sikkerhetspsykiatrisk tilbyr henne.

Funnene og konklusjonene er fremkommet i lys av de metode- og teorivalg jeg har gjort gjennom studien. De er kun representative med de forutsetningene og begrensningene utvalget, forskningsarenaen, tidspunkt for undersøkelsen og tolkning av funn gir, og kan derfor ikke generaliseres til å gjelde alle ansvarsvakter i alle lokale sikkerhetspsykiatriske enheter. Men mine funn og konklusjoner kan gi en beskrivelse av hvordan det kan være med de forutsetningene som ligger i bunnen, og gi et grunnlag til å forstå hvordan den sikkerhetspsykiatriske virkeligheten påvirker personalets evne til ivaretagelse av egen og hverandres sikkerhet og ansvarsvaktens evne og mulighet til å lede vaktlagene på en trygg måte. Gjennomsnittlig ansettelsestid i enheten for deltakerne i undersøkelsen var 8,5 år. Det kunne vært spennende å se videre på hva det er som gjør at ansvarsvakter og miljøterapeuter blir i den spesielle arbeidsvirkeligheten som en sikkerhetspsykiatrisk enhet representerer. Likeledes ville det vært interessant å spørre de som ikke blir, hva som var grunnen til at valgte å ikke bli.

Som avslutning velger jeg å gå til Bowring-Lossock (2006) og hennes formulering om den sikkerhetspsykiatriske sykepleieren: *"It is clear that working in this speciality area will not appeal to all nurses and, equally, not all nurses are intrinsically able to work with this patient group"*. Arbeid i sikkerhetspsykiatrien egner seg ikke for alle.

Litteratur

- Barker, P., Jackson, S. & Stevenson, C. (1999). What are psychiatric nurses needed for? Developing a theory of essential nursing practice. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 6, 273 -282
- Belfrage, H. (1989). Stora skillnader i vårddid og vårdinnehåll för psykiskt störda lagöverträdare. *Läkartidningen*, 86 (46) 3964-3965
- Berulfsen, B & Gundersen, D. (1981, 4. utg.). *Fremmedordbok: Kunnskapsforlagets blå ordbøker*. Oslo/Gjøvik: Kunnskapsforlaget
- Bloch Helmers, A.K. (2008). Skuffende. *Sykepleien* 16. 30
- Boolsen, M.W. (2006). *Kvalitative analyser. At finde årsager og sammenhænge*. København: Hans Reitzels Forlag
- Bowring-Lossock, E. (2006). The forensic mental health nurse – a literature review. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 13, 780-785
- Brunt, D. (2008). The ward atmosphere of single-sex wards in a maximum security forensic psychiatric hospital in Sweden. *Issues in Mental Health Nursing*, 29, 221-241 DOI: 10.1080/01612840701869858
- Brunt, D. & Rask, M. (2006). Verbal and social interactions in Swedish forensic psychiatric nursing care as perceived by the patients and nurses. *International Journal of Mental Health Nursing*, 15, 100-110 <http://dx.doi.org/10.1111/j.1447-0349.2006.00409.x>
- Brunt, D., & Rask, M. (2007). Ward atmosphere – the scarlet pimpernel of psychiatric settings? *Issues in Mental Health Nursing*, 28, 639-655 DOI: 10.1080/01612840701354513
- Cowman, S. (2010). Safety and Security in Psychiatric Clinical Environments. I: D. Richter & R. Whittington (Red.), *Violence in Mental Health Settings*. (s. 253-272). New York: Springer Science + Business Media, LLC
- Creswell, J.W. (2009). *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks, Ca. Sage
- Dam, L. (2003). Psykiatrisk miljøterapi – en metode til analyse af miljøterapi i psykiatrisk praksis. *Klinisk sygepleje*, (4), 52-57
- Den nasjonale forskningsetiske komite for humaniora og samfunnsfag. <http://www.etikk.no/FBIB/Praktisk/Forskningsetiske-enheter/Nasjonal-forskningsetisk-komite-for-humaniora-og-samfunnsfag/>. (Lokalisert 14.08.2013).
- Dolonen, K.A. (2008). Lærere styrer akuttpsykiatrien. *Sykepleien* 16. 22-29
- Dolonen, K.A. & Bloch Helmers, A.K. (2008). Sørlandet sykehus: Fra sykepleier til terapeut. *Sykepleien* 16. 29

-
- Duxbury, J.A. et al. (2010). Ward Culture and Atmosphere. I: D. Richter & R. Whittington (Red.), *Violence in Mental Health Settings*. (s. 273-294). New York: Springer Science + Business Media, LLC
- Folkehelseloven, Lov-2011-06-24-29
- Friis, S. (1981). Hva slags postatmosfære er terapeutisk for psykotiske og for ikke-psykotiske pasienter? *Tidsskrift for Den norske Lægeforening*, 14, (101) 848-852
- Garsjø, O. (2001). *Sosiologisk tenkemåte. En introduksjon for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Gee, J.P. (2005). *An introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London: Routledge
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax forlag
- Graneheim, U.H. & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24, (2) 105-112 DOI: 10.1016/j.nedt.2003.10.001
- Happel, B., Martin, T. & Pinikahana, J. (2003). Burnout and jobsatisfaction: A comparative study of psychiatric nurses from forensic and a mainstream mental health service. *International Journal of Mental Health Nursing*, 12, 39-47
- Hatling, T., Douzenis, A. & Maguire, J. (2010). Diversity and Consistency in the Legal Management of Involuntary Admissions and Treatment Across Europe. I: D. Richter & R. Whittington (Red.), *Violence in Mental Health Settings*. (s. 95-110). New York: Springer Science + Business Media, LLC
- Helse- og omsorgsdepartementet. (1997) *Åpenhet og helhet. Om psykiske lidelser og tjenestetilbudene*. (St.meld. nr. 25, 1996-97) Oslo: Departementet
- Helse- og omsorgstjenesteloven, Lov-2011-06-24-30
- Hofstad, E. (2010). Sykepleiere fratatt ansvarsvakter. *Sykepleien*15. 10-12
- Hofstad, E. (2010). Tverrfaglighet er bra. *Sykepleien*15. 12
- Howells, K., Tonkin, M., Milburn, C., Lewis, J., Draycot, S., Cordwell, J., ... & Schalast, N. (2009) . The EssenCES measure of social climate: A preliminary validation and normative data in UK high secure hospital settings. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 19: 308-320 Published online in Wiley Interscience (www.interscience.wiley.com). DOI: 10.1002/cbm
- Hummelvoll, J.K. (2010). Handlingsorientert forskningssamarbeid. I: *Etiske utfordringer i praksisnær forskning*. Hummelvoll, J. K., Andvig, E. & Lyberg, A. (s. 20-46) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Karpatschof, B. (2006). *Udforskning i psykologien I – De kvantitative metoder*. København: Akademisk forlag

-
- Krippendorff, K. (1980). *Content Analysis. An introduction to its Methodology*. London: The Sage Commtext Series, Sage Publications Ltd.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Lauvrud, C., Nonstad, K. & Palmstierna, T. (2009). Occurrence of post traumatic stress symptoms and their relationship to professional quality of life (ProQoL) in nursing staff at a forensic psychiatric security unit; a cross-sectional study. *Health and Quality of Life Outcomes*. 7:31. <http://www.hqlo.com/content/7/1/31> DOI:10.1186/1477-7525-7-31
- Malterud, K. (2003). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: En innføring* (2. utg.) Oslo: Universitetsforlaget
- Malterud, K. (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: En innføring* (3. utg.) Oslo: Universitetsforlaget
- Mason, T. (1993). Seclusion as a cultural practice in a special hospital. *Educational Action Research*, 1 (3), 411-423
- Nesset, M.B., Rossberg, J.I., Almvik, R. & Friis, S. (2008). Can a focused staff training programme improve the ward atmosphere and patient satisfaction in a forensic psychiatric hospital? A pilot study. *Scandinavian Journal of Caring Science*, 23 117-124 DOI: 10.1111/j.1471-6712.2008.00597.x
- Olsson, H. & Sørensen, S. (2003). *Forskningsprosessen. Kvalitative og kvantitative perspektiver*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Park, R.E. (1950). *Race and Culture*. Glencoe: The Free Press
- Pasient- og brukerrettighetsloven, Lov-1999-07-02-63. (2013)
- Psykisk helsevernloven, Lov-1999-07-02-62. (2013)
- Richter, D. (2010). Nonphysical Conflict Management and Deescalation. I: D. Richter & R. Whittington (Red.), *Violence in Mental Health Settings*. (s. 125-141). New York: Springer Science + Business Media, LLC
- Richter, D. & Berger, K. (2006). Post-traumatic stress disorder in mental health staff following a patient assault: a prospective follow-up study. *BMC Psychiatry*, 6, 15. I: T. Palmstierna, H. Nijman & Ouds, N. (Eds), *Violence in clinical psychiatry (Conference proceedings)* (pp. 40-44). Amsterdam: Oud consultancy
- Richter, D. & Whittington, R. (2010). Toward an Evidence-Based Approach in the Management of Violence. I: D. Richter & R. Whittington (Red.), *Violence in Mental Health Settings*. (s. 321-329). New York: Springer Science + Business Media, LLC
- Rieber-Mohn, G.F. et al. (1990). *Strafferettslige utilregelighetsregler og særreaksjoner*. Straffelovkommisjonens delutredning IV (NOU 1990: 5). Oslo: Departementet

- Robertson, T. et al. (2012). Review article: De-escalation and limit-setting in forensic mental health units. *Journal of Forensic Nursing* 8, 94-101
- Rossberg, J.I., & Friis, S. (2004). Patients' and Staff's Perceptions of the Psychiatric Ward Environment. *PSYCHIATRIC SERVICES*. Vol. 55 No. 7. Lokalisert på <http://ps.psychiatryonline.org>
- Salbu, Arne Kristian: "Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk" (Sist oppdatert: 21. mars 2012). De nasjonale forskningsetiske komiteene. (Online). Tilgjengelig på <http://www.etikkm.no/FBIB/Praktisk/Forskningsetiske-eheter/Regionale-komiteer-for-medisinsk-og-helsegaglig-forskningsetikk/>. (Lastet 14.august 2013)
- Schalast, N., Redies, M., Collins, M., Stacey, J., & Howells, K. (2008). EssenCES, a short questionnaire for assessing the social climate of forensic psychiatric wards. *Criminal Behaviour and Mental Health* 18: 49-58 Published online in Wiley Interscience (www.interscience.wiley.com) DOI: 10.1002/cbm.677
- Steinert, T. (2010). Prediction of Violence in Inpatient I: D. Richter & R. Whittington (Red.), *Violence in Mental Health Settings*. (s. 111-119). New York: Springer Science + Business Media, LLC
- Stensrud, B. & Nysveen, K. (2011). Miljøterapiprosjektets bakgrunn og ide. I: K. Nysveen, K. Nordby, T.L. Brattrud & A. Granerud. *Miljøterapi i psykisk helsevern – et prosjekt verdig*. (s. 9-19). Vallset: Oplandske Bokforlag
- Straffeloven, Lov-1902-05-22-10. (2012)
- Westrin, C.-G. (1997). Compulsory psychiatric care – an arena for conflicts and research. *Nordic Journal of Psychiatry*, 51 (Suppl. 39), 57-61
- World Medical Association (2004) *Declaration of Helsinki – Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects*. Retrieved January 28 2008 Lokalisert 14. August 2013 på: <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/b3/index.html>
- Østby, B.A. (2011). Lisbeth Normann vs Anna-Sabina Soggio: Hvem kan ta ansvarsvakter? *Sykepleien* 2.
- Aadland, E. (2004). "Og eg ser på deg ...": *Vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. Oslo: Universitetsforlaget

VEDLEGG 1

Til

Miljøterapeuter ved sikkerhetspsykiatrisk enhet

Oslo 22.02.2013

FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I STUDIEN "ANSVARSVAKTFUNKSJONEN I EN SIKKERHETSPSYKIATRISK ENHET – EN BESKRIVELSE"

Ansvarsvakt er en viktig funksjon ved en sikkerhetspsykiatrisk enhet. Dette er en forespørsel om å delta i en studie for å undersøke hvordan ansvarsvaktens rolle/funksjon forstås i miljøterapeutgruppen. Hensikten med studien er å få bedre forståelse for innholdet i ansvarsvaktens funksjon, for derved å kunne øke forståelsen av rollen ansvarsvakten har.

Erfaringene dine vil kunne bidra til at man ved å undersøke hvordan ansvarsvaktens funksjon forstås i miljøterapeutgruppen kan få tydeligere forståelse og/eller definering av ansvarsvaktrollen. Dette kan videre bidra til utvikling av fag, arbeidsmiljø og kompetanseheving i enheten.

Det skal gjøres individuelle intervjuer med miljøterapeuter som ikke er ansvarsvakter og individuelle intervjuer med miljøterapeuter som er ansvarsvakter, alle blant fast ansatt miljøpersonale i enheten. Studien begrenses til miljøterapeuter som arbeider i dag/kveldstillinger.

Intervjuene vil tas opp elektronisk og transskriberes for innholdsanalyse. Når studien er ferdig, vil lydopptak slettes.

Informasjonen om deg skal kun brukes slik som beskrevet i hensikten med studien. Alle opplysningene vil bli anonymisert. Det vil ikke være mulig å identifisere enkeltpersoner i resultatene når studien publiseres. Dersom du sier ja til å delta i studien, har du rett til å lese transkriberingen. Dersom du trekker deg fra studien, kan du kreve å få slettet innsamlede opplysninger. Opplysningene vil senest bli slettet i 2014.

Det er frivillig å delta i studien. Ønsker du å delta, kan du sende sms eller e-post eller ta personlig kontakt med undertegnede.

Dersom du velger å ikke delta, trenger du ikke å oppgi noen grunn. Om du skulle bestemme deg for ikke å delta, får dette ingen konsekvenser for deg i ditt arbeidsforhold til sykehuset. Om du sier ja til å delta, kan du senere trekke tilbake ditt samtykke. Dersom du senere ønsker å trekke deg, kan du kontakte undertegnede.

Studien er mastergradsprosjektet til St. MMHC Gerd Hilda Tanke, og prosjektansvarlig og veileder er PhD Inger Helen Solheim ved Høyskolen i Hedmark, Avd for folkehelsefag, masterstudium i psykisk helsearbeid.

Kontaktinformasjon: Gerd Hilda Tanke, tlf. 99585058, e-post: hilda.tanke@gmail.com.

Med vennlig hilsen

Gerd Hilda Tanke

VEDLEGG 2

Samtykke til deltakelse i studien:

Jeg er villig til å delta i studien.

.....

(navn og evt mobilnr)

(Skrives under før intervjuet starter)

Bekreftelse på at informasjon er gitt deltakeren i studien

Jeg bekrefter å ha gitt informasjon om studien.

.....

(Signert, rolle i studien, dato)

VEDLEGG 3

INFORMASJON OM DELTAKER

DELTAKER NR

Dato for intervju:

Navn	
Alder	
Kjønn	
Grunnutdanning	
Evt. Videreutdanning	
Antall år i yrket	
Antall år i Enheten	
Annet	

VEDLEGG 4

Ansvarsvaktfunksjonen i en sikkerhetspsykiatrisk enhet – en beskrivelse

INTERVJU-GUIDE

SPØRSMÅL TIL DELTAKERNE I INTERVJUUNDERSØKELSEN:

Kjønn, alder, grunnutdanning/yrke, antall år + hvor lenge har du arbeidet på avdelingen registreres på eget ark.

- 1 Hva er dine arbeidsoppgaver/ din funksjon/rolle i enheten?
- 2 Hva legger du i ansvarsvaktfunksjonen?
 - 2.1 Hva er de(n) viktigste oppgaven(e) til ansvarsvakt?
- 3 Er det styrker og svakheter ved ordningen som du vil trekke frem?

Til de som ikke er ansvarsvakt:

 - 3.1 Hvordan synes du det er med ny ansvarsvakt på hvert skift?
- 4 Hva er dine erfaringer med ansvarsvaktfunksjonen?

Til de som er ansvarsvakter:

 - 4.1 Mestrer du ansvaret/forstår du hva du gjør/har ansvar for?
- 5 Hva betyr vaktlagets sammensetning for ansvarsvaktens funksjon og –rolle?
- 6 Hvordan synes du ansvarsvaktordningen fungerer?

Hvilken betydning har funksjonen for miljøet og stemning på vakten?
- 7 Er det noe annet du ønsker å fortelle om ansvarsvaktfunksjonen og -rollen?